

CSIRT

POP/ART

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ 12. SZÁM 1992. ÓSZ ÁRA: 89 Ft

Stanczik Ervin

Mi ez? *

Dosztojevszkijnek, aki szerint
minden pillanatban eljöhet a
paradicsom.
Baudelaire-nak, aki szerint vak
és üres az égbolt.
Anyámnak, aki szerint csillagok
nincsenek.

Az ablak előtt megyek,
fölhajtom galléromat - megeredt...
Ki ázik odakint?
Sétál – közben nyöszörög, mormog.
Fürkészdarazsai szállnak a szemnek,
kéretlen folyton visszatérnek.
Zúgnak

Zúgnak

Zúgnak

visszatérnek folyton kéretlen
szemnek szálló fürkészdarazsai
mormog nyöszörög sétál
odakint ázik ki
megeredt galléromat fölhajtom
megyek az ablak előtt

Kinek a darazsai vagytok?
Kinek vagyok a darazsa?
Mély, mindent betöltő zúgás,
akár az eső az ablak mögül;
zuhog a :mi ez? mi ez? mi ez?

Ázunk odakint a nincs-esőben
gallértalanul.
Várunk odabent a ránk dohosodott,
megült időben.

*ESŐ

Esik odakint.
szobámban ülök.
Semmi közünk egymáshoz.
A cseppek, a cseppek...
Nem eső ez. Nem.
Rettenő sűrűségben
kőkemény magocska fő
az időtlenség zsírjában.

Üvölteni kellene
üdvözítő hangon
hogy megbocsásson
a Lehetetlenség
a Képtelenségnek.

Csillog a ritmus,
fölpattogzik a mag héja:
szétperegnek
a végesség talányai.
Nem tört szét,
nem is állt össze:
esik.

- 1 Stanczik Ervin
MI EZ? ESŐ
- 4 Bartos Tibor
ILLA BEREK
„Itt meg a Drávajárásban szégyentelenül burjánzik a nád, és ha a tircselő fülemüle, a pittyegő szárcsa, a jajgató bíbic bogár-élelmét el nem bombázzák és a fekete-gólyák alól ki nem döntik a világszép kerekerdőket, a természeti egyensúly adott díjtalanul.”
- 11 Diósi Ágnes
A CIGÁNY CSALÁDSEGÍTÉS KÉRDŐJELEI
- 16 Görög György
KÁOSZ, AZ VAN
„szívbetegket figyelve, a halál előtt néhány órával már gyanúsan egyenletes a szívverés...”
- 24 Hangya Zsolt
A MODERN KOR VÉGE MEGKEZDŐDÖTT
„Azzal, hogy az Ember elpusztíthatja önmagát, még korántsem ért lehetőségeinek végére.”
- 35 Tóth Csaba
AKINEK NEM INGA...
- 37 Grozdits K. Hahó
A LÁNYT LINDÍTOTTÁK
- 37 N. Horváth Péter
BARLANGBAN
- 38 Janáky István
BALATONI LETÁR
- 40 LégyoTTT
3.PART interjú a három T képviselőivel
- 42 **AZ ORMÁNYSÁG TERMÉSZETI ÁLLAPOTA**
A természeti értékekben még gazdag – Horvátországgal határos – tájegység megmentésére alakult helyi alapítvány helyzetértékelése és munkaprogramja

52 Szathmáry Géza
KÉT KERÉKEN, KÉT LÁBON

„Csak egyensúlyt szeretnénk látni. Olyan állapotokat, ahol az automobil, a tömegközlekedés, a gyaloglás, a kerékpározás kiegészíti egymást, ahol sofőr és biciklista egy közösségben él.”

55 **NYILATKOZAT**

56 **GAIA-HÍREK**

58 Honti László
A TELJESSÉG ÜGYE

A hazugság és átverés olyannyira belegyökerezett a mindennapi életünkbe, hogy már észre sem vesszük. Közösségben képesek vagyunk abbahagyni a hazudozást és fokról fokra eljutni a Teljes Képig.

64 Rudolf Steiner
ANTROPOZÓFIA (V. előadás)

„... nem valamilyen homályos misztikával kell ábrázolni azt, ami a megismerési imaginációhoz vezet, hanem ezt a folyamatot ugyanolyan egzakttsággal lehet látni, mint valamilyen matematikai probléma megoldását.”

72 Jean-Michel Hornus
NINCS JOGOM HARCOLNI

„... nagy volt a kísértés, hogy az egész egyháztörténelmet huszadik századi összefüggések közé helyezzem, és a háborúskodás problémáját az erő és az erőszak minden formájának elítélésével oldjam meg.”

A belső borítón és a 10, 34, 36. oldalon Tasnádi József grafikai láthatók, az 51. oldalon pedig Györkös Erzsébet munkája. A további képek fraktál részletek a Mandelbrot-halmazból.

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Honti László
Maurer György (főszerkesztő)
Paulinyi Tamás
Simonyi Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Megjelenik: Tavasszal – Nyáron – Őszel – Télen.

Kiadja: Harmadik Part Alapítvány

H-1124 BUDAPEST Németvölgyi út 120. Tel.: 156-6614

Számlaszám: MHB 323-10528

Szedés: Alapítvány Kiadó Kft. Tel.: 121-1198

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Vezető: Burány Tamás

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közzétehetőek a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board thereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

Felelős kiadó: Maurer György

ISSN: 0865-3704

Az olvasók és a Soros Alapítvány támogatásával készült.

Illá berek

- **B**ombáznak máig? A pénzük honnan?
- Török föl a legelőt. Irtják a kerekerdőt.

Nem hadijelentés Szlavóniából. Békejelentés a Dráva innenszél felől, az Ormánságból. A bombázás szava ártatlan tréfa a helyiek ajkán. Szúnyogbombázónak nevezik azokat a mezőgazdasági repülőgépeket, amelyek rovarirtóval permetezik a vidéket – fűt, fát, virágot, embert. Mégis hiába terjeszti ki hatalmát a vegyészeta a volt határsáv vadona felé, szembeszökő néhány kilométeren belül: a táblákon aszály, alább, a Drávajárásban tocsogás, burjánzás, bogárzengés, madárrivalgás. Azokat a nagyfülű időket hiába nyelte el a haladás, amikor az Ormánság népe legeltetéssel, makkoltatással, halászzattal, pákászással, faizással élte vizi világát – a forróhideg, a gyújtóványhideg, a harmadnapos hidegtelelés, a váltóláz, a malária réme megmaradt emlékebe. 2-3 maláriást jelentettek a vidékről, azért a szúnyogot bombázzák.

A haladásnak persze ára van. Olyan sebészeti bombázást ki nem találtak, amelyik csak a szúnyogot irtaná. Irtja például a szitakötőt, a szúnyogok nagy pusztítóját, és kiirt sokféle bogarat a madarak táplálékláncából, így aztán a bombázások nyomán pusztul a madár is, az ártér nádasa is, vele pedig a búzáénál biztosabb nád-haszon. A termelészövetkezetek pedig veszteségesek ezen a tájon, nem számítva azt az egyet, amelyik a gázolaj drágulásának korára sem irtotta ki a lovait. A haladásnak ára, a maradásnak haszna van, úgy látszik.

E nagy igazságon fönnakadok és eszembe jut, hogy engemet is egyszer kis híján kikaptak a szúnyogok táplálékláncából a bombázók. Kerek harminc esztendeje járok le az Ormánságba és egy kemény télvégét meg egy korai tavaszt először itt értem meg Vajszlón. Régi kádármesternél laktam, aki a haladás még friss bővületében házat épült, mint mondják itt, büszke sátorbetűtös parasztvillát az első közt. Felesége bedurrantott a sosem lakott hálószobában, majd négysezes dunnával borított be, hogy majd a verítékembe fultam. De néhány óra múltán arra ébredtem, hogy vacogok. Azt hittem, elért az elsőnapos hidegtelelés,

pedig csak a kádármester haladását tapasztalta a bőröm. A régi kádár ugyanis a dongákat úgy eresztette össze, hogy a bor ki ne folyhasson a hordójából, ugye. Amelyik nem így tesz, annak nem telik villára. Azonban a sátorbetűtös parasztvillákkal, akárcsak a haladásban fogant más építményekkel velejár az ajtókból és ablakokból lett nyílás-záró, azokból pedig kiveszett a hordók erkölcsé. De kihúztam az írógépemmel tavasz nyiltáig, amikor a nyílás-zárókon beáramló pajkos szél messzi csavargásokra csábított. Addigra már azt hittem, ismernek a környéken, hiszen télhosszat több kézen megfordultam, mint a kopasz garas. Hanem a szúnyogbombázók vagy nem ismertek, vagy megismertek és megunták az életemet, mert amint a nyílt úton kutyagoltam, balra tartva alkotmányosan, rámszállt egy és hosszan, célzatosan veretett. Azóta tudom, hogy hálálkodik a növény- s az állatvilág, ha a bőrén érzi a haladást.

- Ne higgye, hogy az idegent tekintették magában! Végigpermeteztek engem a múltkorában. Az bosszantott csak, hogy nálam a puska, mégsem pörkölhettek oda. Rokon-idegen egykutyá itt. Nézze a tuskókat ott a dinnyeföld szélén. Legelő volt ez még tavaly és hagyásfák szegélyezték, a régi kerekerdő maradványai, minden idevaló ember emlékezetének határjelei. Ha a *tükét* elviszlik katonának vagy idegenbe szakad, ezekre a hagyásfákra, vackorra, szilre, tölgyre emlékezik. Meg a szülői házra. Meg a templom tornyára. No, jövök erre egy éve s látom, igen sürgölődnek az akkor még álló fák körül. Odamegyek. Mély gödör alattuk, gyökereik felszaggatva menthetetlen. Mondom, emberek, mit tesznek? Honnan kaptak engedélyt? Az erdészettől, felelik és néznek fenyegetően. Nem voltam rest, bementem az erdészetre. Hát valami haszontalannak mondott akácok irtásáért folyamodtak ők, azért is hiába. Az erdészeti még aznap kiszállt és megbüntették a téleszt példásan. Csakhogy behajtani a büntetést egy bukáló téészen nem lehet, viszont az elnök a feltört legelő helyén telepített dinnyeföld bérleti díját zsebeli azóta. Az édesanyját eladná ez a nép vöröshagymáért.

Keresem a mentségét ennek a népnek. Messzibb, mint a gyermekkorukból nem emlékeznek a fákra. Az meg nem elég. Apjuk, öregapjuk emlékét is hordozniuk kellene, hogy nekik, akiknek az évi közös határjárásokon még talán a seggükre is vertek úgy vészték az eszükbe. Csakhogy ez a nép már felvilágosult, haladi. Jöttmentnek, szélfújtának, magajött embernek, telepesnek, gallycsaptának, vízhoztnak, gyülevésznek, sehonnainak, szarházinak szidták régen az ilyet. De a lakosok, a honosok, a tősgyökeresek, a tükék szitka mentségükre is válik. Az Ormánság, mint etnikai egység kihalt, írta éppen ez a fiatalember, aki most szerterjár velem. Az ő tudományán, szülei, ükei emlékein ismétélhetem az én kurta harmincesztendő Ormánságomat. Amikor AZ ORMÁNSÁG TERMÉSZETI ÁLLAPOTÁRÓL szóló dolgozatát először olvastam, azt hittem, gazdák, erdészek, vízügyesek kara mondja itt el a magáét. Hát nem. Ez a fiatalember ismeri úgy a szülőföldjét, akár a tenyerét, és most nekem olvas, jövendő belőle.

Tessék, fiatalember? Csak úgy kicsúszott a számon. A nevét azért nem kanyarította a dolgozatnak alája senki, nehogy egyszer úgy lefújják érte, hogy arról kántál. Nem fiatalember.

Nézzük úgy, hogy népünk az uratlan jószágot, Csáky szalmáját sose tisztelte. Emlékszünk még, mit műveltek 45 után a honi kozákok a kastélyokkal meg a kastélykertekkel? Tárkány Szűcs Ernő népi jogszokásokról írott könyve éppenséggel első foglalásnak tekinti a szerzést zavaros időkben, vagy éppen Tiborc jobbágykínjainak íráját. A téesz közöse nem volt valójában közös sohasem. Lopták azt is.

De most, bomlóban, viszik belőle, ami nincs lebetonozva. Amíg el nem dől, ki mögé áll a törvény, addig gyorsabban pusztul ez a táj is, a többi is, mint az elmúlt évtizedekben.

A fiatalember – ejnye, megint eljárt a szám! legyen menyecske! – a fejét ingatja. A dinnyeföld sarkában, a kifordított tuskókon innen, hosszú csővel permetez a dinnyés. Mintha porszívózna. Csak éppen fúj, mérget a dinnyére.

- Hogy a fát döntik, mert uratlan éppen, hagyján. Másnap a faluban a rönköket bagóért kínálták. Azon haszon nem volt. Hanem a takarításon! Csányi dinnyések jöttek, húzzák a földből újfajta mérgekkel a termést, annyit, hogy innen kerül a Balaton déli partjára, de még a Bosnyákra is. Iparággá lett a dinnye-fuvarozás. S a dinnyésnek azért megy ilyen jól, mert a dinnyéjét napra érleli, ha akarja. Ami ma zöld még, lefújja, holnapra érett. S már viteti. „Mondja csak, hogy számol el maga a lelkiismeretével – kérdem ettől a minap. – Tudja, hogy a vegy-

szere el nem bomlik, amíg a dinnye az asztalra kerül?” Csak vállat ránt. Ne mondja nekem, hogy ez első foglalás. Ez tömeggyilkosság megfontolt szándékkal.

Nincs mentségem több. Ha ugyan nem, hogy eszik dinnyét a dinnyés is. Meg hogy aki szemezni szeret a városi utcán, az nem visel napszemüveget akkor se, amikor tudja jól, hogy a szeme kisül az ibolyántúli sugárzásban és majd nem lesz mivel szégyenkeznie. A család furtonfurt autóban furikázza kicsiny gyermekeit, mikor már a rádióból hallja, hogy a sokat autózó gyerekek köréből szedi áldozatait a vérrák. A benn párolgó benzol miatt. Nem kell ahhoz szurkoló kovács, hogy a magyar vakuljon. Mintha esküdt ellenségei volnánk létérdekeinknek. Legbeszédesebb példa maga az Ormánság. Lelkésze, falukutatója, írója a nép önzését okolta a gyilkos egykéért. Hogy az ármentesítés kiszikkasztotta a vidéket, azt az akkori privatizálás és búzaexport készpénz-ígéretében boldogan fogadták. A századfordulón az íves tornácú barokk parasztkúriák úgy épültek a vizivilág talpasházainak helyébe, mint a kádár parasztvillája használatlan háló- és fürdőszobájával és sűrűlt nyílászáróival a hatvanas évek új haladásában. Mára meg itt a posztmodern. Emeletes üveglépcsőházainak fűtése elvisz annyit, mint egy falutéli melege régen. Közben bármilyen nagyralátó az ember, bármennyire szédültje a haladásnak, a természete olyan, mint a kémenyen fészkelő golyamadaré.

- Nini, golyafészek itt is. Többet látok, mint öt-hat éve.

Nem kell ahhoz szurkoló kovács, hogy a magyar vakuljon. Mintha esküdt ellenségei volnánk létérdekeinknek.

- Közepesen jó év. Tessék megfigyelni, minden fészekben két kicsiny. A golyák annyit költenek, ahányat táplálhatnak és fölnevelhetnek.

Hozni is csak annyit hoz, a golya, amennyit fölnevel az ember? A golyáknak ígérhetnek haladást, szocializmust, piacgazdaságot, Európát. Az ember derülátóbb, ha azt képzeli, hogy természetes környezetét pusztíthatja és közben gyermeket nevel. Ha egyet is, de tisztességesen. Olyan az, mint a dinnyés tisztessége. Számomra az idei esztendő megrendítő híre, hogy a volt NDK, a mai Új Tartományok női kilőtték a golyát. Először a gyermeküket maguk nevelő anyák értésére adta új, privatizált munkahelyük, hogy állásukat csak úgy tarthatják meg, ha sterilizáltatják magukat. S a nők nyomban megértet-

ték az idők szavát. Maguk nevelik-e gyermeküket vagy sem – szülő korukban már sterilizálásukat igazoló papírral indulnak munkakeresőbe /a londoni *Times* 1992. V. 22., a bécsi *Presse* 1992. V. 25., a hamburgi *Spiegel* 1992. V.25./ Legjobb a bajt megelőzni. Ők már tudják az utat Európába.

Az Ormánság Alapítvány munkásai összegyűlnek estére a kurátor házának délszaki hajlatában Pécssett, nemzetiségek hajdani torontáli szöttestét tekintve a Puturluk szélén. A fiatal társaságból nem tudja már senki, hol a Puturluk, a Deindol, a Szkokó, a Zidina vagy a Ledina. De talán jobb is, ha a negyedek megkülönböztetése nem olyan frissen belőtt, mint Szarajevóban. A Puturluk a bosnya muzulmánok negyede volt Pécssett. Meg nem is népiségkutatósi tanácskozársra gyűltünk össze. Azt hányjuk-vetjük, hogyan lehetne az Ormánság természeti állapotát orvosolni. Az Alapítvány megkezdte a házi iparosok és biogazdák nevelését, csak hogy ennél jóval többre volna szükség, hogy a rohamos pusztulást megállíthassa, és felgyújthassa vele a nem éppen földéhes vidék fantáziáját – vagy ha nem, hát ötletesebb embereket csalogasson ide. Mert az uratlan jószágba idegen rablók ülnek bele előbb-utóbb. Nemrégiben az erdőgazdaság varázsolt holdbéli tájat

a

Mindig abban reménykedtem, hogy a mérgező mezőgazdaságnak majd vége szakad, amikor drágább lesz a mérge, mint amit az elgyötört földből kihúz. Csak hogy nem számoltam a renyheség törvényével.

Zaláta alatti

János-szigetből, s a láttán fölrémlett nekem, hogy egy betelepülő olasz kft kilóra megvesz itt mindenkit és elvisz minden fát bagóért, mert, a Drávamenti Nemzeti Park kikiáltását a fényes üzleti lehetőség nyilvánvalóan megakadályozza. De szóbakerül az is, hogy a moszkvamilánói autópályát akár vezethetik a Dráva mentén, hiszen építését jóval olcsóbbá tenné, hogy a valamikori határsáv ingoványosai, morotvái uratlanok, nem kell érte megváltást fizetni senkinek. – Akkor átmegyünk környezetvédelmi terrorizmusba – dünyögő valaki a sötétülő kertben. Szerencsére nem látom, ki. Engem ne vegyen elő a Nemzetvédelem, hogy tudta, de nem jelentette: Talán a gránátalmafa berzenkedik csak ebben a buja kertben.

Szelídebb tervek között válogatunk. Hoztam én is néhányat. Elmondom, hogy a magyar kamionosok meg a gascogne-i legények csatájának volt egy nagy tanulsága – azon kívül, hogy majd mezőgazdasági termékeinknek milyen szabad piaca nyílik Európá-

ban. Az orvostudomány rászállt a Három Muskétások libatömő vidékére, hogy jesszusmária, itt mérhetik a világ legmagasabb koleszterin-szintjeit, ahol a nép térdig gázol libazsírban! Azonban meghökkenően tapasztalták, hogy ez a libadöglő vidék, ahol két-szerannyi foie gras-t esznek, mint másutt Franciaországban, és éppen ötvenszer annyit, mint Amerikában, országszerte a legalacsonyabb koleszterin-szint. Sietve kutakodtak tovább, és fél éve megállapították (*New York Herald Tribune International* 1991. XI. 18.), hogy az úszóhátyás lábú madarak zsírjának vegyi szerkezete hasonlóbb az olivolajéhoz, mint a vajéhoz meg a disznózsíréhoz, és nem hogy nem növeli a koleszterinszintet, hanem éppen gátolja a növekedését.

Pedig tömött liba zsiradékát vizsgálták, amelyiknek a máját tönkretették, akárcsak a régi tömőasszonyok rézgarassal. Meg nem állhatna az itteni sárréteken, rónaságokon termett az „asztalra való madarának” árnyékában sem. S ha a tenyésztésüket elkezdenék kicsiben, apró léptekben alakítván vissza a tájat ármentesítés előtti állapotába, a lakosság megértené, mi fiadzik pénzt, és óvni kezdené a vízi szárnyasok tanyáit, talán még táplálékukat is.

Egy bozontos biológus mindjárt tódit is a vadlúd, fúróréce (így mondja a vadrécét), sárca [értsd:

szárca] és mocsári szalonka

tenyésztetőségéről szóló

magyarázatával – látnivaló,

hogy a dolog már

foglalkoztatta. Nem

lelkes támogatója az

elgondolásnak mégsem.

Mint szűk szavából értem,

alighanem a hagyományosnak

nevezett gazdálkodók ellenkezé-

sétől tart, vagy meggyőződésüket ítéli

reménytelennek.

Dünyögés fogad más lelkes terveket is. Mindig abban reménykedtem, hogy a mérgező mezőgazdaságnak majd vége szakad, amikor drágább lesz a mérge, mint amit az elgyötört földből kihúz. Csak hogy nem számoltam a renyheség törvényével. Az tette kanyargóssá a régi dűlőutakat is: ha a szekérről egy kő leesett, a következő szekér megkerülte, aztán a következő is meg a következő is. Csoda volt, ha a követ valaki odábbhengerítette. A mérge már mérge-drága, a termés már eladhatatlan, Európa elállja az útját, a mindenevő keleti piacnak befellegzett, – mégis török a legelőt, irtják a fát, hogy méregre teljen. Mert a munkahely, ugye.

Utoljára kerül terítékre a szennyvíz tisztítása. Hesenben már évekkal ezelőtt csatornázták a tartomány településeinek 90%-át. 711 tisztító-rendszere működik Baranyánál mintegy négyszer nagyobb területén. Őrület, mi hol tartunk. Az ám! De őrület az is, meny-

nyire melléfogtak a hesseniek a csatornázással. Most eszmélnék, amikor 10%-nyi eldugott vízkeinek víz tisztítási lehetőségeit latolgatják. A meglévő csatorna rendszerben falvak mellékágai összefutnak és egy-egy derítőbe visznek, ahol visszamarad a veszélyes szennyiszap s annak elhelyezéséről ismét gondoskodni kell. De a tisztítás

költségeinek a felét a csatornavezetékek építése teszi. Csövei települések, utak alatt haladnak, és semmi lehetőség repedésük, szétnyílásuk ellenőrzésére. A

biztonság okáért kavicsba ágyazták őket, a kavicságy pedig meliorációs drain-csőként működik önmagában, és szárítja a földeket (*Frankfurter Rundschau*, 1992. II. 11.). A keleti Németország szennyvizét más rendszerrel kell majd tisztítani, jóval olcsóbban. Talán nem is rendszerrel.

A víz derítése nádasban, mesterséges rónaságon az 50-es évek óta felbukkant mint lehetőség Németországban, s a 70-es évek óta Amerikában is. A közfigyelem azonban a haladáson csüggött. A haladás apróbb üzemzavarait, amilyen talajvizek elszenyveződése, csakis haladással lehet megszüntetni. A szennyvíz derítéséhez tehát csővezetékek ezerkilométerei, high-tech derítőberendezések, vegyszerek tonnái kellenek. Hogy a természet legtermelékenyebb üzemegysége, a rónaság öntisztulási folyamatai magukkal ragadhatják akár az ipar vízszennyét is, abban néhány biológuson kívül nem bízott senki. Azok se igen tudathatták egymással kutatási eredményeiket. Egy-egy megszállottról adott csak hírt a világsajtó évről-évre. Itt, ebben a bájos balkáni kertszögletben tudják meg az Alapítvány munkásai is, hogy a kurátor még egyetemi tanulmányai során foglalkozott a nádi derítés kérdésével, de nem tudja ő sem, hogy a somogyi Mesztegnyőn kísérleteznek vele. Ott meg nyilván nem tudják, hogy legközelebb a grazi Joanneum Kutatóintézetében nevelnek szennyvíztisztító nádasokat. De vajon Grazban olvassák-e az Oregoni Tudóst? Ez a lap, a bütykölő Edisonok harsonája 1992-es tavaszi számában értebb eredményekkel áll elő, mint az újbiológia pákászaik világszerte. Ők már mesterséges hód-tavakat is építettek és nem tudtak annyi marólúgot keresztülereszteni rajta, hogy a visszatelepített hódok boldogan ne szaporodjanak.

Németországban már többszáz nádtorzsos derítő működik (A Profil magyar kiadása 1991/4). Hóddal vagy hód nélkül a nádas élő és pusztuló gyökérzetében kerek 2.000-féle baktérium, tízezrekre rúgó gombaféleség és számtalan növényfajta tenyészik. Ezek oxigénjüket a nádas milliomm szívószálán át szívják és nemcsak szerves anyagokat bontanak le,

hanem bámulatos módon lebontják a DDT-t, a dioxint, sőt a nehézfémeket is, holott ezekkel a legköltségesebb mechanikus és vegyi derítők el nem bánnak. De végeznek a nádtorzsz baktérium-speciális coli-kollégáikkal meg a szalmonellával is, ha a biológusnak

Hogy a természet legtermelékenyebb üzemegysége, a rónaság öntisztulási folyamatai magukkal ragadhatják akár az ipar vízszennyét is, abban néhány biológuson kívül nem bízott senki.

madarakkal, bogarakkal, rágcsálókkal sikerül a nádas életét teljessé tenni.

Mert ezek a nádi derítők többnyire telepítettek, műviék: A tömött libák mája. A telepítő biológusok is az élő nádasból szippantották a tudományukat, és legnagyobb költségételük a természeti egyensúly mesterséges megteremtése és biztosítása. Itt meg a Drávajárásban szégyentelenül burjánzik a nád, és ha a tircselő fülemüle, a pittyegő szárcsa, a jajgató bíbic bogár-élelmét el nem bombázzák, a vercesgő vércsepocok-telepeit ki nem szántják és a feketegolyák alól ki nem döntik a világszép kerekerdőket, a természeti egyensúly adott díjtalanul.

De bombázzák, de szántják, de döntik a Fölső Tiszavidéktől (*Budapest Week*, 1992. V. 14-20., V. 28-VI. 3./ az Ormánságig, vesztettebbül, mint a haladás legszebb éveiben. A természet végvirágait hányja. Mellette döglődik a téesz vegyi gazdálkodása meg az export. Két haldokló küzd egymással.

Melyiket löknénk a vízbe, ha süllyed a csónak és víz is van még? A természet életmagra kap. A haladás nem. Az Ormánság a Drávának lejt, agyonszabályozott vízfolyásai bűzősen és élettelenül visznek a Drávának. Hatástalanságba fult meliorációs árkok húzódnak közöttük. Torkolatukban, a Dráva gátjánál jól működő zsilipek. Élni hagyott nádasuk községek, sertéshízaló telepek pocét tisztíthatná, akár a híres konzervgyárét is, és mellékes haszonnak maradna az exportálni való nád meg az asztalra való madár – de ki számlálhatja elő a zivizvilág ezernyi ajándékát?

A nádi derítés gyökeret ver az asztalnál, látom. A drávamenti aprófalvak felől nemigen várható ellenkezés. Bele is vágnak, fogadkozik az Alapítvány népe, mindjárt a barátságos önkormányzatú Drávafokon. Egy kérdés mégis marad a levegőben. Honnan kerítenek közös elképzelésben és közös cselekvésben örömét lelő embert elegendőt?

Kiszállok az Alapítvánnyal gilvánfai mintakertjükbe. Munkaerő-probléma lépett fel. Nem is értem, miféle, amíg a magunkkal viendő és kocsmajótóra kiszögezendő toborzó-plakát szövegét gatyába nem rázom. Munkáskéz kell. Kettő fő. Kapálás vonatkozásában. Akik mindeddig a természet dolgait beszélték a napnál világosabban, azok olyan rendeleti nyelven és tömeghírközlési képzavarokkal szövegezték a toborzót, hogy a kisbíró megszédülne.

Gilvánfán látom, hogy a község népe cigány egy szálig. S bizony hivatalos megállapítást nyer, hogy kapálás vonatkozásában súlyos köteleességmulasztás történt az előző két munkaerő részéről. A mintakertet fölverte a gyom. Józsi, az egyik munkaerő elbujdosott érkezésünk hírére, Sanyi pedig megvallotta férfiasan, hogy a tegnapi esőben ő az utca innenső felére át nem jött volna, nem még kapálni. Ma

viszont az történt, hogy a szomszédját megverték és őt a bánat úgy beborította, hogy csak ül és néz naphosszat.

Az Alapítvány velem együtt ellágyul. Ha például nekem lódulni kellene kapálni, gondolom el, sokminden közbejönne szintén.

Nevelt fiam apja ezzel tért haza végképp Izraelből: „*Khopálni Auschwitzban sem kellett!*” Amíg az Alapítvány Sanyi bánatos fejével beszél, hogy itt ez a plakát és ki lesz szögezve, ha a kapálás további halasztást találna szenvedni, kimegyek a legelőre és megtekintem a gilvánfai szarvasmarha-állományt. A csikasz csorda csikasz pásztora ugrik elébem védőn, hogy az ő bikája már két embert – *gádsót-e?* – betett a Négyszázágysba Pécsre, vigyázzak. Dédelgetik az alapítványiakat itt. Mutatják az egyik kislányt a gyermeknyüzsgésben, amelyik a kurátor édesapjához jár művésziskolába. Az asszonyok hálásak a szövés tudományáért. Meg persze csurran némi pénz a mintakertért is, csak a kapálás vonatkozásában születne megegyezés.

A búsuló Sanyival együtt a bujosó Józsi is megkapja a próbaidőt. Nincs plakát. Puskitól mind Solt Ottfliáig megértének a cigányságot sokan. Az alapítványiak is, látom, vajszívűek. De nem fejtették ki a fiúk. Nem úgy van az, hogy kiviszik őket a cigányok a Drávára, aztán szomjan hozzák haza. Az ormánsági aprófalvak jórésze cigány már, sokhelyütt azonban 40-60% közt inog a fajok aránya. Ilyen helyeken vad a kötélhúzás. Hogy a magyar dologfogó, a cigány meg dologtalan, azt nem is állítják a fiúk. Hanem ezen a vidéken, ahol már másodsorú vész ki a magyar – hiszen az egyke az 50-es évek végére eltemette a *biklát* – itt mégis kimondják, hogy a magyarság, az dolgozik, ha és amíg van mit, a cigányság pedig ha-

mar megértette, hogy biztosabb pénzforrása a szaporaságot díjazó családi pótlék.

- Furcsa – üti fel a fejét a kurátor az Alapítvány drávafoki kertjében – hogy a bozótot itt a gilvánfai cigányság írtotta ki ingyen, jókedvéből, amikor elhoztuk őket egyszer szétnézni. Fizetett munkásoknak két hetébe beletelt volna legkevesebb. Érted te ezt?

Kezdem érteni. Mégis hallgatok. Megtanultam, hogy vigyázzak a megvilágosodásokkal. Csakhogy én azért értem, hogy megöregedjek és legyen mit mondanom végre! A fiúk nincsenek harmincöt évesek. Hát nem szólhatok a harmincöt éve szerzett cigány nyelvem és cigány tapasztalatom birtokában, hogy *grandpère terrible* ne legyen a nevem? Az én újpesti szegkovácsaim testén a só kiütött, úgy dolgoztak a gödrükben. A könyöküknél izzott a kocsz, a gázát szitták lihegve.

Amiért a mi cigánybandáinkat csodálták a Kádár-kor legbiztosabb exportcikként keményvaluta ellenében, azt szinergiának nevezik ma Nyugaton és próbálnak gyárakat ráhangolni. Csakhogy későn, mert a haladás feneké már kiesett.

Dolgoztak, de bandában csakis. Nem mert a három kovács egy kovács, hanem mert a banda együtt a mesterség tegnapja és holnapja, a törzsi abroncs, a populáció génkészlete. Amiért a mi cigánybandáinkat csodálták a Kádár-kor legbiztosabb exportcikként keményvaluta ellenében, azt szinergiának nevezik ma Nyugaton és próbálnak gyárakat ráhangolni. Csakhogy későn, mert a haladás feneké már kiesett. Ha a bandának támadna új célja még... Hőj, de hiányzik egy sör!

Mikor aztán leguríthatom, vége a bölcs hallgatásnak. Hadd szóljon már, mit bánom én. Cigánybeszéd pipafüst. Még rá is pipálok.

Periratokból tudni, hogy a cigányokat kútmérgezéssel vádolták szerte Európában a középkor óta. Hogy a kútvíz az Ormánságban ihatatlan mára, annak vajon a cigányok az okai?

Nevetnek a fiúk és megnyugtattak, hogy sem a műtrágya, sem a gyom- és fégirtó szer nem cigány találmány. Élni nem élnek vele. Nem cigány a szünyogbombázó gép pilótája sem.

Jó. Hát mivel mérgezték kutat a középkorban? Nitráttal? Fenéket. A kútmérgezés módja az volt, hogy dögöt vetettek bele. A dögösök. Na ugye. Mármost a Biblia, ahonnan az ormánsági református magyar a szép erkölcsét tanulta, meghagyja szigorúan,

hogy dögöt ne együnk, hanem az idegennel etessük (5 Móz 14:21). Az idegen az Ószövetségben a felebarát gyűlölt ellentéte. Ha megölni nem lehet, legalább uzsorát kell vetni rá (5 Móz 15:3, 7; 23 :19-20), rabigába hajtani (Ézs 60:10), földjét, kútját, házát, városát elvenni, (5 Móz 6:10-11), és döggel etetni persze. A cigányok azonban ilyen erkölcsre nem voltak foghatók. A döghúst, a *murdelet*, maguk ették. Persze a cigányok temploma szalonnából épült és megette a kutya, tartja a régi magyar szólás. Erkölcsöt így aztán erdőből-mezőből tanultak – és bizony a nádtól is, pedig annak épületes összehasonlításai a tölgyfával mindig a nádszál kárára ütöttek ki. De én úgy tartom, fiúk: Gyöngye a nád, mégis a szél csak hajtogatja.

Nem olyan szapora a bologatás a bádogasztal körül. Sikerült beletenyereznem valamelyikük lelkebe? No még egy sört.

Alig hittem, hogy éppen a szálás, szikkadt testű szegkovácsok hiszik úgy, hogy ők madarakból lettek. A *Pacsirtát* repeső cigányprimástól lehetné éppen – de aki a gödre köré nyelvet és kasztot kovácsolt? Azt is ígérte a meséjük, hogy ha mesterségük nem lesz, ők madárrá visszaváltoznak. S madarak lettek csak ugyan mindazokkal a furusokkal, kolompárokkal, késesekkel együtt, akiktől a 60-as években a mesterségüket elvették. Azzal hogy az ipart gyárban kell tanulni s az örökletességnek mindjárt vége szakadt. A cigányság éppúgy áldozata a monokultúrának, mint a magyar. Csupán szaporodási szokásai gyűlöletre vagy irigylésre méltóak. Amíg él a mestersége, addig kordában a szaporulat. Amint földönfutóvá válik, élőhelyét a szaporulatával béleli ki. Ha az Isten nyulat teremt, bokrot is teremt hozzája, mondták az efféle észjárásról régen.

Megint mosolyogtok. Szépittek, fiúk, tudom én, mert a helyzet jóval bonyodalmasabb. A magva mégis, hogy a cigány nem úgy él, mint a fehér gólya. Nem annyit költ ki, amennyit el is tarthat. Példája inkább a fekete gólya, mert az élőhelyet foglal és beépíti.

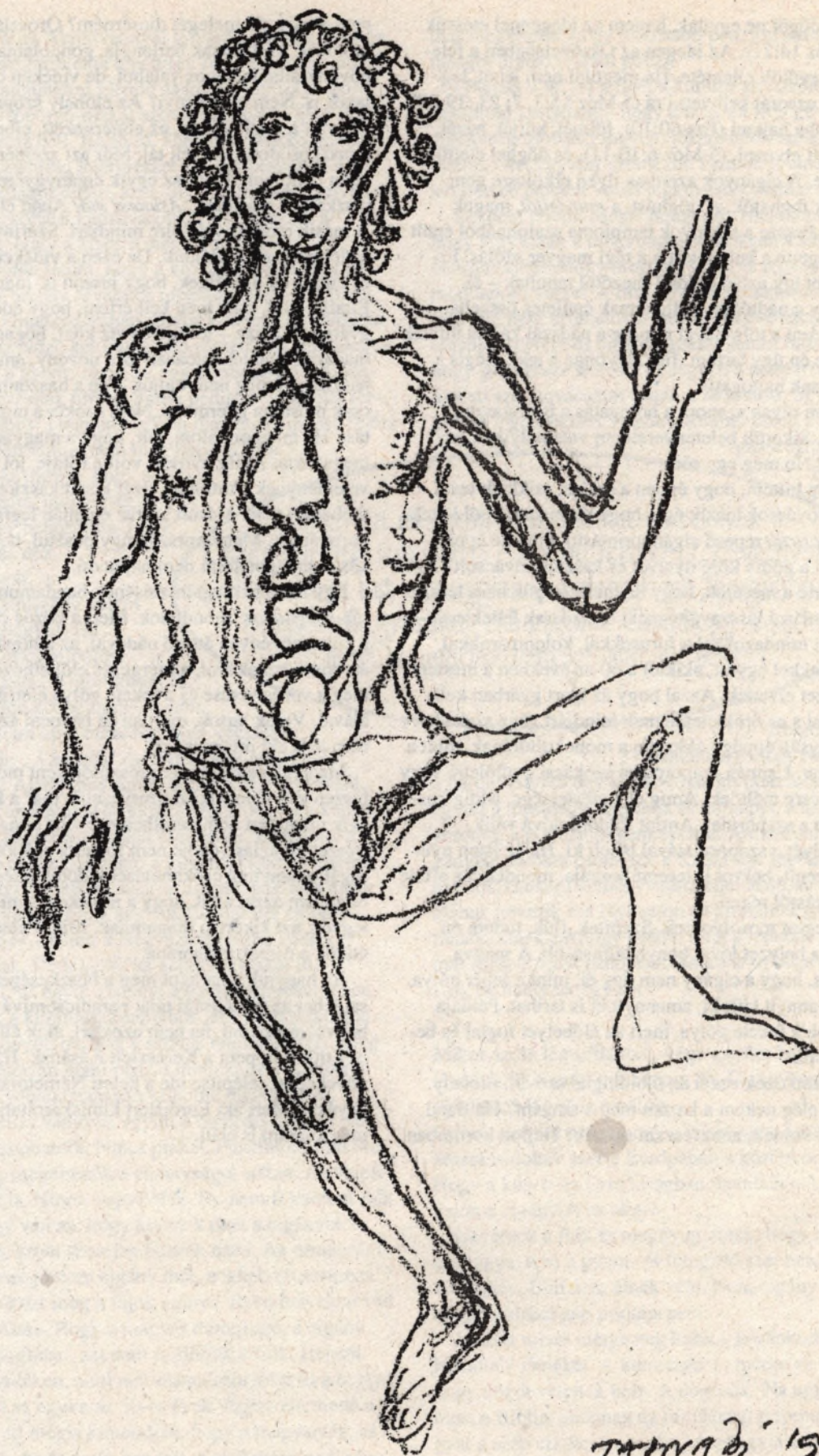
Barátkozok ezzel az újbiológiai szóval. Élőhely. Nem elég nekem a hazám meg a tanyám? Ha fiatal házas volnék, nem fészket raknék? Hajlott koromban

nem a házi tűz melegét dicsérném? Oroszlánnak, rablónak, kártyásnak barlangja, gondolatnak hona – növény-állat is honos valahol, de vidékén otthonos a lakos is. Nem elég ennyi? Az élőhely szöges ellentéte eszerint a döglött hely, az elmergezett, elbetonozott, elpiszkosodott holdbéli táj. Már azt szemétdombok táján hallottam, hogy az egyik cigánygyerek azzal piszkálja a másikat: „*Asunesz má!* Apád éli anyádot!” A másik ment is vele öltre mindjárt. Szerintük élőhely az lehetett, amit kiélünk. De ezen a vidéken madarak és cigányok úgy élnek, hogy jusson is, maradjon is. Eltart a föld, csak meg kell érteni, hogy édes gyermeke a gaz – levegő és víz közt, bogarak és madarak táplálékláncában az a növény, amelyiknek a hasznát mi még nem tudjuk – de a haszonnövény csak mostoha gyermeke. Nem szokta a cigány a szántást. Ha meggondolom, kár, hogy a magyar is annyira megszokta. Amíg nyirkos volt a földje, jót tett a veteménynek. Amióta a vizét kiszikkasztotta, egyre többet árt vele. Másutt száraz ég alján legfőljebb ha boronálnak. Magyarország úgy pusztul, hogy szokásait meggondolni nem hajlandó.

Egy élőhely megélesztésének bandamunkájához jók a cigányok, mondjátok. Mert a közös cél egyezik a kultúrnövényen áttörő nádéval, az autópályákon átvonuló békákéval, a mérgezés elől elhúzódo pocok, meg a vörös vércse és a fekete gólya életfilozófiájával. Velük tartok, mert az én istenem szerint a föld nem azé, aki megmérgezi.

Madarak és cigányok szószólójaként mondom – hiszen van nemzetközi szervezetük már a fáknak is, akik magukért nem perelhetnek! – ha a magyar környezet lovagias védője nem fogadta el Rióban adósságállományunk csökkentését erdőtelepítés ellenében és engem azzal áltat, hogy a növekedés mindent legyőz, azt kikérem magamnak. Mint Palotás Pubi, és átülök a romák padsorába.

Jó, hagyjuk a haragot meg a büszkeséget. Ki más lehet az ormánsági tájat paradicsomivá vagy holdbélivé varázsolni, ha nem azokkal, akik élnek? Sőt van egy titkos tippem a Keresztelt Kásának. Ha annyira növekedne, telepítse ide a keleti Németországból az anyákat, Mert aki Európáért kimiskároltatja magát, az még kapálni is eláll.

Тарвад' 157

A cigány családsegítés kérdőjelei

A cigány családokra irányuló szociális munkát az elmúlt évtizedekben két irány, kétfajta szemlélet jellemezte.

Az egyik irány a többségi társadalom igényeiből, követelményeiből indul ki, ebből a nézőpontból közelíti meg a cigányságot. Miután a többség cigányokról alkotott véleménye nagymértékben előítéletes, ebből a megközelítésből a többségtől elütő, zavaró külső jegyek tűnnek fel, az okok és összefüggések elemzésének kötelezettsége nélkül, a cél pedig: ezeknek mielőbbi eltüntetése. *Ad absurdum*: a cigányok szűnjenek meg cigányok lenni.

A másik irány a cigányok emberi jogaiból indul ki, helyzetük tényszerű feltárására, etnikai mivoltuk, értékeik megismerésére alapoz, érdekeiket közvetíti a többségnek, végső soron nemzetiségi törekvéseket is megfogalmazhat.

Az egyik iránynak Mária Terézia erőszakos asszimilációs politikájától illetve József főherceg jóhiszemű utópiájától kezdve hosszú előzménye van társadalmunkban.

A másik irány a Kádár-korszak „szocialista” jelszavakba burkolt asszimilációs programja ellenében bontakozott ki, és a mai napig ellenzéki attitűdöt feltételez. Érvényesülését bonyolítja az ellenzéki belső kirajzolódó különböző, esetleg egymásnak ütköző álláspontok egyidejű jelenvalósága. Például: a szociológiai vagy etnikai természetű problémaérzékenység. Időről időre feszültségek támadnak a cigány értelmiség és a nem-cigány, de az ügynek elkötelezett progresszív értelmiség között. A cigányok úgy érzik, a nem cigányok nem értik igazán, amit ők mindenképp jobban tudnak. A nem cigányok úgy érzik, hogy a cigányok bizalmatlanok a felkínált – és égetően szükséges – szaktudással szemben. S miközben a gondok egyre súlyosabbak, a tennivalók égetőbbek, belső harcok osztják meg a cigány értelmiséget is. A helyzet mindinkább kezelhetetlenné válik.

A jelen állapot kialakulásában az első – nevezzük *asszimilációs*nak – irányzat is ludas. Vegyük hát szemügyre ennek tipikus jegyeit és megnyilvánulásait a szociális munkában.

Az egyik alaptétel, hogy a *cigányokat rá kell szoktatni*

a rendszeres munkára. A követelmény teljesen figyelmen kívül hagyja a tényt, hogy a cigányok évszázadokon keresztül *munkavégzők* voltak hazánkban. Igaz: hagyományos mesterségeiket sosem legalizálta semmilyen céh vagy ipartestület; alamizsna-mértékű jövedelmük csak a társadalmon kívüli pusztá létfenntartásra volt elég. Termékeik, szolgáltatásaik iránt egyre szűkült a kereslet; az 1945-ös korszakváltás kétségbeejtő helyzetben találta őket.

Az új rend rajtuk kívül széles középrétegeket is „átnevelendőnek” ítélt, kihúzva a talajt sok értelmes ipari, mezőgazdasági tevékenység alól. Munkának ettől kezdve csak az állami vagy szövetkezeti szektorban végzett munka számított; így váltak az emberek a hatalom által ellenőrizhetővé, közben tarthatóvá. Ehhez a munkavégzéshez kötődtek a szociálpolitikai juttatások: a társadalombiztosítás, a családi pótlék, az üzemi étkeztetés, munkaruha, szakszervezeti üdülés, bölcsőde, óvoda, napközi, és sorolhatnánk még. Némely juttatás feltétele a folyamatosan egy helyen betöltött munkaviszony volt.

A cigányok zöme a nagyüzemi hierarchia legalján foglalt helyet. A pária-szintű bérmunkás-létet a cigányság fölemelésének gesztusaként tűntette fel a hatalom, miközben az új életforma a hagyományos mesterségek felszámolása, a cigány közösségek bomlasztása irányába hatott. Segédmunkásra bárhol szükség volt abban az időben, oda szegődtek, ahova éppen fölvettek és nem utálták ki őket: ahol a nehéz munka leginkább elviselhető volt és a lehető legtöbbet keresték. Mindezek miatt és érdekében sűrűn váltogatták munkahelyeiket, az állami munkát meg is szakították, ha egy jobban fizető idénymunka adódott. Így spontán módon kimaradtak számos kedvezményből, ami a jobb helyzetben lévő dolgozók számára természetes volt. Ráadásul stigma-ként viselték a „vándormadár”, „megbízhatatlan” jelzőket, s az ítéletet, hogy ők a rendes munkát sosem fogják megszokni, mert *nem is akarnak dolgozni*.

Egyéves folyamatos munkaviszony volt a feltétele a kamatmentes építési kölcsönnek, de az elnyert összeget nem az építendő cigány ember kapta a kezébe. Az ezzel kapcsolatos visszaélésekért soha senkit nem vontak felelősségre, egyedül a cigányokat, ha a „beilleszkedéshez” nyújtott feltételek elégtelennek bizonyultak az

életforma-váltáshoz. Rajtuk verte el keserűségét az ugyancsak kiszigerelt többség, értelmetlennek kiáltva ki őket, mindenfajta támogatásra.

Az „érdemesség” illetve „értelmetlenség” elbírálása a szociális hatóságok komoly feladata lett. Nyomorúságos – bár meglehetősen életmentő – segélyek kiutalását hosszas procedúra előzte meg, s a döntés mindig a helyi hangulat függvénye volt. A megalázó helyzet kiforgatta maradék méltóságukból az amúgy is kiszolgáltatott embereket, akik így még értelmetlenebbnek tűntek fel. Ha egy-egy hatósági ember szembefordult a bevett gyakorlattal, és emberségesebb módszert alkalmazott a cigányokkal kapcsolatos ügyintézésben, s ennek hatására az ügyfelek viselkedése már nem illusztrálta annyira az értelmetlenséget, az illetőt, „hivatali alkalmatlanság” miatt biztosan kimarták maguk közül a felettesek és a kollégák. Mert a kollektív tudatalatti szférájában működő konszenzus a cigányok kirekesztését határozta el, és ez erősebbnek bizonyult minden értelmes jó szándéknál. A politikai szólamok – „ez a társadalom mindenkinek megadja a lehetőséget...” – csak megerősítették az embereket abban a tévhitükben, hogy ha valaki nem boldogul, annak ő maga az oka.

Másik alaptétel, hogy a *cigányokat le kell szoktatni a cigány életmódról*, és rá kell nevelni őket, hogy úgy éljenek, mint „más normális ember”. A „cigány életmód” ismérvei pedig a civilizálatlan nyomor tünetei lettek, amiből a cigányság nagy tömegei nem tudták kilábalni. Mindazok a jelenségek, amelyek egy adott állapot következményei, a köztudatban mint a cigányság etnikai sajátosságai jelentek meg – miközben a tényleges etnikai sajátosságok, a cigányság létező kultúrája, figyelmen kívül maradtak és maradhattak. Ebből talán a legnagyobb baj az lett, hogy a cigányok jelentős részben maguk is elhitték, hogy cigánynak lenni csakugyan valami szörnyű dolgot jelent, s ha befogadtatásra törekednek, akkor le kell szokniuk a cigányságukról. A kollektív öngyűlölet szembefordította egymással az „értelmes” és „értelmetlen” cigányokat.

A szociális dörgedelmeik: „járjanak tisztán, ne igyának, ne szüljenek annyi gyereket, tanulják meg, mire való a szalvéta és a wc-papír” (stb.) nyilvánvalóan hatástalanok a civilizálódás feltételei nélkül. A paternalista szociálpolitika viszont csak a zavaró jelenségekre figyelt, azok okaira nem, s a kor színvonalától messze lemaradt embereket a konszolidált többség normái szerint ítélte meg. Reménytelen helyzetüket még szankcionálta is, következképp minél inkább rászorult egy család a szociális támogatásra, annál kevesebb esélye volt rá. A szociális problémák „megoldásának” gyakori módja a gyerekek állami gondozásba vétele lett, s ebből további súlyos problémák származtak.

A cigány családok többségének mérhetetlen kulturális távolsága az iskola követelményeitől a cigány gyerekek zömét kirekesztette a továbbtanulásból, szakképzésből,

jelentős mértékben még az általános iskola elvégzéséből is. S ezzel az ördögi kör bezárult. Nemcsak pénzen, sokkal inkább szemléleten múlta olyan iskolák megteremtése, ahol tolerálják a másságot, felfigyelnek az értékekre, amelyekre építeni lehet, hidat vernek különböző kultúrák közé a kölcsönös gazdagodás szándékával – de minden jel arra mutat, hogy ez nem cél.

Az „asszimilációs” nevezett szociálpolitikai törekvések tehát a cigányság kirekesztését eredményezték a gyakorlatban, s így a zavaró különbségek és ellentétek csak elmélyültek.

Napjainkra a helyzet katasztrófálissá vált. A cigányok jelentős része nemcsak munkanélküli, de munkaképtelen is. A többévtizedes nehéz munka, egészségtelen munkakörülmények, rossz lakásviszonyok, nélkülözések, idegfeszültségek aláásták egészségüket, megakadályozták szakemberré válásukat. Gyűlölet övezi a munka nélkül maradtakat, amiért nem dolgoznak, a félgálisan-illegtelen boldogulókat, amiért boldogulnak, míg a becstelen emberek hiába küszködnek. Támogatásuk ellen nagyobb a tiltakozás, mint valaha, a helyi önkormányzatok sorra-rendre vonják vissza a Kádár-rendszer szerény juttatásait is. A cigányságon vezet le indulatait az elszegényedő többség. Elvakultságukban az emberek még azt sem mérik fel, hogy saját jól felfogott érdekeik ellen hadakoznak, amikor egy félmillió népeséget az életlehetőségektől fosztanak meg. A növekvő bűnözést is egyedül a cigányok számlájára róják fel, az agresszió, az önbráskodás viszont kölcsönös. Elszabadult a pokol.

Ilyen körülmények között a másik irány – nevezzük *integrációs* –, amely azt célozta, hogy a cigányok kultúrájuk örököseiként, emberi és etnikai méltóságuk, azonosságtudatuk révén válhassanak a társadalom teljes jogú polgáraivá, a lehető legnépszerűlenebb ellenzéki felfogás lett. Ez az a nézet, melynek vállalásáért egyetlen hatóság, politikai szervezet, szociális- és oktatási intézmény sem kockáztatja presztizsét. A cigánysággal kapcsolatos problémák – minthogy megoldhatatlanok – egyértelműen kellemetlen feladattá váltak. Lerázásuk valósul meg mindenütt; a megoldás irányába mutató törekvések vesztesre állnak. Jó példa erre az a történet, amely az egyik kaposvári iskolában játszódott le. Az iskola az évek folyamán elcigányosodott. A legkevésbé asszimilált, cigány anyanyelvű gyerekek az alsó tagozaton külön cigány osztályokban tanultak. „Felzárkóztatásuk” nem sikerült, ezért az új igazgató úgy döntött, hogy megszünteti ezeket az osztályokat. Egyszeri tesztvizsgálat elég volt ahhoz, hogy az itt tanuló gyerekeket az 5 kilométerrel távolabb lévő kisegítő iskolába utalják. Az igazgatói posztra másvalaki is pályázott: komoly, felkészült, a cigány gyerekek oktatásában nagy gyakorlattal rendelkező pedagógus; egy Waldorf-típusú, személység-központú iskola koncepciójával, különös tekintettel a cigány gyerekekre. Erre a pályázatra mindössze öten szavaztak a testületből. A többi

pedagógus nem táplált magában semmiféle ambíciót a cigány gyerekek fölnevelését illetően. Másik példa: egy budapesti iskola az elmúlt években gyűjtötte a hátrányos helyzetű gyerekeket. Az új igazgató úgy döntött, hogy ő ebből elitiskolát csinál. Akik nem felelnek meg az elit követelményeknek, mehetnek kiségitőbe, ha nem is fogyatékosok; esti iskolába, ha nem is töltötték be a tizenhatodik évüket. Mindegy! Senkinek sem fontos, mi lesz velük. A szociális intézmények figyelme és rokonszenve az *újonnan* elszegényedők felé fordul; hozzájuk képest az *eredendően* is szegény cigányok érdemtelenebbek a támogatásra, mint valaha. Még a családi pótlékot is sajnálják tőlük, ami most már alanyi jogon jár minden gyerek után. Egy MDF-es alpolgármester nyíltan megmondta, milyen fajta nevelőmunkát vár a Családsegítőtől: csökkentsék a cigány asszonyok szülési kedvét.

A szociális munkának az a típusa, amely nem a rászorulókkal szembeni követelményekből, hanem a rászorulókból és a minden embert megillető méltóságból indul ki, voltaképp egyetlen alapelve támaszkodik: *senkit nem lehet másként boldogítani, csak úgy, ahogyan ő maga boldogulni akar és tud.* Szükséges azonban körvonalazni, hogy a cigánysággal kapcsolatban ez mit jelenthet a mai gyakorlatban.

A társadalmunkban működő, konszenzuson alapuló mechanizmusok – és ezek olyan előítéletekből táplálkoznak, amelyeket az emberek észre sem vesznek magukon – konzerválták a cigányság társadalmonkívüliségét. Kilitástalan helyzetében csak egy enyhítő körülmény akad: hogy ez az, amit évszázadokon keresztül megszokott. Gyakorlata van benne. Napjainkban is kialakítja túlélési stratégiáit. Nem újság számára a törvények kijátszása, mert létezését mindig is így tudta biztosítani. Ehhez társul most a törvényes lehetőségek kiaknázása. Ilyen például az a foglalkozásnak is beillő tevékenység, mely a megszerezhető segélyek meg is szerzésére irányul. Az adott körülmények között ez rendkívül időgényes, nagy pszichológiai érzéket és technikát kívánó feladat. És nagyon sok kellemetlenséggel jár. Munkával megszerezni a pénzt valószínűleg könnyebb lenne. Csakhogy úgy nem tudja. Vagy nincs munka, vagy betegsége miatt nem tud dolgozni, vagy csak olyan munkája van, aminek a jövedelme nem elég a megélhetéshez. Aki meg tudja keresni a pénzt, nem kuncsorog segélyért. Bevett módszer lett a szociális alapon kiutalt lakás értékesítése, kisebbre cserélése. Ilyen és hasonló esetekben az emberek felületesen ítélkeznek a cigányok rovására, a helyzet összetevőinek mérlegelése nélkül.

És feltétlenül megkapja a stigmát az a szociális munkás, aki a helyzetet pontosan ismeri, és az érdekeltek szemszögéből ítéli meg. Gyanússá válik az az intézmény is, amely ilyen embert foglalkoztat.

Fölmerülhet a kérdés: miért nem veszi kezébe népe sorsát a cigány értelmiség?

A válasz nagyon egyszerű. Mert nem képes rá. Nincs abban a helyzetben. Azok az értelmiségiek, akik különböző területeken – oktatásban, közművelődésben, szociális munkában – felvállalják népük gondjait, olyan malomba kerülnek, amely rövid úton felőrli őket.

Az egyik malomkő: a társadalom követelményei. „Azért vagy, hogy megneveld őket.” A másik: a nép elvárásai. „Azért vagy ott, hogy segíts.” Megfelelni egyiknek sem tud. Ekkor, mondjuk elmegy a politikába. Ismét dilemma elé kerül: hatalom vagy szolgálat? A koncot felkínálják neki. Idegei ekkor már elég tépettek. Elfogad bizonyos kompromisszumokat. Még áltatja magát: a nép érdekében. Belemar azokba a társaiba, akik a nép érdekét másképp fogalmazzák meg. Azok meg őbelé. Marakodnak egymással a kis koncokon, amik csak arra nem jók, hogy valamit is változtatni lehessen. Közben messze kerülnek a társadalmon kívül evickelő tömegektől.

Megkeresett két fiatal. Az egyik főiskolán, a másik egyetemen készül szociális munkásnak. Elmondták, hogy társaik között többen is vannak, akik nyitottak, érdeklődők a cigányság iránt. Tanulni szeretnének, és majd dolgozni is ezen a területen. Kellene valaki, akinek az élete, személyisége ebben eligazítaná őket. Rám gondoltak.

Épp abban a lelkiállapotban találtak, amikor úgy gondoltam: számomra ez a misszió véget ért. Megtettem, amit megtehettem, a továbbiakban nincs mit mondanom.

Mégis el kellett gondolkodnom: mit mondhatnék nekik? És rá kellett jönnöm, hogy volna mit. Mert ismereteim konzekvenciája nemcsak a keserű tapasztalat, hogy: minden hiába.

A cigánysággal való találkozás életem nagy szellemi kalandja, és szívet melengető élmények gazdag forrása volt. Van mit megosztanom, és azt is tudom, hogy ez a forrás nem apadt ki, tartogat még kincseket a keresőknek.

Hogy szemben álltam a hatalommal, hogy stigmát viseltem, az engem sohasem zavart. Biztos voltam benne, hogy az igazság mindig a stigmatizáltak oldalán van. Pontosabban: az ezerarcú igazság arcai közül az övéké a legfontosabb.

Abban is biztos vagyok, hogy életünk értékmérője nem a siker, s a kudarc nem feltétlenül vereség. Aki az árral szemben úszik, bajosan lehet sikeres, de kudarca talán többet ér azok sikerénél, akiket az ár sodor. Nem tudom, mi a megoldás, változatlanul csak kérdéseim vannak. Valamit mégis találtam: az élet igazi árama nem ott működik, ahol a megoldási javaslatok elhangzanak. És az élet okosabb nálunk.

(Átvétel az *Esély*-ből)

Nappali ház

92/3.

- Iszaak Babel naplója
Simon Makris: Babel és az orosz-zsidó irodalom
- Kocziszkó Éva és Vidrányi Katalin vitája
a keresésről és a találaról
Balassa Péter hozzászólása a vitához
- András Gábor tanulmánya Kállal Ernőről és a magyarországi avantgarde-ról
- Darvasi László, Jónás Csaba, Kun Árpád, Rácz Péter, Térey János versei
- Forgách Zsuzsa, Galántai Zoltán, Kukorelly Endre, Marno János, Márton László prózája

A nappali ház a könyvesboltokban és galériákban kapható.
Előfizetési cím: 1399 Budapest, Pf. 701/330. A régebbi számokat az Írók Boltja (VI., Andrásy út 45.) árusítja.

Megjelent
az **ESÉLY** 1992/3-es száma

A TARTALOMBÓL:

Herbert J. Gans:
Mire szolgálnak az érdemtelen szegények?

Lengyel Imre:
Adósságaink és hiteleink

Ferge Zsuzsa:
Megjegyzések a szociális törvény koncepciójához

Bill Jordan:
Jótevény jó tanácsok

Az **ESÉLY** kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten.
Előfizethető a Szerkesztőségben.

Címünk: 1083 Bp., Ludovika tér 2.
Tel.: 1-33-77-97

Előfizetés egy évre 300,- Ft, egy szám ára: 50,- Ft.

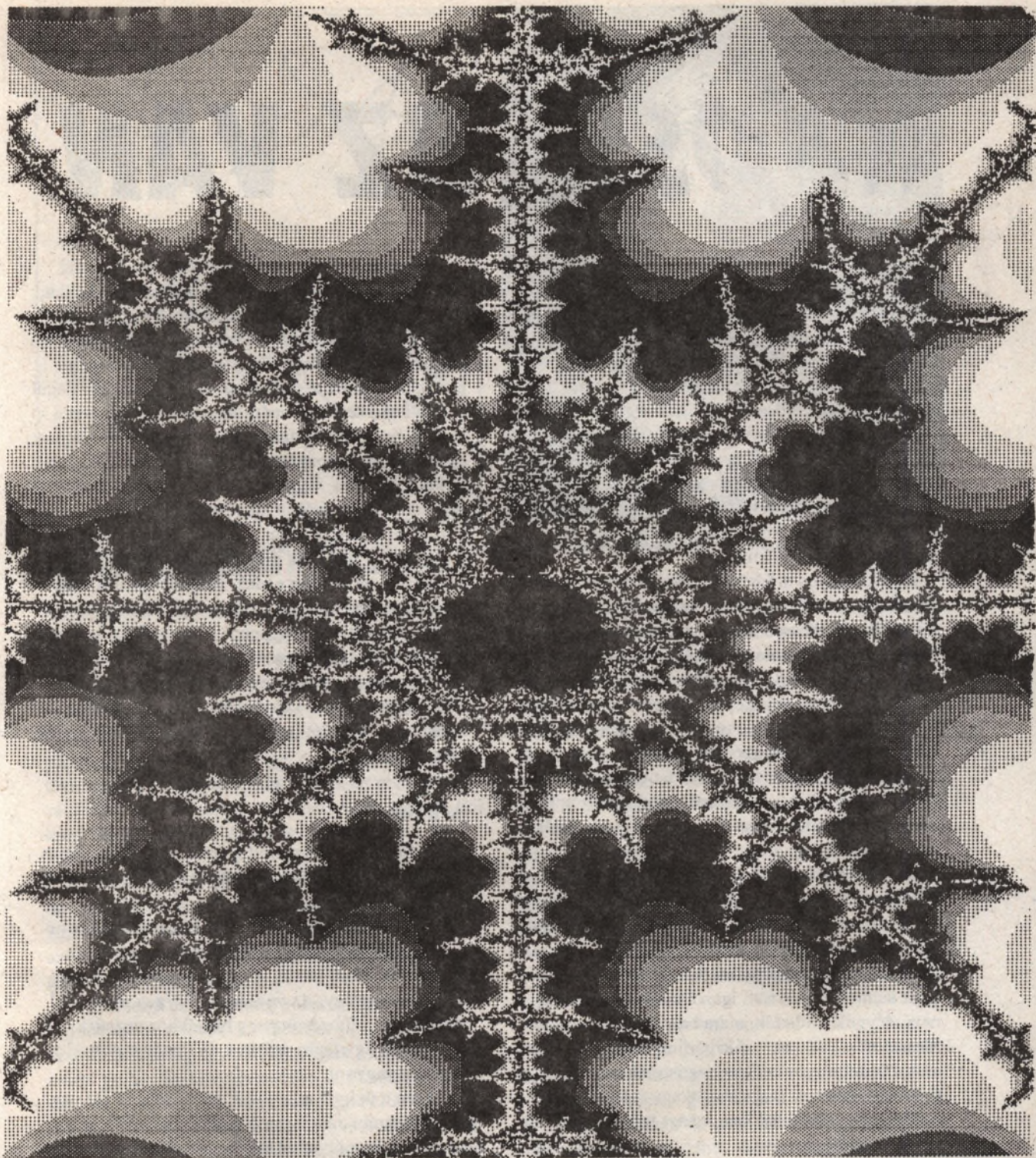
MEGJELENT!

Frans Carlgren-Arne Klingborg
SZABADSÁGRA NEVELÉS

Képek és tudósítások a nemzetközi Waldorf-iskolai mozgalomról.

Ára: könyvesboltban 680 Ft, a Kiadótól 490 Ft.

Megrendelhető: "Török Sándor" Waldorfpedagógiai Alapítvány, 1536 Budapest, Pf. 368., illetve megvásárolható az Alapítvány irodájában: Bp. I., Mária tér. 3.

Mandelbrot-halmaz, antennán ülő szatellita

$x = 1.43730307$ $y = -0.00059200$

1.43572118 0.00059200

Iterációk maximum: 1000

(Fantastic Fractal Factory)

Perneczky Géza

KÁOSZ, AZ VAN

Káosz, az aztán van. Tudomány is van még, bár talán már nem annyira, legalábbis a jól megszokott mechanikus változatban.

Hajdanán, mikor a *scientia* (ez már nem *ars*) megkezdte végzetes burjánzását a keresztény eszmék kebelén, majd nagy máglyalobogtatások közepette önállóvá vált, még erősen a mágikus-organikus világkép uralta: makro- és mikrokozmosz, megfeleltetések, hasonlóságok, fűben-fában orvosság. Aztán mégis mechanika lett ebből, szigorú, egzakt, objektív: ez volt az egyetlen kezelhető terület ugyanis, és még ez is micsoda erőfeszítések árán (differenciál- és integrálszámítás! Uramfia!).

A tudományos módszer követelményeit sikerült olyan szigorúra szabni, hogy csak a legnagyobb nehézségekkel lehessen neki megfelelni; még a kísérletezést is fel kellett találni, pedig az milyen fárasztó. Persze kellett a nagy szigorúság, nehogy a tudományos megismerés nehezen megszerzett eredményei feloldódjanak a másfajta tudások és hitek tengerében, ismeretelméletileg és szervezetenként. Kár, hogy így a tudomány nagy része is kimaradt a tudományból; nem véletlen, hogy a népszerű tudománytörténeti könyvek szinte kizárólag a fizika történetét tárják az ámuló olvasó elé.

Sajnos, még komoly tudósok sem állhatják meg, hogy tapasztalataikat ne szervezzék egységes világképpé, amennyire lehetséges. Hogy pedig már akár lehetséges, akár nem, mindenképpen szükséges, az a tudományos igazságfogalomból fakad: ha az elméletek semmiképpen sem igazolhatók, és általában nem eléggé elvethetők, marad a világképbe való beilleszthetőségük, mint fő kritérium.¹ Persze ez a kép változik, többnyire erősen fragmentált, mozaikos, de egyes területeken, megvárva avagy sem a nagy szintézisek korszakait, valóban igényt tarthat a világkép nemes tisztére.

Ha már úgy történt, hogy a mechanika vitte oly sokra, a tudományos világkép is mechanikus kellett, hogy legyen. Mi jót lehet elmondani a Laplace-démon² világról? Feltétlenül beleillik a nagy platonista folyamatba, amelynek során Istent maguk a teológusok számúzták végső oknak és mozgatónak. Végül is mindegy, ki a nagy mérnök, a tudós géométer: a lényeg, hogy a világ igazodjon; a méter méter legyen, az időt az inga mozgása jelölje ki, s év-milliókig eljárjon tengelyén. Vagy az Úr a mindenható és mindentudó, vagy legalább mi volnánk, szerényen.

Emberi volt ez a világ, vagy legalább mechanikus. Az ember is gép, csak olajozni kell; a világegyetem és az eszterga egy lényegűek. Köznapi eszünk hihetlenül determinisztikus, mindennek okának muszáj lenni (meghalt? biztos gyenge volt a szíve); a világ nyugati felén talán sose volt másként.

Aztán jöttek a bajok csóstitül: termodinamika (ez még elment), relativitáselmélet (se itt, se most), kvantummechanika (se ok, se anyag), és most tessék, még ez is.

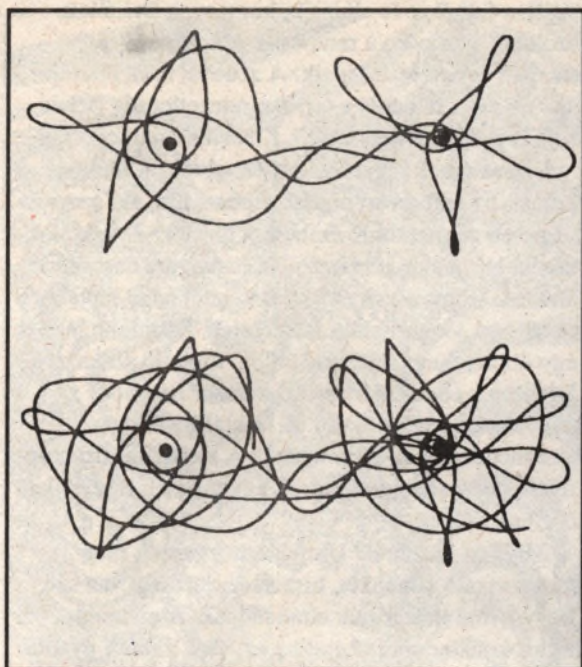
A káosz

Persze ennek is a számítógép az oka. Hogy emberek nem röstellnek számítógéppel nagy és bonyolult dolgokat modellezni.

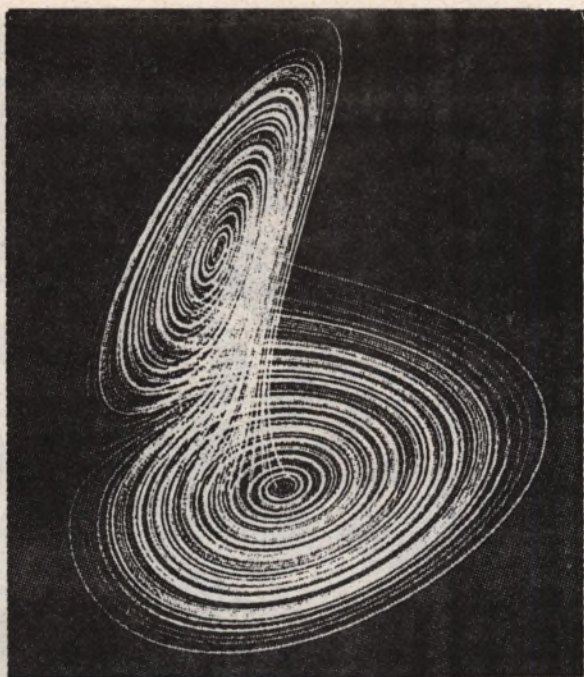
Például az időjárás. Ilyen légtömeg, olyan napsugárzás, csak egy csomó differenciálegyenlet kell, majd kijön. Nem jött ki. Vagyis egyszer így jött ki, másszor meg úgy. *Aránytalanul. Torzan. Furcsán.*³ Kis kezdeti változások nagy balhékhoz vezettek. Megrezdül egy lepke szárnya, és Londont elviszi a tornádó, vagy mi.

Régen a dolgok arányosak voltak. Ha valaki egy bolygót arrébb rakott egy kilométerrel, tudta, hogy egymillió év múlva hol találja. Ha két kilométerrel

1. Előkelően paradigmának (Kuhn) szokták hívni azokat az uralkodó nézeteket, amelyek összességét most világképnek titulálom. Hogy a tudományos magyarázat csak a világképbe illesztve létezik, elmagyarázza szebben és érthetőbben Gorellk: *Miért háromdimenziós a tér?* Gondolat, 1987.
2. Hogy ti. ha ismernénk valamennyi atom-molekula-stb. mozgását a jelen pillanatban, mindörökre meg tudnánk jósolni a világ sorát.
3. Aminek ki kellett volna jönni, az az *attraktor*, a szimuláció során az az állapot, ahol a rendszer mintegy megnyugszik, „beáll”. Ha a kapott értékek teljesen összevissza ugrálnak, nincs attraktor; kaotikus rendszerben mégis van, csak furcsa, azaz *strange attractor*. Van *repellor* is, ahonnan a rendszer „menekül”. A részleteket lásd pl. *Tudomány* 1987. február, 13.o. és *Természet Világa* 1982. október, 449.o.

Két csillag körül keringő bolygó pályája: példa a kaotikus viselkedésre. Ha bevezetjük a súrlódást, sokkal kellemesebb képet kapunk (ez az ún. Lorenz-attraktor).

rakta arrébb, mondjuk kétszer arrébb találta. Azazhogy álljunk meg egy szóra: ha csak egy bolygója volt, meg esetleg egy Napja, tényleg tudta. Ha már három égitessel hadakozott, csak *hitte*, hogy *tudhatná*, ha ki tudná számolni. Ha lenne olyan számítógépe...

Aztán lett. Aztán a legegyszerűbb eseteket sem lehetett kiszámolni. A bolygót egy centivel arrébb téve kiszállt a Naprendszerből. De azért nem mindig: *statisztikusan*, sok *szimuláció* során kirajzolódott, hol szeret lenni a bolygó. A strange attractoron szeret lenni, na hiszen.

A fizikusok meg csak gyűjtik a példákat. Jó is ez: ha valamire azt mondtuk, ki lehetne számítani, csak lenne mivel, most már el se kell kezdeni. Vagyis azért illik, de ha kaotikus viselkedés mutatkozik, úgyis tehetetlenek vagyunk.

Mit ehhez a tervgazdaság kudarca (ami persze ugyanennek a mindent-kiszámításnak, a száz évvel ezelőtti tudomány egy vadhajításának a kudarca). Van ennek gyakorlati következménye is. Komolyan neki szoktak állni, hogy egy-egy betegséget eltüntessenek a világból, védőoltással. Ez szokott is sikerülni, csak nem olyan simán: éppen amikor a számítások szerint csökkenni kellene a megbetegedések számának, hirtelen emelkedik. Milyen számítások szerint? A simított modellek szerint. A numerikus szimulációk ugyanazt a hisztérikus ugrálást mutatják, mint a valóság, néha.⁴ Kész káosz.

Azelőtt az ember tisztos polgári életmódra törekedett. *Homeosztázis*, mondták az élettanosok. Minden szervezet a stabil (na jó *metasabil*, dinamikus egyensúlyban lévő stb.) belső környezetének fenntartását tűzi ki célul, csak minden simán menjen. Aztán kiderül: a pulzus sohasem egyenletes. Kaotikus ritmusváltások a legváratlanabb pillanatokban. De mégsem mindig: szívbetegeket figyelve, a halál előtt néhány órával már gyanúsán egyenletes a szívverés...⁵

Valami nagyon fontos veszett el: a tudományos módszer *prediktivitása*, jóstehetsége. Hogy majd kiszámoljuk, aztán úgy lesz. Persze valahogy úgy lesz, mert a kaotikus viselkedés nem teljesen véletlenszerű, a káosz nem a teljes rendezetlenség. Azért van attraktor, vonzási központ, vagy legalábbis egy ésszerű tartomány, amin belül méltóztatnak maradni az értékek.

Elmaradt sok a platonai tanokból is. Hogy ti. van valahol egy ideális függvény, ideális viselkedés, csak az a fránya mérési hiba, zaj, attól nem látjuk.

Hasonlóképpen a geometria is vesztett régi fényéből. A hegy a maga vízmosásaival, kiugró szikláival már nem rontott felszínű, valaha ideális kúp. Saját jogán mértani alakzat ő: fraktál. A felhő sem rosszul puffasztott gömb többé: ő is fraktál.

A fraktál⁶ a valóság geometriája. A fraktálfelszín *rücskös*, göröngyös, barázdált, összevissza. Lehet persze platoní módon is származtatni a fraktálfelszínt:

4. Nature 355, 584 (1992).

5. Tudomány 1990. április, 30.o.

6. Tudomány 1990. október, 38.o.; Természet Világa 1984. március, 106.o.

Fraktálgyártás sima felszín gyűrészével.

egy rendes, polgári felszínt kell összetörni, *gyűrni-nyúzni*. A másik módszer elegánsabb: igen egyszerű képlettel kell kezdeni pontokat rajzolni, és lám, egyes helyeken micsoda barokk pompa tűnik elő. Itt ugyanis nem tudni előre, melyik pont milyen színű lesz, nincs *predikció*, csak számolás. És káosz: bármilyen kis ballépés végzetes lehet, egyetlen elemi ponttal arrébb már egészen más világ fogad. Stabilitás és instabilitás.

Akik szépek látják a fraktálokat, vagy szépek

látják a felhőket és elhiszik, hogy azok fraktálok, azoknak a szépség a rend és *rendezetlenség* jól sikerült *keverékének* tűnik. A zene is, mint mondják, ún. $1/f$ -zaj – átmenet a teljes rendezetlenség (fehér zaj) és a *dögunalom között*. Kezd alakulni a dolog.

Visszatérnek régen száműzött elvek. A homunkulusz, az emberben rejtőző embercsíra, aki maga is végtelen sok, hasonló emberkét hordoz. A fraktálok között sok a *self-similarity*, az önmagára hasonlító alakzat. Hogy is van ez? A partvonal nagy léptékben zezugos: tengeröblök, félszigetek. Közelebb menve egy öbölben ugyanaz: kis öblök, kinyúló szakaszok. Egészen a centis méretekig, sokszor négy-öt nagyságrenden keresztül. A fraktáloknál meg akármeddig, csak bírja a gép... A kaotikus attraktor is ilyen: pontosabb számítások egyre újabb részleteket csinálnak elő.⁷

Mi is ez igazából? Utoljára mozgassuk meg kategorizáló elménket, hiszen éppen arról van szó, hogy a régi kategóriák elmosódnak. A matematikusoknak nem matematika ez, csak valami gyanús numerikus ízé. A tudósok szerint művészet is, persze a művészek rángógörcsöt kapnak, hiszen nem *az ő ő-s-archae-prae-tudatalattijukból* jön a kép, csak valami masinából.⁸ Vagy nem is igazán ellentétes a kettő? Mindig is itt bujkált a számmisztika, a tudomány mindig is kereste az arányosat, a szépet a természetben. Lehet, hogy készül a nagy egyesítés, a kvantummechanikainál is nagyobb?

Jó is, hogy szóba került a kvantumizé, hiszen itt történtek az első kísérletek a keleti és nyugati gondolkodás összehangolására. Itt tűntek el először a Nyugat alappillérei: az egyirányú, egyenletes idő, a tér, az okság, az anyag, sok minden, ami az immanens világot a transzcendentálistól elválasztotta. A mérettartomány másik oldalán (állítólag szintén a kvantummechanika miatt) a Világegyetem készül átalakulni a mechanikus világkép végtelen, mindenütt egyforma, közömbös Univerzumából egy halandóságában és végességében hozzánk hasonló,⁹ esetleg egyáltalán nem közömbös, otthonos kis világfőiskolává, amelyik mintha csak értünk létezne.¹⁰

A káosz emberi léptékű világunkat is megtámadja: nem követelhetjük az *áramló víz teljes és kimerítő leírását*, ha úgy áramlik, ahogyan szokott: *örvényekkel*, zubogva, *nem lineárisan*. Nem

7. Mint a Szaturnusz gyűrűje: egyre nagyobb felbontással nézve egyre több gyűrűből áll.

8. Érdekes, hogy a fő vita a színeken van. A tudománynak sokkal inkább kézreáll a forma, hiszen azt adja a matek, az algoritmus. A színválasztás viszont teljesen önkényes, „szubjektív”. A fraktálgyártók gyakran választanak rikító színeket, aminek lehetnek reklám-, de technikai okai is: egy jobb személyi számítógépen is pár millió színt lehet elérni. Most már szívesen elhiszük, hogy Goethének legalább annyira igaza volt, mint Newtonnak, a színekkel kapcsolatban legalább. Sajnos, a probléma a jelen folyóiratot nem érinti.

9. A modern kozmogóniákról és a tudomány itt elért hatáiról lásd Székely László: Einstein kozmoszától a fölfúvódó világegyetemig. A Filozófiai Figyelő Kiskönyvtára, ELTE 1990.

10. Az antropikus elv gyenge változatának (hogy ti. onnan tudjuk, hogy a Világegyetem lakható, hogy lakjuk) korrekt ismertetését a Természet Világa 1990. júliusi számában, a 297. oldalon találjuk. Az 1989. őszi Ligetben, a 62. oldalon kezdődő cikk inkább az ún. erős változatra koncentrál (a Világegyetem azért olyan, amilyen, hogy mi is jelen legyünk benne).

De novo fraktálgártás eredménye: egyszerű, szigorúan determinisztikus eljárások rendkívül komplex alakzatokat eredményeznek.

számíthatjuk ki *nagy pontossággal* környezetét beavatkozásaink következményeit, sőt. És mi lesz a tőzsdei árfolyamok előrejelzésével?

Még az is lehet, hogy a jégkorszakoknak és a dinoszauruszok kihalásának sem volt semmi különös oka: csak egy kis kaotikus ingadozás... Nemcsak maga a világegyetem alakulhatott ki holmi véletlen ingadozásokból (már ez is kicsoda tiszteletlenség), de az ember kialakulása is lehet egy sor véletlen műve.¹¹

A káosz kellemes: már nem akadály a determinizmus a szabad akaratnak.¹² Az elektron azt csinál, amit akar – de én is... Ismét szabad Istent látni a

világban, egy virágban, csillagban – vagy csak magunkat, sőt azt is lehet gondolni, hogy a kettő ugyanaz.

A tudományban eddig nagyon kevés alapelv maradt érintetlenül. Természetesen a káosz is lehet múltó divat, és batorság bármiben is a végső igazságot keresni, legalábbis a tudományon belül. Fialat is még a káosz, hiszen a számítógép szülötte, aki maga is csecsemő még. Végül is a világ *en large* nem mutat valami nagy kaotikus viselkedést, hiszen elég régóta fennáll.¹³ Ez is csak közelítés, modell, mint a (*magán*) való (*ság*) megismerésére tett erőfeszítések többi eredménye. Majd kialakul, majd megtalálja a helyét.

11. Ez persze megy káosz nélkül is, hiszen a mai makroevolúciós elméletekben is nagy szerepet kapnak a katasztrófák, óh, a jó öreg Cuvier (Lásd pl. Goldsmith, D.: Nemezis. Háttér Kiadó 1990.) Az pedig sosem hangzott nagyon tudományosan, hogy az evolúciónak célja lenne. Végül a híres természettudomány is történeti tudománnyá válik, mihelyt az igazán fontos kérdésekhez érkezik – és máris itt van a *Historicismus nyomorúsága*. Eddig egyetlen élővilágot ismerünk, és definíció szerint egy világegyetem van – nincs mivel kísérletezni. A nagyvilágból csak kevés marad az igazi kísérleti tudománynak, a valóban fontos dolgokat pl. az ökológia próbálja megfogni. Az egzakt tudományágak háttérbe szorulnak – talán olyan tudományra van szükségünk, amelyik kevésbé szigorú, de mindenről tud valamit mondani.
12. Bár nem mindenki boldog tőle, hogy determinisztikus automaták helyett valószínűségi vagy kaotikus automaták lettünk.
13. Sőt; újabban a híresen kaotikus kisbolygó pályákkal kapcsolatban is inkább "stabil káosz"-ról beszélnek: a pálya ugyan össze-vissza ugrál, de csak egy jól körülhatárolt térrészben. Az előrejelzőképesség csak korlátozott, de még megvan. Nature 357,542 (1992).

Függelék

A fraktálok az úgynevezett nemlineáris halmazok közé tartozó matematikai objektumok. A legnépszerűbb és legkomplexebb ilyen halmazt a fraktálok felfedezőjéről, Benoit Mandelbrotról nevezték el, s ennek alaképlete: $z \rightarrow z^2 + c$. Ebben a formulában a „c” egy állandó, azaz annak a „zavaró tényezőnek” a szerepeltetése, ami minden visszacsatolásos (rekurzív) rendszer lelke. Mivel a valóságban lezajló folyamatokban az egyszer már elért eredménynek a számításba való bevonása (vagyis az egyes lépéseket korigáló visszacsatolás) nagy szerepet játszik, a fraktálokkal való számítás végre lehetővé tette a legkülönbözőbb komplex folyamatok leírását és megértését.

Felfedezésükhöz és a matematika tartományain túlmutató univerzális jelentőségük megértéséhez szükséges volt a szinte korlátlan számítási kapacitással rendelkező komputerok segítsége, sőt a nagy felbontású színes képernyők emellett még azzal a lehetőséggel is megajándékoztak minket, hogy eddig nem sejtett szépségű képeket kapjunk az ilyen halmazok világról. A fraktálok esztétikai szuggesztivitása azonban ugyanúgy másodlagos jelentőségű, mint az a körülmény, hogy csak komputerrel lehet kielégítő részletességgel kiszámítani őket. A fő érdekességük a nemlinearitásnak az a struktúrája, amely a matematikától az ismeretelméleti kérdésekig egy sor tudományágat forradalmasított.

Az alábbiakban elemi fokon megfogalmazott segítséget nyújtunk ahhoz, hogy ennek a tartománynak a küszöbét az olvasó átléphesse. Ez a vázlatos bevezetés természetesen nem pótolhatja a részletesebb szakirodalom tanulmányozását, de ösztönzést adhat hozzá.

Lássunk először is példát egy egyszerűbb esetre. A potenciális sorok közismert alakja $a_{n+1} = a_n$

Ha „a” nagyobb 1-nél, akkor a sor az egyre tovább haladó kiszámolás (iteráció) során a végtelen felé közelít. Például ha $a=1,4$, akkor a sor tagjai 1,95, 3,8416, 14,757891... stb. lesznek. Ha viszont „a” kisebb egynél, akkor a sor a nulla felé közelít. Legyen $a=0,6$, és ekkor a következő tagokat kapjuk: 0,36, 0,1296, 0,167962...

És most szerepeltessük a visszacsatolást jelentő „c”-t is, ami egy tetszőleges állandó szám lehet. A képlet alakja:

$$a_{n+1} = a_n + c$$

(Megjegyzendő, hogy ez a képlet tulajdonképpen a fentebb idézett Mandelbrot-halmaz képlete, csak más formában fölírva.)

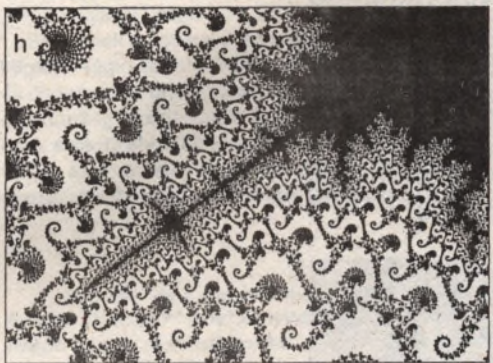
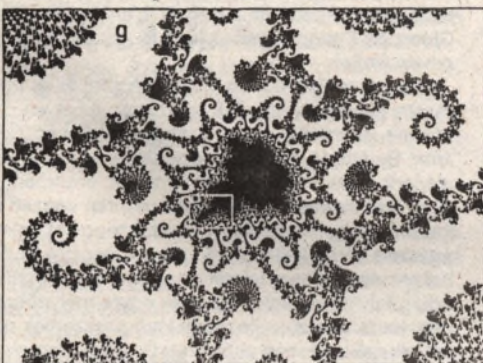
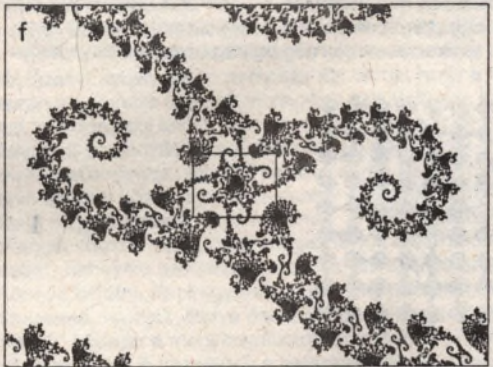
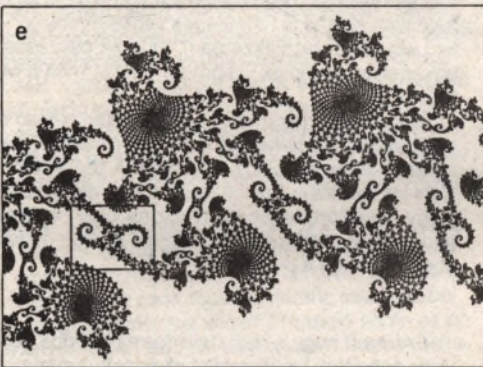
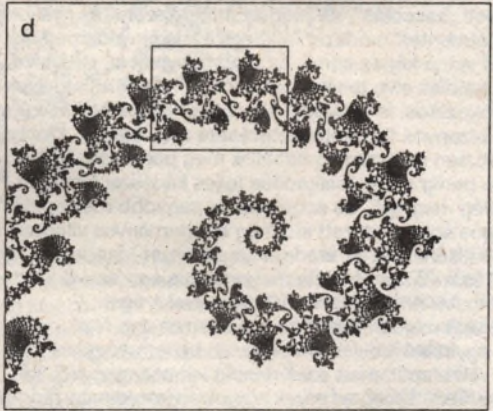
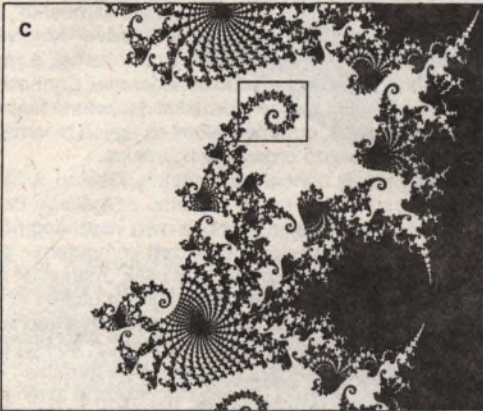
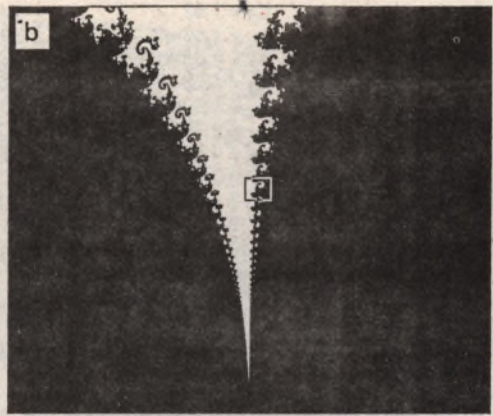
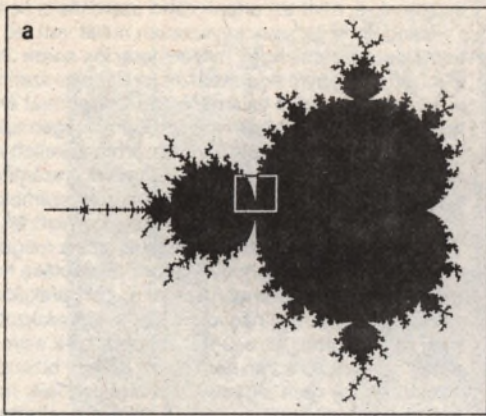
Legyen „a” a kiindulásnál 0,5, és „c” legyen mindvégig -1. Ez esetben a következő számsor áll elő: 0,5, -0,75, -0,4375, -0,8085938, -0,3461761, -0,880162, -0,2253147, -0,9492333, -0,098562, -0,9902077,

-0,0194888, -0,9996202, -0,0007595...

És így tovább (megjegyzendő: a törtszámok többnyire lekerékítették).

A sor láthatóan két határérték, két fix pont felé közelít, s ezek nulla, illetve mínusz egy. Ha „a”=1,5, akkor ez a két határérték még mindig ugyanez a két szám lesz! Ha viszont „a”=2, akkor az egész számsor az iteráció előrehaladtával már a végtelen felé tart. Valószínű tehát, hogy van egy olyan „a” szám valahol 1,5 és 2 között, amelynél a sor tagjai nem változnak többé, hanem valamennyi lépésnél konstansok maradnak. Kiszámítható, hogy ez a négyzetgyökvonásra jellemző számpár, mégpedig 1,618... és 0,618... (az eredmény egy végtelen tizedes tört, egy pontosan vissza nem adható irracionális szám).

Próbáljuk meg, hogy mi történik akkor, ha ezt a végtelen törtet jobbról-balról egy-egy racionális számmal, tehát 1,61 és 1,62-vel közelítjük meg, és ezeket a számokat az „a” helyébe állítva számítjuk ki a sor első tíz tagját:

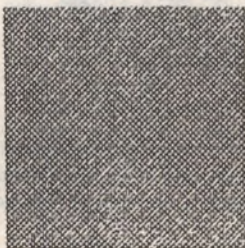
Zoom-effektre épülő képszekvencia a Mandelbrot-halmaz felületi formáinak a tanulmányozására. Az egymást követő képekbe be van jelölve a következő kép ablaknyílása. A szekvencia az ún. „tengericsikók völgyébe” vezet, ahol az egész halmaz képe újra felmerül. Más felületi pontokat választva más részletformák jelennek meg. (Peitgen nyomán)

$a_0 = 0,61$
 $a_1 = 1,5921$
 $a_2 = 1,5347824$
 $a_3 = 1,355557$
 $a_4 = 0,8375349$
 $a_5 = -0,2985353$
 $a_6 = -0,9108767$
 $a_7 = -0,1903037$
 $a_8 = -0,9709967$
 $a_9 = -0,0571655$
 $a_{10} = -0,9967321$

$a_0 = 1,62$
 $a_1 = 1,6244$
 $a_2 = 1,6386754$
 $a_3 = 1,6852569$
 $a_4 = 1,8400909$
 $a_5 = 2,3859347$
 $a_6 = 4,6926842$
 $a_7 = 21,021285$
 $a_8 = 440,89443$
 $a_9 = 194386,89$
 $a_{10} = 37786000000$

Ez a számítás arra a meghökkentő eredményre vezet, hogy egy rekurzív sor esetében egy egészen apró, a tizedesvessző utáni második helyen álló számjegy 1-gyel való megváltoztatása is – tíz lépés után – már a mínusz egy és a 37 milliárd közti nagyságrendnek megfelelő fantasztikus különbséghez vezethet. (Ez a különbség akkor sem lenne kisebb, ha csupán a tizedesvessző utáni századik jegyet változtatnánk meg!) Bár az eljárás racionális, semmilyen szemléleti „saccolás”, de még az integrálszámítás gyakorlatából átmentett módszer, a közelítésekkel való operálás numerikusan nem mindig adhatók meg pontosan. A visszacsatolás elve tehát olyan sorokat hoz létre, amelyeknek a fokozatos, ismétlésekkel pontosított kiszámítása (iterálása) bizonyos fix pontok létezésére utal, melyek azonban numerikusan nem mindig adhatók meg pontosan. Rajtuk túllépve pedig a sor viselkedése teljes káosszal fenyeget.

Ez elég meglepő, de ennél sokkal nagyobb meglepetést, valóságos sokkot idézett elő még a tudományos világban is annak a kísérletnek az eredménye, amelyet Mandelbrot, a lengyel származású francia matematikus egy amerikai intézet számítógépeire végzett az 1970-es évek végén. Mandelbrot mindenekeelőtt nem a számoszlop általunk is ismert egyszerű alakjaival dolgozott, hanem *komplex számokat* vett alapul, mert ezek mindig két számjegyből, két összetevőből állnak, amelyek egy olyan koordináta-rendszer síkján ábrázolhatók, amely síkot a komputer képernyője is szemléletesen megjeleníthet. Mandelbrot meg akarta vizsgálni, hogy „végtelen sok” művelettel pontosítva az iterációkat, a rekurzív sorok még mindig olyan kaotikus képet

nyújtanak-e, mint azt a fenti rövid számítás is sejtette.

Mandelbrot „a”-nak egyszerűen nullát vett fel, és azután sorra kiszámította, hogy milyen iterációs sorok állnak elő, ha a „c” értékét egyre finomabb intervallumok szerint változtatja. Hogy a képernyő valamennyi rasterpontját értelmezhesse, számtalan „c” értékhez (többnyire igen aprólékos és igen sok tizedesjegyből álló törtszámhoz) kellett a sort iterálnia. Ehhez járult még, hogy valamennyi számítás – lévén hogy bonyolult kezelést igénylő komplex számokról volt szó – további részletműveletek tömegére bomlott fel.

Ez a sokmilliónyi művelet végül is arra a megdöbbentő eredményre vezetett, hogy a káosz ábrázolása helyett (például hogy a képernyőn egyfajta „por” alakjában rendeződjenek el számok) nagyon is szabályos alakzatok jelentek meg a monitoron. Az $a=0$ -hoz rendelt „c”-k azon része, amely az iteráció során nem lépett túl egy bizonyos határértéket (és így nem rohant úgy a végtelen felé, mint ahogy azt az előző táblázatunk jobb oldali oszlopa tette), egy jól felfogható formát, a ma már oly híres és számtalan könyvben és folyóiratban reprodukált „almaemberke” alakzatát adta ki. S ráadásul olyan „atmoszférával” körülvéve, amely maga is tele volt ugyanennek az alakzatnak a végtelenségig kisebbedő újabb és újabb ismétléseivel („önhasonlóság” elve), valamint az ezen formákat összefonó fantasztikus spirálkarokkal, ornamensekkel és egyéb dinamikus ritmusban kibontakozó organikus figurákkal.

Egy másik francia matematikus, Gaston Julia már 1918-ban publikált egy rokon szellemű vizsgálatot. Ez a kezdeményezés annak idején azonban még visszhang nélkül maradt.

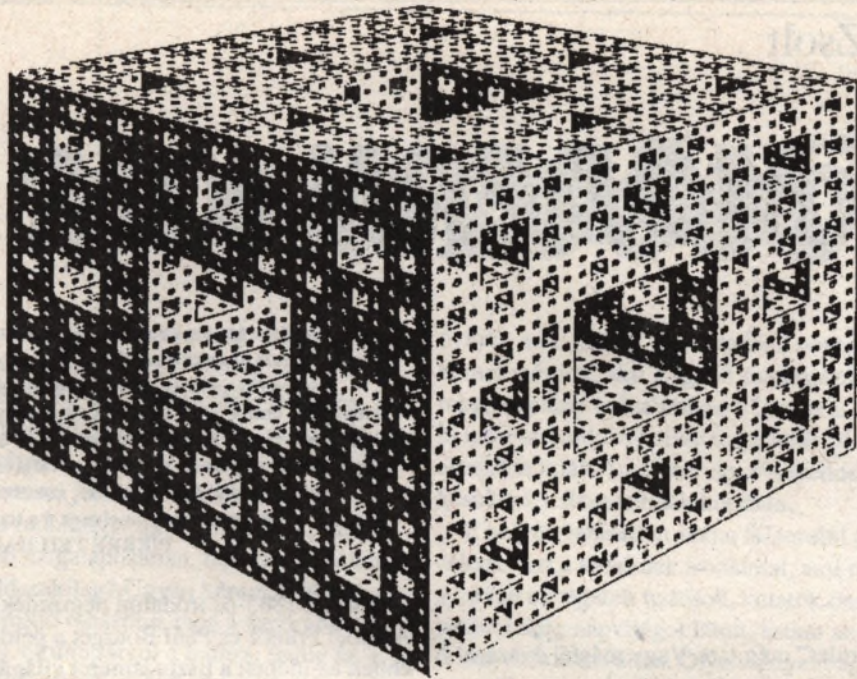
Mivel ő még nem rendelkezett számítógéppel, az érdeklődését fölkelő rekurzív sorokat csak „manuális” módon iterálhatta. Ennek ellenére is sikerült kimutatnia az ilyen sorok nemlineáris természetét. Julia ugyanazt a képletet használta, mint Mandelbrot, csak ő nem az „z” értékét (a mi számításainkban ez volt az „a” szám) vette adottnak, hanem a „c”-t, és az ilyen fix „c”-hez számította ki aztán a lehetséges „z”-ek elhelyezkedését a számsoron. Ugyanez a számítás mai technikával megismételve a komplex számok különböző fraktáljait adja ki (a lehetséges végtelen sok „c”-nek megfelelő végtelen sok alakzatban), és ezek összességükben, ugyanolyan komplex világot tárnak fel, mint a Mandelbrot-halmaz.

Mandelbrot maga az e sorok alapján előálló formák végtelenségig csipkés és tört határvonalait fraktáloknak nevezte el. Ideje elárulni, hogy miért. A szó a latin *frangere* = törni ige participiumának, a „fractus”-nak a származéka. Hogy miért tört, feltbontott, közties vagy „antiegész” a fraktálok világa, azt jobban megértjük, ha egy másik irányból közelítjük meg a problémát.

Érdekes, hogy a racionális formák köddé porlasztása vagy gondolati kísérletekkel elvégzett dematerializációja a 19. század vége óta egyre több matematikust és természet-tudóst foglalkoztatott. Az egyik ilyen matematikai felfedezés Giuseppe Peano nevéhez fűződik, és ezért *Peano-görbe* néven ismer.

Leegyszerűsítve a következőképpen lehet megmagyarázni a lényegét: vegyünk egy tálcat, amelyen rizsszemek vannak, és mérjük meg a rizsszemekből képződött folt *kerületét*. Belátható, hogy ha alaposak akarunk lenni, akkor nem elégedhetünk meg azzal az elnagyolt eredménnyel, amit a legszélső szemek külső oldalai mentén végzett méréssel kapunk, hanem a szélén lévő rizsszemeket egyenként is egészen körbe kell járnunk, sőt a mögöttük lévő rizsszemek határvonaláról sem feledkezhetünk meg. A mérést egészen addig folytathatnánk, míg csak egyre mélyebbre hatolva be nem járnánk a tálca közepén lévő rizsszemek oldalait is. A következő lépésben csökkentjük a rizsszemek méretét, növeljük viszont a számukat, egészen addig, amíg az egyes szemek végtelenül kicsik nem lesznek. Ugyanez a tálca ekkor csupa olyan rizsszemmé válik, amelyeknek az összerülete egy végtelenül sűrű rajzolatú vonalat képez.

Ha pedig így van, akkor ez azt jelenti, hogy a tálca területének minden egyes pontját ennek a kerületnek egy-egy

pontja takarja le. Következésképpen: a rizssel teli tálca kerülete ugyanakkora, mint a területe. A kétdimenziós síkot letakarta egy vonal, amely – úgy látszik – „túlnőtt” a vonalnak engedélyezett egydimenziós nagyságrenden, és maga is kétdimenziós lett!

Ezt a paradox eljárást kis módosítással a térbeli testeknél is megismételhetjük. Vegyünk egy Rubik-féle kockát, amelynek – mint köztudott – minden éle három-három kocka éléből áll, egy-egy oldala pedig kilenc kockára enged rálátást. A test közepén lévő láthatatlan kocka helyét képzeljük eleve üresnek. Ezután ahelyett, hogy úgy csavargatnánk, ahogy azt a Rubik-féle kocka használata előírja, emeljük ki minden oldaláról a középső kis kockát. Ezután képzeljük el, hogy minden egyes maradék rész-kocka is tulajdonképpen egy-egy kisebb méretű Rubik-kocka, vagyis újabb, még kisebb kockák halmaza, és itt is lökjük ki minden oldalról a középső kockát.

Ha az eljárást egyre kisebb léptékben újra és újra megismételjük, az eredeti kocka egyre üregebb lesz, míg csak elő nem áll egy olyan szivacszerű test, aminek úgyszólván nincs is tömege, hanem csak felülete, mintha csak habból lenne az egész. (A végtelenhez közelítő iteráció során az n . lépés eredményeképpen az ilyen átluygatott Rubik-kocka tömege tényleg nulla, felülete pedig végtelen lesz!) Nyilvánvaló, hogy egy ilyen képződmény valahol a sík felület és a térbeli test között kell hogy legyen, és a dimensionális karakterisztikája is a két és három dimenzió közötti tartományban adható meg. Azaz egy törtszám formájában.

Matematikai úton bebizonyítható, hogy az ilyen jellegű, önmagukhoz hasonló kisebb formákkal „tört” vagy „üregelt” formák keresett dimenziója nem más, mint a kisebb „önhasonló” formákra való lekicsinyítés első lépésének a dimenziója:

$$n^d = k$$

ahol „ n ” annak az 1 : n kicsinyítési aránynak a nevezője, amelynek léptékében az önmagához hasonló kisebb részeket a első iterációnál kaptuk. „ k ” az a szám, ahány ilyen kisebb részforma ennek az első iterációnak során a nagyobb kiindulóformába belefért. „ d ” a keresett dimenzió számszerű nagysága (szokás „Hausdorff-dimenzió”-nak is hívni). A „ d ”-re kifejezve ez az egyenlet így fest:

$$d = \frac{\log k}{\log n}$$

A Rubik-kockából kapott üreges test esetében az első iteráció után 20 kisebb kocka képezte a testet, a „ k ” tehát

20. A kicsinyítés az 1:3 arányban történt, az „ n ” értéke tehát 3. A keresett dimenzió (megközelítőleg) = 2,73. Vagyis tényleg kisebb, mint a testeknél szokásos 3 dimenzió, de mindenképpen nagyobb, mintha a képződményt csupán egy nagyon tagoltan „rácolt” síkfelületnek tartanánk.

Megint csak Mandelbrot volt az, aki az ilyen tört dimenziójú objektumok kapcsolatba hozta a fraktálokkal, és bebizonyította, hogy fraktál minden olyan halmaz, amelynek Hausdorff-dimenziója nagyobb a topológiai dimenziójánál (a megszokott geometriai értelemben vett dimenziójánál).

Es itt emlékeztetnek a korábbi, kéthasábos számítási táblázatra, amely során nemcsak azt láttuk, hogy a fraktálok során irracionális számok tömegével van dolgunk, hanem azt is tudomásul kellett vennünk, hogy egy-egy iterációs folyamat során mindig adódhatnak a határértékek közelében olyan tartományok, ahol az iteráció során az egymás mellett lévő értékek közti végtelenül kicsiny eltérések is már végtelenül nagy különbségekre vezetnek. Ennek a szükségszerűségét viszont most, hogy megismertük a fraktálok „szivacsos”, habszerű szerkezetét, azt hiszem szemléletesen is könnyű belátni. Ahol ugyanis csupán hajszálvékony választóvonalak, hártályak, illetve ezekhez hasonlítható „számtestek” képezik a megvizsgálandó objektumot, ott – még ha a végtelenségig is közelítünk a határértékekhez – az ilyen értékek „testét”, valós számokkal is kifejezhető „helyfoglalását” soha nem találhatjuk meg.

Sőt ennek a habszerű testnek a határvonalai a végtelenségig sűrűsíthető kicsinyítésben (önhasonlóság!) újra és újra metszik önmagukat, a megfoghatatlan filigrán struktúrákig fodrozódnak. E filigrán formák között pedig újra csak a végtelenbe futó iterációkat találjuk. Végül is azonban éppen ez a végtelen töredezettség az, ami a fraktálok nemlineáris természetét hangsúlyozza.

Perneczky Géza

A „függelék”-et a szerző szíves engedelmével a „Mire jó a fraktál-filozófia?” című könyvből vettük át, ahhoz képest kisebb szerzői módosításokkal. A könyv csak az Írók könyvesboltjában (Bp. VI. ker. Andrassy út 45.) kapható. Számítógéppel rendelkezők fraktálgeneráló programmal együtt vehetik meg.

A MODERN KOR VÉ

„Amit századunkban átélünk, jelentősebb lesz, mint a buddhizmus kialakulása! Többé nem egy-egy Istenhez kell viszonyítanunk az emberi képességeket. A föld vallási jelentősége omlik össze bennünk végérvényesen: mégpedig a felfedezésének révén. Kezdjük felfogni, és ez már örök érvényű, hogy az ember egyetlen elfogadható vallása az lehet, amelyik elsőként megtanítja felfedezni, szeretni és szolgálni azt a világegyetemet, amelynek ő a legfontosabb része.”

PIERRE TEILHARD de CHARDIN

Interfázis

A „pozitivistá örület” még tart. Vagy másfél évszázada. De ugorjunk csak még pár száz évet vissza. Descartes-ék babonaűzőként léptek színpadra, aztán később sikerült valami mást is előzni. A Gondolatot. Azt a Newtont, akinek egyik arca is elegendő volt arra, hogy a modern kor gondolkodásának fogalomrendszerét nagyjából őrá vezessék vissza, az a vád érte, hogy okkult fogalmakat vezet be a Tiszta tudományba, visszahozza a babonát, a metafizikai spekulációt. Hiszen mi más volna a távolbaható tömegvonzás, amikor kölcsönhatás csakis közvetlen érintkezés következménye lehet? – érvelt Christian Huygens.

Ez az elképesztő „racionalitás” természetesen más szinten, századunkig tartotta magát, sőt látni fogjuk, hogy a babonaűzők munkájának „gyümölcse” éppen akkor érett be. Ennyit (illetve annyit) a progresszív tudományos fejlődésről.

Hogy akkor hol tart még az „örület”? A

„Ha egy keresztes lovag visszatérne közénk, mindjárt azt kérdeznék, miért nem vetjük be az atombombát a hitetlenek ellen.

mechanikus világgép oltárán született XIX. századi avitt józanság és szemellenzős progresszizmus, kizárólag az egzaktnak tekintett természettudományokból vonult ki. A pszichológia, a szociológia és a társadalomtudományok mind a mai napig a XIX. század talpatán állnak. Társadalmi életünket az irodalom, történelem, antropológia, tehát a humán tudományok, illetve művészetek határozzák meg, jobbára tragikus és menthetetlen XIX. századiságukkal.

A XIX. század vége a polgári színház és regény

csúcsa, az 1885-ös irodalmi nemzedéknek egy időre Anatole France és Paul Bourget a példakép. Ugyanabban az időben a tiszta ismeret világában a Gondolat fegyverkezik és olyan drámákat teremt, melyek civilizációkat alakíthatnak át, és ez kétségkívül sokkal elementárisabb, érzékenyebb dráma, mint a Vörös lilium hőseié. És ma, száz évvel később? Mit tudunk felmutatni? Erkölcsünkben, magatartásunkban az emberi élet céljait illetően? Louis Pauwels így ír a Mágusok Hajnalában: „Ha egy keresztes lovag visszatérne közénk, mindjárt azt kérdeznék, miért nem vetjük be az atombombát a hitetlenek ellen. Ha elég erős és elég nyílt szellemű, végeredményben nem is annyira a gépeinken fog ámuldozni, hanem azon, hogy még mindig a hitetlenek kezén van a fél szent sír, a másik fele pedig melleleg a zsidók kezén. Azt fogná fel a legnehezebben, mire jó az a gazdag és hatalmas civilizáció, amelynek gazdagságát és hatalmát nem egyértelműen Jézus dicsőségének szenteljük. Mit felelnének neki a szociológusaink? Hogy hatalmas erőfeszítéseink, csatáink, felfedezéseink

kizárólagos célja minden ember életszínvonalának emelése? Mihelyt ráébredne, hogy ennek az életnek nincs célja, képtelennek tartaná ezt az okot. Akkor mesélnének neki igazságról, szabadságról, az emberi személyiségről, elmondanák neki a XIX. század

humanista-materialista evangéliumát. Amire a lovag bizonyonnyal azt felelné: de minek a szabadság? De minek az igazság? És minek az emberi személyiség?” * Minden előítélet az ún. humán gondolkodásban rejtőzik. A saját öregapáink vagyunk.

Anafázis

A filozófiatörténeti munkák első számú kiemeltje Descartes, mint az újkori filozófia és modern gondol-

* Pauwels & Bergier, Le matin des Magiciens, Paris, Gallimard, 1960

GE MEGKEZDŐDÖTT

kodásmód fogalomrendszerének, alapköveinek (Newton mellett) formális kidolgozója. Tőle elindul a filozófia az anyagelvűség és az idealizmus irányába. És elindulnak a „tömeggyilkosok” is, hogy Sebeők János találó kifejezésével éljünk. Visszafelé az időben korunkra nézve semmi jelentős. A görögöket, az antik filozófiát és tudományt ugyan csodáljuk, de hát az akkor sem több megalapozatlan, tapasztalat nélküli spekulációnál. Műszakilag? Ugyan kérem, a fáraóknak ott volt a félmillió rabszolga meg a fagörgök.

Így borul egyre sűrűbb fátyol a múltra. Pedig ha a progresszió elfedi a múltat, a jövő alternatíváit szűkíti.

A közhiedelemmel ellentétben a racionalizmus módszereit nem Descartes találta ki. „Aki az igazságot keresi – írja Descartes – annak a tőle telhető legnagyobb mértékben mindenben kételkednie kell”. Ez a jól ismert tétel valóban újnak hat.

De ha Arisztotelész második metafizikai könyvét olvassuk, ezt találjuk benne: „Aki gyarapítani szeretné tudását, annak először kételkednie kell megtanulni, mert a kétely szelleme az igazság megnyilvánulásához vezet.” Descartes nemcsak ezt a fontos Arisztotelészi mondatot sajátította ki, hanem az „ész” irányításának legtöbb híres szabályát. Külön érdekesség, hogy eszerint Descartes olvasta Arisztotelészt, amitől a modern kartézianusok megtartóztatják magukat. Pedig a régi papírok közt ilyesmire lelünk: „Ha tévedek, arra következtetek belőle, hogy vagyok, mert aki nincs, az nem tévedhet, következésképpen én abból tudom, hogy vagyok, ha tévedek.” Sajnos ez szintén nem Descartes, hanem Szent Ágoston. Nézelődünk tovább egy kicsit. Nem igaz továbbá az sem, hogy az atomelméletet a görög „atomisták” Démokritosz, Leukipposz, Epikurosz fedezte volna fel. Sextus Empiricust vizsgálva kiderült, hogy Démokritosz örökségként kapta a főnőciát Moschustól, aki – szinte hihetetlen – azt állította, az atom még tovább bontható. A legrégebbi elmélet (ez még mindig csak az általunk ismert legrégebbi) még pontosabb is, mint az atom oszthatatlanságát hirdető görögöké. Nem tudunk számot adni arról, hogyan tudták a maja civilizáció csillagászai 4 tizedesnyi pontossággal megadni a Nap- és a Vénuszévet (Kr.e. 2-3 ezer

évvel), amit mi a XX. században pontosítgatunk. Egy német mérnök, akit Bagdad csatornázásával bíztak meg, az ottani múzeumban a „kultikus tárgyak” homályos címkével ellátott kacatok között villamos elemeket talált, amelyek egy évezreddel Volta előtt készültek a Szasszindák korában.

E helyütt lehetetlen volna felsorolni (de nem is ez a célunk) azt a temérdek irodalmat, ami magányos, gyakran elszigetelt tudósok, kutatók önzetlen munkájaként eddig napvilágot látott, szinte azon nyomban óriási vitákat kiváltva. Olyan tényanyag van már birtokunkban, amit a „hivatalos” történettudomány és egyáltalán a hivatalos tudomány és államkultúra mellőz a XIX. század óta. A mai napig nem állt még fel a világon olyan testület, kutatócsoport állami támogatással, amely az emberiség régmúltját a történelmet és a történelem előtti időket új szellemben vizsgálná.

Természetesen egyetlen komoly, neves régész vagy hasonlóan neves történész sem ismeri el, hogy valaha létezhetett olyan civilizáció, amelynek tudománya és technikája fejlettebb lehetett a miénknél. A fejlett tudomány és technika azonban rendkívüli módon egyszerűsíti a felszerelést, csak maradványai felett szépen átnézünk, pedig majd kiszúrja szemünket.

Amíg a régészettel csak a régészek foglalkoznak és az említett régész, történész urak nem részesülnek másfajta tudományos képzésben is, addig nem fognak tudni olyan ásatásokat, feltárásokat végrehajtani, melyek ebből a szempontból újat hozhatnak nekünk.

Profázis

Charles Hoy Fort volt az első és alighanem a legnagyobb úttörő. Begubózva és megszállottan gyűjtötte a valószínűtlen, de tagadhatatlan tényeket, eseményeket. Békaeső Birminghamben 1892. június 30-án. Meteorok. Gömbvillámok. Mesebeli állat lábnyomai Devonshireben. Repülő korongok. Tapadókorongnyomok a hegyekben. Rakéták az égen. Űstökösök szeszélyei. Különös eltűnések, Fekete hó. Kék hold. Zöld nap. Így gyűjtött össze 25 ezer jegyzetet, kartondobozba rendezve. Tényeket, amelyeket hol emlegettek, hol a közöny süllyesztőjébe küldtek. Tényeket, amelyekről nem voltak hajlandók beszélni. De

azért ezek tények voltak. A „túlzott egybeesések menhelyének” nevezte gyűjteményét. Aztán egy szép napon rádöbrent, hogy munkája így önmagában semmit sem ér. Különös mániáját proféciaivá kell változtatni. Valami összefűző erőt kell találni, elvi állásfoglalást. 1919-ben jelenik meg New-Yorkban „Az

Inkvizíciós rendszerben élünk, amelyben az átlagostól elütő valóság szigorúan mellőzendő vagy nevetség tárgya.

elátkozottak könyve” c. műve. Ezen kívül még 3 könyvet ír, s így teljesíti az önmaga elé tűzött feladatot.

Fort alap gondolata, hogy a tudományos ismeret nem objektív, hanem közmegegyezés. Rengeteg tényt elutasítunk, mert nem győmőszölhető bele az éppen érvényes okoskodásokba. Inkvizíciós rendszerben élünk, amelyben az átlagostól elütő valóság szigorúan mellőzendő vagy nevetség tárgya. A valóságból semmit sem szabad elvetni, a jövő tudománya fel fogja fedezni az összefüggéstelennek tetsző tények közt még ismeretlen kapcsolatokat. A tudományt fel kell rázni valamilyen telhetetlen szellemmel, amely nem hiszékeny, vadonatúj. A világnak szüksége van az elvetett tények, az elátkozott valóság enciklopédiájára. „Attól félek – mondja Fort – ki kell szolgáltatnunk a civilizációnknak olyan új világokat, amelyekben a fehér békáknak is joguk lesz élni”.

Vagy itt van napjainkban Erich von Däniken. Következtetéseivel lehet és kell is vitatkozni, a tényekkel azonban nem. A Húsvét-sziget kőkolosszusai, a Góbi-sivatag üvegesedései, Tiahuanaco városának monolit kőtömbjei immár 5000 éves múlttal. Ki(k)? Hogyan? Miért tették, csinálták, imádták, faragták, emelték? 100 ezer alkímista mű hever feldolgozatlanul a könyvtárakban, levéltárakban, padlásokon, pincékben, stb. stb. A tények itt vannak, köztünk vannak. Tessék lefűjni róluk a port! Tessék végre a valóságra nyitni az ajtókat!

Na de térjünk vissza a XIX. század „technikai forradalmához” és a tomboló „racionalizmushoz”.

1887-ben Marcellin Berthelot a nagy vegyész ezt írta: „A világegyetemben nincs többé rejtély.” Az anyag néhány elemből áll, egymásból nem alakíthatók. De miközben Berthelot tudományos munkájában elvetette az alkímista álmódosításokat, az elemek mit sem sejtve, a természetes radioaktivitás hatására

továbbra is átalakultak. Reichenbach már 1852-ben leírta a jelenséget, de azon nyomban el is vetették.

Egy Zeppelin nevű német, miután hazatért Amerikából és a gyárosoknak ajánlgatni kezdte a kormányozható léghajót, ultimátumszerűen tudatták vele: A Francia Tudományos Akadémia 3 tételről soha több nem

fogad el beadványt, a kör négyesgösesítése, alagút a La Manche csatorna alatt, kormányozható léggömb.

Simon Newcomb professzor matematikailag kimutatta, hogy a levegőnél súlyosabb tárgy nem repülhet.

1895-ben a híres Lippman professzor kijelentette egyik tanítványának, hogy a fizikában minden készen van, leírva, felírva, tökéletesen és bizony ideje más utakra térni. A tanítványt Helbronnernek hívták. Valamivel korábban egy fiatal diák fizika tanárjától szinte ugyanezt hallotta pályaválasztási tanács gyanánt. Ezt a tanítványt pedig Max Plancknak hívták.

Ami az energiát illeti, az anyagtól teljesen független entitás, Fluidumokból áll. Mindent fluidumok töltenek meg, amiket szemrevaló, pofás egyenletekbe lehet foglalni: villamos, – fény-, hőfluidum, stb. A fejlődés teljesen folyamatos és világos: van az anyag a maga három halmazállapotával, és vannak a különféle, még a gáznál is finomabb energetikai fluidumok. Csak semmi rejtélyeskedés!

A német Rudolf Clausius kimutatta, hogy a tűzön kívül semmiféle más energiaforrás nem képzelhető el. Az energia ugyan mennyiségileg megmarad, de minőségileg csökken. A világegyetemet felhúzták mint egy órát. Ha a világegyetemben megtörtént a hőkiegyenlítődés, az óra úgyis megáll.

A térnek és az időnek semmiféle valóságos megnyilvánulása nincsen, ezek csak matematikai változók, és a filozófusok természetlen töprengéseinek tárgya. A belső világ felfedezése szintén megbukott, annak ellenére, hogy széltében-hosszában beszéltek a hipnózisról. A XIX. század mégis hivatalosan bebizonyította, hogy a hipnózis nem létezik (a páciens

* „Charles Fort 1932-ben halt meg, mielőtt negyedik könyve a Vad tehetségek megjelent. Megszámlálhatatlan jegyzete, amelyeket nemzetközi levelezés segítségével gyűjtött össze a világ összes könyvtárából, a Chales Fort Baráti Társaságra szálltak: a társaság levéltárának magját képezik, és nap mint nap szaporodnak, az Egyesült Államokon, Alaszkán, meg a Hawaii-szigeteken kívül negyvenkilenc országban élő tagoknak köszönhetően.

A társaság negyedévenként folyóiratot ad ki Doubt (A kétely) címmel. Ez a folyóirat teret ad minden átkozott ténynek, vagyis mindannak, amit a hagyományos tudomány nem tud és nem akar magába olvasztani: például a repülő csészealjákat.

Ebben a tárgykörben a társaság adatai és kimutatásai a legrégebbiek, legkiterjedtebbek és legteljesebbek a világon.

A Doubt folyóirat Fort feljegyzéseit is folyamatosan közli.”

szeret hazudozni, hogy elnyerje a hipnotizőr tetszését). Claude Bernard arra következtetésre jutott, hogy az agy úgy választja ki a gondolatot, mint ahogy a máj az epét. Minden érthető, minden kiszámítható. A tudomány csakis kísérleti lehet. Ez van, semmi több. Soha senki nem ér

fel azokkal az óriásokkal, akik a gőzgépet feltalálták.

Ezenközben a Gondolat titánjai titokban fegyverkeznek és majd végrehajtják a tudományok alighanem legbámulatosabb forradalmát. Pillanatnyilag azonban minden ajtó zárva.

Mivel az anyag- és energiakutatást egyáltalán nem támogatják, az „okoskodók” az éterbe tévednek. Lord Rayleigh a XIX. század végi hivatalos, virágzó angol tudomány képviselője megteremti az éter csigavonalelméletet. Az éter megszámlálhatatlan, minden irányban forgó és egymásra ható spirálisból áll: Aldous Huxley a következőket írta később: „Ha valamely emberi mű képet tud adni a maradéktalan csúfságról, Lord Rayleigh elméletének feltétlenül sikerül”. A Michelson-Morley kísérlet (1887) fogja szétrombolni az éter hipotézist és vele együtt a töprengő értelmiség világvégét. Olyan nagy géniuszokét is, mint Henri Poincaré. (Poincaré összeroskadott a fantasztikumölő, foglár XIX. század súlya alatt.) Munkájában a relativitáselmélet matematikai formulája (Lorentz-transzformáció) teljes fegyverzetében előttünk áll. Felfedezhette volna a relativitást, ha merte volna. De nem merte. A következtetést Albert Einsteinnek kellett levonnia. * Szegény Poincaré! „Önmagában véve a józan észre hivatkozva is meggyőződhetünk afelől, hogy teljesen nyilvánvalóan lehetetlen egy várost szétrombolni egy fél kiló fém széthasadásával”. – írta.

Az ajtók melyeket rázártak az „anyag” az „energia” a „tér” és „idő” végtelen lehetőségeire, hirtelen apró darabokra fognak hullani. Még a tudás természete is megkérdőjeleződik. Értelmét veszti a „haladás” szó, itt valamifajta átváltozás történik már. Elkezdődött a fantasztikum és valóság harca, olykor áttekinthetetlenül, vak dühvel, de lassan átjárja a gondolat minden megnyilvánulását. A legnagyobb dráma a legalapvetőbb struktúrák világában zajlik, a fizikában. Itt születik meg az új felfogás, és a túllépés fog diadalmaskodni.

Metafázis A valóság fantasztikuma

Az áttörésekhez kísérleti tényekre volt szükség. A Michelson-Morley kísérlet ihlette meg Einsteint, az abszolút fekete test sugárzásának vizsgálata pedig

Simon Newcomb professzor matematikailag kimutatta, hogy a levegőnél súlyosabb tárgy nem repülhet.

Planckot. A századforduló után és a tizes években ők fogják felfalni a klasszikus newtoni fizikát. (Planck kénytelen kimondani, hogy az energia kvantumokban terjed, holott pusztán józanul gondolkodva belátható és megfigyelhető, hogy folytonosan. Einstein a speciális relativitás elméletében a mozgás tömeg-energia viszonyait taglalva kideríti, hogy fénysebességhez közeledve az órák lelassulnak a vonalzóik összezsugorodnak, a tömeg pedig nőttön-nő. Na de ki tapasztalja mindeme változást? Ha egy fénysebességhez közeledő űrhajót feltételezünk, az űrhajós szemében bizony semmi sem változik. A földi megfigyelő lesz az akinek műszerei érzékelik a különbséget és ő lesz az, miután az űrhajó évek múlva visszatér, aki csodálkozva néz majd az űrhajósra mondván: ez semmit sem öregedett. 1916-ban az általános relativitás színre léptével valami egészen más világegyetem-szemlélet vált lehetségessé. A gravitáció newtoni leírását felváltotta az Einstein-féle. Gravitációs erő nincs! A tömegek körül a téridő, a téridő geometriája válik görbültté, s a görbült téridőben az erőhatás nélkül mozgó test e görbült világ legegyszerűbb vonalát követi. Vagyis, számunkra úgy tűnik, hogy gyorsul. A fizikusok rádöbbenek, hogy noha Maxwell fényhullámai érzéketlenek a newtoni tömegvonzással szemben az Einstein-féle foglyul ejtheti őket. Az 1919-es napfogyatkozás alkalmával sor került az általános relativitás első kísérleti igazolására. A csillagászok észrevették, hogy a távoli csillagok fény sugarait, amik a Nap mögött vannak és nem láthatók egyébként a Nap óriási fénye miatt (ezért kellett a napfogyatkozás), ha csekély mértékben is, de elhajlított a Nap. Az általános relativitáselmélet egyenleteiből nem volt nehéz levezetni, hogy ha a Napot (tömegét érintetlenül hagyva) összezsugorítanánk, a felületét súroló fény sugarak elhajlása még erősebbé válna. 18,5 kilométeres kerületet elérve a csillagfény és minden, a Nap által kibocsátott fény is csapdába esne. Ekkor a Nap olyan sötét test lenne, amiről John Michell és Pierre-Simon Laplace 200 éve már tett említést. Persze az általános relativitáselmélet sötét testjeinek fizikai szerkezete gyökeresen eltér a XVIII. században elképzeltektől és bámulatosan gazdagabb azoknál. Nem anyagból állnak mégis van tömegük. Na-

* Tartozunk az igazságnak annyival, hogy megjegyezzük: Sokáig Einstein sem hitte el, hogy atombomba lehetséges, sőt a kvantummechanikát élete végéig nem fogadta el.

gyon valószínű, hogy a csillagfejlődés utolsó fokaként 18,5 km kerületnél is jobban összezsugorodva, egyszerűen eltűnnek a világegyetemből. Hogy mi marad? Végtelen tömegvonzás, görbült térídő, amely olyan szorosan van önmagába tekeredve, hogy fogva tartja a fényt is. A „józan ész” oltára mi tagadás összedőlt. A XX. század csillagászaiknak, asztrofizikusainak ezek után mégis még negyven év kellett, hogy a fekete lyukakat, az általános relativitáselmélet fontos előrejelzéseiként elfogadják olyannak, amely után a világegyetemben is érdemes kutatni. A csillagászok még jobban elzárkóztak a gondolatától, mint a fizikusok, a hatvanas évek közepéig sokuk olyan helynek tekintette az Univerzumot, ahol rend van, amelynek legtöbb jelenségét ismerjük és értjük, és ahol semmi keresnivalójuk a fekete lyukakhoz hasonló furcsa dolgoknak.

1963-ban aztán felfedezték a kvazárokat. Óriási energiakibocsátásuk azt jelentette, hogy ehhez titáni tömegre van szükség, ugyanakkor gyors fényesség-ingadozásuk azt sugallta, hogy központi energiaforrásaiknak igen kicsinyeknek és rendkívül tömöreknek kell lenniük. Nagy tömeg, kis méret: következésképpen erős gravitációs mező, a gyanú tehát kezdett a fekete lyukakra terelődni. 67-ben felfedezték a pulzárokat, ezeket a rádióhullám-impulzusokat érthetetlen szabályossággal kibocsátó égitesteket. Egy esztendő múlva kiderült, hogy a forgó neutroncsillagokkal tökéletesen megmagyarázhatóak a pulzások. Az általános relativitás szerint ha egy neutroncsillagot harmadára zsugorítunk, fekete lyukká válik. 1968-ban John Archibald Wheeler végre elkeresztelhette őket „fekete lyukaknak”.

Az új fizikában egy-egy tétel egyszerre lehet igaz és hamis. A mi emberi filozófiánk azonban csak az egyiket ismeri el: Tézis vagy antitézis. Az elektron például elismeri mindkettőt. Egy papírlapot véve két helyen kilyukasztva (nagyon közel egymáshoz) az elektronmikroszkópos megfigyelés azt látszik bizonyítani, hogy az elektron mindkét lyukon átment.

Értelmünk tiltakozik, tudati kategóriánkba nem győmöszölhető bele a jelenség. Átment vagy nem ment? Részecske vagy hullám? Létezik vagy nem létezik. Ezeknek a kérdéseknek a világon semmi értelmük. A megismerés révén így tűnnek el megszokott gondolkodási formáink, a dolgok avitt szemléletéből származó irodalmi bölcselleteink.

Amikor a kozmikus sugarak elérik a Föld felületét, olyan részecskék, müonok* képződnek 30-10 km magasságban, melyek gyorsan bomlanak, átlagos élettartamuk körülbelül 2 mikromásodperc. A müonok sajátideje, a newtoni fizikai szerint, arra lenne elegendő, hogy a maximális (tehát fény-) sebességgel haladva legfeljebb 600 métert tegyenek meg

elbomlás előtt. De müonokat még a tengerszint magasságában is találunk, mivel 2 mikromásodperc sajátidejüket a mi Föld felszínéről több mint 30-szor hosszabbnak észleljük, s ezért jóval nagyobb távolságra eljuthatnak közel fénysebességgel haladva. Állítólag létrehozhatóak lesznek olyan időfiókok, ahol a rövid élettartamú létezőket ún. negyedik halmazállapotban lehet tárolni.

Ahol például a részecskék olyan gyorsan forognának, hogy az ő szempontjukból az idő hihetetlenül lelassulna. Így hosszasan nézegethető és vizsgálható lenne, természetesen azt pár milliionod másodpercnyi élet Olyan érzésünk támad, mintha fantasztikus regényt írnánk. Pedig „csak” a valóságról beszélünk. „Kozmikus méretekben (az egész korszerű fizika erről tanúskodik) csakis az lehet igaz, ami fantasztikus” – mondja Teilhard de Chardin.

A fizikában bekövetkezett nyitás legmeglepőbb jelei a költőiséggel cimboráló fogalmak bevezetése. Ilyen pl. a „különösség kvantumszáma”. A XIX. században azt hitték, hogy a részecskék meghatározására elég 2-3 mutató. A tömeg, az elektromos töltés és a mágneses momentum. A kvantummechanika és az elemirész fizika forradalmával kiderült, hogy a dolog nem ilyen egyszerű. Figyelembe kellett venni egy szavakban kifejezhetetlen mutatót is, amelyet spinnek neveztek el. A spin egy a részecskéhez tartozó energiamentiség, amit úgy próbáltak szemléletessé tenni, mintha ez a mennyiség egyenlő lenne a részecske önmaga körüli megfordulásával. Aztán világossá vált, hogy a részecskékben a világon semmi sem forog, a spin csak spin semmi más, amit matematikailag úgy kell felfogni, mint forgómozgást. Tehát csak részben sikerült megfejteni a spin rejtélyét. Arra azonban rá kellett jönni, hogy a 3 ismert és alapvetőnek tekintett részecskén kívül (e-, p+, n) még rengeteg (ma már több mint 200-at ismerünk) részecske létezik. A kozmikus sugárzás által vagy a részecskegyorsítóknál óriási mennyiségben keletkeznek. A részecskék meghatározására nem volt többé elegendő az immár 4 mutató sem. Ki kell találni az ötödiket, a hatodikot és így tovább. Úgy tűnik magától értetődő, hogy a tudósok a „különösség kvantumszámai” elnevezést adták az újabb mutatóknak. Ez a felemelő költőiség ott van a modern fizika több más kifejezésében: „határozatlansági-relációk”, „tiltott fény”, „tökéletesen másutt”, túlmutat a fizikán, az emberi szellem mélységeivel fennálló kapcsolatokra céloz. A Föld a világegyetemhez kötődik, az ember nemcsak azzal a bolygóval van kapcsolatban, amelyiken él. Tehát az ember kozmikus jelenség.

„Az emberben – írja Teilhard de Chardin – nyilvánvalóan jelentkezik a tudat, tehát ebben az egy villanásában tekintve végtelen tér- és időbeli folytatódásai vannak”.

* (mű-mezonok)

„Az, hogy a tudat jelensége látszólag az Élet magasabb formáira korlátozódik, a Tudománynak sokáig szolgált ürügyül, hogy kirekessze elképzeléseiből, amelyeket a Világegyetemről szerkesztett. Furcsa kivétel, funkcionális eltévelyedés, epifenomén ilyesféle címkék alá sorolták a Gondolatot, hogy megsza- baduljanak tőle. De mi lett volna a modern fizikából, ha a rádiumot egyszerűen „nem-normális” testnek minősítették volna?...” „... ahhoz, hogy a tudatot valamilyen Világ-rendszerbe beépítsük, a Vilá- egyetem Szövetanyagában tudomásul kell vennünk egy új arculatnak vagy dimenzióknak a létezését.” J.B.S. Haldane a nagy angol biokémikus a követ- kezőket írta:

A múlt, a jelen, a jövő- Van. Talán egyedül a tudat változtat helyet.

„Abban amit Anyagnak nevezünk nyilvánvaló nyomát se életnek, se gondolatnak nem találjuk”.... „Szívesebben tanulmányozzuk hát ezeket a tulajdon- ságokat ott, ahol nyilvánvalóbban mutatkoznak. De ha a Tudomány modern perspektívái helyesek, szá- míthatunk rá, hogy végül, legalábbis elemi formában, az egész Világegyetemben megtaláljuk őket.”

Feltűnően egybecseng de Chardin atya szavaival. Einstein mai hívei szerint valójában nincs más, mint az örök jelen. Ugyanezt állították a régi misztikusok is. „Nem szabad úgy felfogni, hogy az eltelt idő a semmibe vész; az idő egy és örök, a múlt a jelen és jövő csupán egy folyamatos egyforma, örökké tartó felvétel különböző változata, ha úgy tetszik, külön- féle vájata. „- írja Eric Temple Bell Az idő folyamá- ban. Ha jövő már létezik, akkor az előismeret már ténykérdés. A múlt, a jelen, a jövő- Van. Talán egyedül a tudat változtat helyet. Íme, most kap először létjogosultságot a tudat az elméleti fizikai egyenletekben. Ebben az örök jelenben az anyag mint a múlt és jövő közti kapocs, vezető fonal jelenik meg. E fonal mentén halad az emberi tudat. Azt, hogy megismerését, szellemi létét mennyire tudja kivetí- teni, vagyis a fonal feszességét mi módon tudja meg- változtatni, talán egyszer megtudjuk és akkor a lélektan a fizika egyik ága lesz.

Mese és Valóság

Több módja van annak, hogy az ember eljusson a lényeg megismeréséig. Korunknak is megvan a maga módja. A régi civilizációknak is meg volt a maguké. Nemcsak szellemi értelemben, hanem technikailag is. Láttuk, hogy a természettudományok majdnem minden ajtaja megnyílt, a fizika épületének jószerivel fala sincs már. A humán tudományok és társadalmi életünk ezzel homlokegyenest eltérő irányba mutat. (Ebben a helyzetben nehéz felismerni, hogy

korunknak valóban lenne módja a lényeg megis- meréséhez. Vessünk most egy rövid pillantást az alkímista „legendára” és nézzük, hogy nyújt kezét a régmúlt a jövőnek.

Az alkímia talán a legfontosabb maradványa vala- milyen elsüllyedt civilizáció tudományának, techni- kájának és filozófiájának.) Az alkímia több évezredes metafizikája a XX. században végre kezd megvilá- gosodni és érthető technikát sejtetni. Százszor meg- százszor desztillálni kell a vizet, amely az elixír előállításához kell, mondják az alkimisták. A mai módszerek lényege ugyanez, a közönséges víz nehésvízzé alakításához. Vannak tudósok, akik ki- jelentik, hogy a fémek vagy fémfélék végtelenségig ismételt finomítása és tisztítása sem- mit sem változtat az anyag tulaj- donságain, és az alkimisták utasításai nem egyebek szertartásos tevékeny- ségnél, amelyek a türelem misztikus elsajátításához szükségesek. Mégis

ezzel az évezredes műszaki módszerrel amit ma térfúzióknak neveznek, állítják elő a tranzisztorok tiszta germániumát és szilíciumát. Éppen a tranzisz- torgyártás óta tudjuk, hogy ha a tökéletesen megtisztított fémhez néhány ezred grammnyi gondosan kiválasztott anyagot keverünk, a kezelt tárgy egészen új és forradalmi tulajdonságokat vehet fel.

Rengeteg példa van még. Ezek azok a dolgok, mellyel az alkímia valóban gyarapította valóságis- meretünket, hiszen ezeket többé-kevésbé rejtjelezés nélkül nyilvánosságra hozták, publikálták. Albertus Magnus 700 éve állított elő kálium-bikarbonátot. Vagy Paracelsus, aki elsőnek írta le a cinket és ve- zette be az orvoslásba a vegyi anyagok használatát. Mi most inkább foglalkozunk azokkal a dolgokkal, amiket sohasem akartak, illetve nem tudtak tanul- mányozni (azokon a magányos kutatókon kívül akikről már volt szó).

Az alkímista, kísérletezése során újra meg újra, éveken át ismétli ugyanazt a műveletet. Nem tudjuk mire vár. Talán bizonyos együttállásokra, kozmikus sugárzás változó intenzitására, stb. A régi szövegek erre utalnak. A modern vegyész őrülnék tartja ezt a módszert, mivel az alkímista úgy ismétli kísérletét, hogy közben semmit sem változtat egészen addig, amíg valami rendkívüli nem történik. Olyasféle tör- vényszerűségben hisz, amit a kvantummechanika nem is olyan régen fedezett fel. Ez pedig Wolfgang Pauli kizárásos elmélete. Egy adott rendszerben nem lehet két részecske egyazon állapotban. A természet- ben minden egyszeri.

Ha egy részecskét hozzáadunk egy rendszerhez, ez a részecske a rendszeren belül uralkodó állapotok egyikét sem veheti fel csak különbözőt, és ezzel a már meglévő részecskékhez járulva új rendszert hoz

létre. Tehát nincs két egyforma kísérlet, mint ahogy két egyforma lény, növény vagy elektron sincs. A végtelenszer ismételt kísérlet végén az anyag talán valami egészen más alapszerkezetbe rendeződik. Nem lehetetlen, hogy némely, a természetben is előforduló keverék a kozmikus sugarak hatására nagymértékű megkatalizáló hatást vált ki, és ez az elemek nagyfokú transzmutációjához vezet. Valahol itt kellene talán keresni az alkímia kulcsát és az okot, amiért az alkímista fáradhatatlanul ismétli kísérleteit, mígnem a kozmikus feltételek össze nem jönnek. Az ezután következő műveletek többségének nincs megfelelője a modern fizikában és kémiában, de ez csak a gyér számú vizsgálódás eredménye. Az

Tehát nincs két egyforma kísérlet, mint ahogy két egyforma lény, növény vagy elektron sincs.

alkímista irodalom tételes vizsgálata bámulatos eredményeket produkálna. Annyit tudunk, hogy a kísérlet első szakasza után még további évek múlnak el, közben az alkímista melegíti tégelyét és újra melegíti, feloldja anyagát, kiégeti. Fáradhatatlanul dolgozik a türelem, alázat és hit szellemében. Anyaga közben transzmutálódik.

Kérdés, ha ilyesfajta transzmutációk lehetségesek, hatalmas energia szabadulhat fel, s vajon mi lesz vele? Egy pár alkímista iszonyatos pusztítást vihetett volna már végbe.

Nagyon valószínű, hogy ez az a pont ahol az alkímisták azt felelik: Éppen mert a régmúltban ilyen szerencsétlenségek történtek, óvakodva közeledünk az anyaghoz, és megőrizzük tudományunk titkát.

Már a kísérletezés folyamán teljesen új anyagokat nyer, amelyek nem találhatóak meg a természetben, vegytiszták, tehát tulajdonságaik a kémiai úton kiválaszthatatlan elemek tulajdonságaival egyeznek. A modern alkímisták szerint ily módon új vegyi elemeket állítottak elő, mérhető mennyiségben. Fulcanelli állítólag egy kiló vasból húsz gramm teljesen újszerű anyagot kapott, amelynek tulajdonságai kémiailag és fizikailag egyetlen ismert vegyi elemével sem egyeznek. Ezek az anyagok aztán az ismert elemekkel vegyülve természetesen gondos szabályozással, sokféle rendeződést eredményezhetnek. Innen az aranycsinálás mítosza. Az alkímista szemében azonban ez csupán mellékes valóság, mint hogy a fémek transzmutációja is az. A valódi cél magának a kísérletezőnek a transzmutációja, átlényegülése.

Erre készülnek az igazi alkímisták. Amikor a „Nagy Mű” létrejött, magában az alkímistában is végbemegy a változás, a szellemi koncentráció magasabb fokára hág és a kozmikus tereken át a tudat más régióival is kapcsolatot tud teremteni. A hango-

mány szerint fokozatosan vagy villámcsapásszerűen fedezi fel hosszú munkája értelmét. Az energia és az anyag titkairól fellebben előtte a fátyol, s felrejennek előtte az élet végtelen kilátásai. A tégelyből kiáramló erők tehát azok a sugarak, amelyeket a szerkezetében különféle módosulásokon átmenő atommag kibocsátott, hatására mutációk mennek végbe a kísérletezőben is. Immáron Éber Emberré vált.

(Ezeknek az Éber Embereknek a létezése a történelemben a Beavatottak láncolata, és talán a Rózsa-keresztes-hagyományok alapja.)

Newton születésének 300. évfordulóján egy angol atomtudós felhívta kollégái figyelmét, hogy a nagy fizikus esetleg ehhez a láncolathoz tartozott és a világ előtt tudásának csupán parányi részét tárta fel.

„Nem táplállok olyan reményeket, hogy a kételkedőket meg tudom győzni: Newtonnak látnoki hatalma volt, vagy különös felfogóképessége és tudta mi

az az atomenergia. Egyszerűen csak annyit mondok, hogy azok a szavak, amelyeket mindjárt idézni fogok Önöknek, az alkímista transzmutációról töprengő Newton gondolatai tükrében messze túlmutatnak azon az aggodalmon, hogy az aranycsinálás netán felforgatja a világkereskedelmet.

Newton ugyanis azt írja: «A higany ily mérvű átítatásának módját titokban tartották azok, akik tudták és ez a mód minden bizonnyal valami (az aranycsinálásnál) nemesebb dologhoz vezető ajtó tár ki, és azért nem közölhető, mert különben a világot iszonyatos veszedelme fenyegetné, ha hihetünk Hermész írásainak.»

Más helyütt Newton azt írja: «A fémek transzmutációján kívül egyéb nagy rejtélyek is vannak, még ha a nagymesterek nem hencegnek is vele. Csak ők ismerik e titkokat.»

„Csakis azért juthattam ilyen magasra, mert óriások vállán állottam” – mondta Newton. Kik ezek az óriások és milyen múltból származhatnak? Newton említi Hermészt. De vajon Hermész Triszmegisztosz mekkora múltból meríthette tudományát?

Fulcanelli szerint az alkímia összekötő kapocs az évezredek óta elsüllyed civilizációkkal, amelyeket a régészek nem ismernek. De mint már említettük, amíg a régészettel csak régészek foglalkoznak nem is fogják megismerni.

Jacques Bergier a tudós, író (és még sok egyéb) 1937-ben Helbronner mellett dolgozott, és a Párizsi Gázművek kísérleti laboratóriumában Helbronner megbízásából találkozott egy ismeretlen személlyel. A dolgok menete folytán, valamint vizsgálódásai tükrében évekkel később Bergier arra a következtetésre jutott, hogy akkor 37 júniusának délutánján Fulcanelli színe előtt állt. Bergier pontosan emlékszik az elhangzottakra:

- André Helbronner úr akinek úgy gondolom, Ön

az aszisztense, az atomenergia kutatója. Helbronner úr volt szíves beszámolni nekem néhány elért eredményéről, nevezetesen arról, hogy a polóniumnak megfelelő radioaktivitás keletkezett, amidőn magas nyomású nehéz hidrogénban bizmutszálat robbantottak szét, villamos kisülés segítségével. Már nincsenek messze a sikertől, mint különben korunk néhány más tudósa. Megengedi-e, hogy óvatosságra intsem önöket? Az a munka, amelyre Önök és a kollégáik rászánták magukat, iszonyatosan veszélyes. És nemcsak Önök kerülnek veszélybe. Az egész emberiséget fenyegeti a rettentő veszély. Az atomenergia felszabadítása sokkal könnyebb, semmint Önök hinnék. És a mesterségesen előidézett radioaktivitás néhány év alatt megmérgezheti a bolygót. Ráadásul atom robbanóanyag már néhány gramm fémből is nyerhető, és városokat tehet a földdel egyenlővé. Nyíltan megmondom magának: az alkímisták rég tudják ezt.

Tudom, mit akar mondani, egyáltalán nem érdekes. Az alkímisták nem ismerték az atommag szerkezetét, nem ismerték a villamosságot, nem volt semmiféle detektoruk. Tehát sohasem vihettek végbe transmutációt, sohasem szabadíthattak fel atomenergiát. Nem próbálom bizonyítani, amit most fogok mondani, de kérem, legyen szíves átadni Helbronner Úrnak: az anyagok rendkívül tiszta mértani elrendezése elegendő az atomenergia felszabadításához, anélkül, hogy

villamosságot vagy vákuumtechnikát kellene alkalmazni. Ezek után már csak egy kurta felolvasást kell meghallgatnia.

A férfi Frédéric Soddy. A rádium ismertetése című

könyvet nyitotta ki egy mondat erejéig: „Úgy gondolom, a múltban voltak olyan civilizációk, amelyek ismerték az atomenergiát, de az energiával való visszaélés teljesen megsemmisítette őket.”

Kérem, higgye el, hogy a régi műszaki vívmányok egy-egy része fennmaradt. Azt is kérem, töprengjen el azon a tényen, hogy az alkímisták vallásos és erkölcsi megfontolásokat is belekeverték kutatómunkájukba, míg a modern fizika néhány nagyúr meg egy pár gazdag libertinus kedvteléséből született a XVIII. században. Tudattalan tudomány.... Úgy gondoltam, jobb ha itt-ott figyelmeztetek néhány kutatót, de egyáltalán nem reménykedem, hogy intésem meghozza a maga gyümölcsét. Mellesleg nincs is szükségem reménységre....

- Ha Ön is alkímista, uram, nem tudom elképzelni, hogy aranycsinálással töltötte volna az idejét, mint Dunikovski vagy Miethe doktor. Egy éve szeretnék tájékozódni az alkímiáról, és csupa sarlatán veszek körül, és elárasztanak a képtelenek tetsző magyarázatok. Ön meg tudná nekem mondani, miben állnak az Ön kutatásai?

- Azt kéri tőlem, hogy négy perc alatt foglaljam össze négy évezred filozófiáját és egész életem erőfeszítéseit. Ráadásul azt kéri tőlem, hogy érthető nyelvre fordítsam le azokat a fogalmakat; amelyekhez nincs világos nyelvezet. Annyit azonban mégis mondhatok Önnek: tudnia kell, hogy a hivatalos, fejlődő tudományban egyre fontosabb lesz a megfigyelő szerepe. A relativitás, a bizonytalanság elve jól példázza, milyen nagy szerepet játszik napjainkban a jelenségekben a megfigyelő. Az alkímia titka a következő: van rá mód, hogy úgy alakítsuk az anyagot és az energiát, hogy olyasmit idézzünk elő, amit a jelenlegi tudomány erőterének nevezne. Ez az erőter hat a megfigyelőre és előnyös helyzetbe hozza a világegyetemmel szemben. Ebből a kedvező helyzetből közel kerülhet azokhoz a valóságokhoz, amelyek a tér és az idő, az anyag és az energia általában eltakar előlünk. Ezt nevezzük mi Nagy Műnek.

- És a bölcsek köve? Az aranycsinálás?

- Az efféle dolgok csupán alkalmazási formák, különleges esetek. A lényeg nem a fémek transmutációja, hanem

magának a kísérletezőnek az átlényegülése. És ezt a titkot évszázadonként néhány ember találja meg.

- És akkor mi lesz velük?

- Talán egy na-

pon meg fogom tudni.

Soha senki nem látta többet ezt az embert, aki két könyvével és lényével kitörölhetetlen nyomot hagyott maga után. Egy francia újságban (Initiation et Science) a háború után a következőket írták róla:

„A legtájékozottabbak és az erre leginkább hivatottak szerint az az ember, aki a Fulcanelli álnév mögött rejtőzött vagy rejtőzik napjainkig is, atom-századunk leghíresebb és minden bizonnyal egyetlen valódi (és talán utolsó) alkímistája.”

Minden arra irányul, hogy maga az ember transmutáljon, váljon istenivé, és mint ahogy az alkímistáknak elszigeteltségükben kellett, úgy nem lehetetlen a gondolat, hogy nemsokára nekünk embereknek, egész civilizációnknak kell Ébrednie.

...az alkímisták vallásos és erkölcsi megfontolásokat is belekeverték kutatómunkájukba, míg a modern fizika néhány nagyúr meg egy pár gazdag libertinus kedvteléséből született a XVIII. században.

* Bölcsek hajlékai, A katedrálisok titka (1920. Párizs))

Telofázis

A küszöbön álló világ fényei már itt csillognak civilizációinkban. Ha azzal foglalatzkodunk, hogy felsoroljuk a modern szellemnek a Szellem ellen elkövetett bűneit csak egy helyben topogunk. Iszonyú barbárság volna az atomtudósokat „megvesszőzni” és kitiltani a tudományokból a tankönyvekből, mert lehetővé tették elpusztításunkat, sőt a hatalom kezébe adták a pusztítás kulcsát. Rózsa Sándor az atomkorszak

vége megkezdődött című írásában azt állítja, hogy végső soron ezeknek az „atomhasító tudósoknak” köszönhetjük ezt az atomkorszakot. Ez így nagy tévedés. A modern kornak illetve az egész progresszív-haladó civilizációknak köszönhetjük. Nemrégiben megjelent egy tanulmány a Scientific American-ban, melynek szellemiségével ugyan nem érthetünk egyet, azt mégis meggyőzően bizonyítja, hogy a Nyugat haladását a reneszánsz óta a tudomány és technika szoros összefonódása hajtja előre. Tudós társaságok (pl.: Royal Society of London) közvetlen kapcsolatban álltak iparosokkal, manufaktúrákkal már négyszáz éve is stb. Látnunk kell a tolvagyűrűző történelmi szükségszerűséget. A nyugati civilizáció tehát ezen a síkon indult el, a „tömeggyilkos” filozófusok derékhadával és nem tette föl azt a kérdést, „hogya ki a pók?” itt van hát valahol a lényeg és nem az „atomhasítók” bűnös erkölcsében.

Egy másik síkon, az alkímistákén láttuk, hogy évezredek óta tisztában vannak az Anyag lehetőségeivel és ismerik veszélyeit. A jelenleg ismert transzmutációs módszerek nem teszik lehetővé az energia és a radioaktivitás megfékezését. Olyanokat ismerünk csupán, melyek szűk határon belül mozognak, de káros hatásuk óriási. Ha az alkímistáknak igazuk van, léteznek nagyon egyszerű, gazdaságos és veszélytelen módszerek, melyek az anyag „feloldódásán” és az kezdeti állagtól eltérő újraalakuláson át vezetnek a megoldáshoz. Csakhogy jelenlegi fizikai ismereteink fényében ezt nem hihetjük. Pedig az alkímisták, ki tudja mióta, ezt állítják. Mindenesetre ha az alkímista transzmutáció létezik, ez azt jelenti, hogy az atommagnak olyan tulajdonságai vannak, melyeket még nem ismerünk. De úgy tűnik az analízáló-materialista szellemű tudomány nem is képes megismerni. Paradox módon éppen ez a fajta tudomány jelentett öncsődöt, hiszen részecskéről még elemibb részecskére szabdalva az anyagot végül a semmibe hullt, s vele együtt az anyag is. Olyan nagy szellemek, mint

Pauli vagy Heisenberg fordultak vissza és indultak el a szintézis irányába, hangoztatva, hogy valami más létrendnek is lennie kell. A legtöbb nagy atomtudósra jellemző az, ami igen-igen hasonlít az alkímista szó-

Ha azzal foglalatzkodunk, hogy felsoroljuk a modern szellemnek a Szellem ellen elkövetett bűneit csak egy helyben topogunk.

vegekben leírt tapasztalatokhoz vagy a Rózsakeresztes-hagyományokhoz. Ezek a tudósok pályájuk elején a rideg tudomány, materializmus, tudományos igazság, stb., tipikusan XIX. századi fogalmakkal és mentalitással vetették magukat a munkába.

Mi történt velük? Wolfgang Pauli 1955-ben ezt írta: „Úgy gondolom, hogy a XVII. század óta dívó gyakorlattal szemben, amely szigorúan különválasztotta az emberi-szellemi tevékenység ellentétes területeit, azt kellene célul kitűzni, hogy egységbe foglaljuk, ötvözzük a józan értelem és a misztikus tapasztalat eredményeit. Ez az egyetlen cél, amely összeegyeztethető korunk akár bevallott, akár nem bevallott mítoszával.”

Rózsa Sándor következtetése: „Lehet mindenféle technikákat kitalálni és csinálni, de nem mindig szabad,” szinte pontosan megegyezik Roger Bacon kijelentésével. „Többre vagyunk képesek, mint amennyit tudunk. Noha nem mindent szabad, minden lehetséges.” Ez a civilizáció azonban nem képes tolerálni az önkorlátozást. Minden felfedezés, szándék, szükségszerűen a hatalom felé konvergál. És itt gazdasági hatalomra is gondolhatunk. Mert világunk bürokratikus és szakmailag kötődik a materializmushoz, egy jobbára elavult, semmibe hullott, de szakmailag változatlanul uralmon lévő és ugyanakkor hasznot is hajtó eszméhez. „Újólág el kell gondolkodnunk az emberi természet mibenlétéről és arról, hogy milyen viszonyban állunk a világegyetemmel. S ez az a pont, ahol a modern kor közelgő végének súlyos problematikájával és egyúttal drámai tünetével találjuk szemközt magunkat: azzal, hogy az anyag fokozatosan elveszti szubsztanciajellegét, azaz elanyag-talanodik, megfoghatatlan lesz, elfolyik”. – írja John Lukács a magyar származású amerikai történész. Az anyag „elanyag-talanodására” a társadalmon belül is számtalan példa mutatkozik. A nemzeti össztermékbe beleszámítódna a szolgáltatások, hirdetések, reklámok, holott ezeknek semmi közük a termeléshez,

* (3. Part 1991.Ősz)

** (3. Part 1991. Tavasz Sebeők János)

nem termelési reáliák. A kézzelfogható pénzt elvont számlatételek váltják föl stb. A mentális mozzanatok tehát egyre nagyobb mértékben nyomulnak be az eseményekbe, az anyag „spiritualizálódik”. Ennek veszedelmeit érezzük. Például a nukleáris energia. Ez is az anyag „spiritualizálódásának” egyik formája, melyhez az anyag manipulálása révén jutunk, de az emberi szellemből nyeri eredetét. Az analízáló-materialista szellem késői modern korunkban megrekedt és olyan produktumokat hagyott hátra a befejezettség és az eredményesség látszatát keltve, mint például az atomerőművek. Nem szabad azonban úgy tekintenünk, hogy a jövő „befejeződött”.

Annak ellenére, hogy társadalmaink (humán tudományok, sajnos sokszor művészetünk is) ilyen képet festenek, az Ember nem „befejezett”. Azzal, hogy az Ember elpusztíthatja önmagát, még korántsem ért lehetőségeinek végére. Biológiai sem. Talán elég lesz annyit említeni, hogy agykapacitásunk öt-tíz százalékaival alkottunk relativitáselméleteket és lőttünk embereket a Holdra. Ebben az összefüggésben új értelmet kell, hogy kapjon a bevádolt „haladás”. Láttuk milyen transzmutációk lehetségesek és valójában milyen keveset tudunk még az anyagról. A merev, gurgyijevista feltétlen tagadás és ellenállás a századdal szemben azt mondatja velünk végül is: Járjunk szekéren, keljünk a kakassal, feküdjünk mikor a tyúkok elülnek, vegyük a vándorbotot és menjünk Indiába. Az autó rossz dolog, az elektromosság rossz dolog, a magenergia rossz dolog. Nem igaz. Nem rossz dolog. Csak borzalmasan rosszul használjuk. A tudománynak szét kell tudnia vágni ezt a gordiuszi csomót, amit összegubancolt. Nem „anyagiasítania” hanem „emberiesítenie” kell.

„Az lesz majd az igazi fizika, amelynek sikerül az embert teljes egészében beleilleszteni a világ összefüggő ábrázolásába”. – írta Teilhard de Chardin.

Írásunkban azokat a „fényeket” próbáltuk felerősíteni, melyek ebbe az irányba mutatnak. A mi civilizációnk talán más körülmények között és más szellemi szögben érte el a valaha létezett civilizációk tudását és abban volna érdekelt, hogy nagyon komolyan kifaggassa a régi időket, saját fejlődését előmozdítandó. Lehetséges az is, hogy a civilizációnk

elpusztul egy pillanattal előbb, mint „célba” érne, ahogyan talán a régiek is elsüllyedtek. De a szellem kalandja nem valami „őscél elidegenült kalandja” és ha ismétlődik, mindig magasabb szinten.

Pár éve olvastam Carl Friedrich von Weizsäckernek a fizikus és filozófusnak válogatott tanulmányait. Akkor magam sem tudom miért, kiírtam egy mondatot amit sokáig nem értettem:

„Az éberséghez vívó erőfeszítés jelenti a megváltást.” Most kapott és nyert értelmet ez a csodálatos mondat.

Fejazzük be Louis Pauwels lovagjának hasonlatával, amit írásunk elején elkezdtünk, abban a reményben, hogy újra átgondoljuk mit is jelent a „haladás” szó.

Interfázis

„Ahhoz, hogy lovagunk megtapasztalásra méltónak lássa civilizációnkat, nem visszapillantó társadalomtudományi fejtegetésekbe kellene bocsátkozni. Előremutató fejtegetéssel kellene őt meggyőzni. Úgy kellene bemutatni neki haladó világunkat, haladó értelmünket, mint holmi keresztes hadjárat pazar megmozdulását. Most is arról van szó, hogy ki kell szabadítani a szent sírt: az anyagban rekedt szellemet, és le kell győzni a hitetleneket vagyis azokat, akik nem hisznek a szellem végtelen hatalmában. Most is vállásról van szó: pontosan rámutatni mindarra, ami önnön nagyságához köti az embert és e nagyságot a világegyetem törvényeihez. Olyan világot kellene bemutatni neki, ahol a részecskegyorsítók olyanok, mint a katedrálisok, ahol a matematika olyan, mint a gregoriánus ének, ahol nemcsak az anyagban, hanem az agyakban is változások mennek végbe, ahol a sokszínű embertömeg megmozdul, ahol az ember antennái a kozmikus térbe közvetítik az ember kérdéseit, ahol a bolygó lelke ébredszik. Akkor talán ott-hon érezne magát nálunk, csak éppen egy kicsit más szinten. Talán a jövő felé törne, mint ahogyan valaha Kelet felé tört, visszanyerné hitét, csak más gondolatvilágban.”

Atawahi '92

Itt van immár magyarul is Umberto Eco professor könyve, „A Foucault-inga”. Az Európa Könyvkiadó jóvoltából és Barna Imre (be) avatott tolmácsolásában süvített be a könyvpiacra, a misztikus és kombináció lelke rejtvényfejtők izgalmas csemegéjeként és egy-szersmind görbetükröként is. „Összefüggések mindig akadnak, ha tényleg meg akarja találni őket az ember” – mondja Eco, alias Casaubon, alias Belbo, de nem egyszerűen blöffről van itt szó – bár, ki, tudja? -, mint első pillantásra az üdítő ellenpontok alapján hihetnénk: Szerzőnk – ahogy a szereplők, és a világ számos titokkeresője – magával a Világtérrel, a Titokkal birkózik, miként ama Jakob az angyallal, s még nagyobb erőbedobással, profibb mixerként, mint előző regényében, „A Rózsa nevé”-ben. Eco a tőle megszokott kultúrtörténeti mindentudással szövi színes és eleven szálaít keresztbe-kasul, természetesen a templomos lovagok titkától, a világfeletti bölcsesség földi őrzőitől, az őket majmoló mitomán titokhiénáig, a zsidó-szabadkőműves-bolsevik-arisztokrata-bűrsuj-proli-náci okkultizmusig és összeesküvésekig, felhasználva még a komputertechnika ariadnéfonalát is (kevésbé fájl-alhatóan). Álkímiai, álrózsakeresztes, számmisztikai, misztériumi spekulációk, titkos társaságok tündökölnék és buknak is meg mindjárt, a saját maguk és egymás ellen – a Titokért és az Autenticitásért – szövött konspirációk által. A sivár materializmusról, mint a régi mágia torz örököséről lassan lefáradó emberiség szomorú babonába-meneküléseit, és változatos – sokszor csak másképpen, pl. a „tisztá ész” nevében babonás – kijózanodásai vonulnak el előttünk. Aztán itt ott kiviláglik, hogy Eco Ingájának Mozdulatlan, Szilárd Pontja, a Világ Köldöke, a Primur Mótör – amely századunk végén, igaz sok iszapot kavarva fel, de úgy tűnik ki akar bennünk bontakozni a misztiko-politiko-szciento-technokrata-mammonita rongyokból – mintha a Szellem egészséges, szabad öniróniája felé rejtőzne el a szemünk elől. Talán ez az egyetlen közönséges képességünk, amely – ha maga sem válik monomániássá – eleve lehetővé teszi számunkra, hogy bárhogy is lengjen ki a fantázia-, tudás- és életéség ingájának arany-(vas-, cserép-) gömbje, mely a Szellemi Világból lelóg ide hozzánk, a két féltekénkbe (ld. még magdeburgische halbkugel), a térbe és időbe, múltba-jelenbe-jövőbe, és bármily titokzatos történeteken, korokon és személyiségeken lendüljön keresztül láthatatlanul is roppant súlyával, végülis inkább akarhatunk és képesek vagyunk megmaradni annak, amiből lettünk – az élő szellem tökéletes formamentessége (!) -, mintsem hogy annak eszközé váljunk, amit a rozsdás vagy rozsdamentes képzeletünk és tudásunk a világ szerint kitagol, és amibe, mint ilyen vagy olyan absztrakcióba, tudományos vagy misztikus „képletbe” temetkezünk, eltévedt egyiptomiakként.

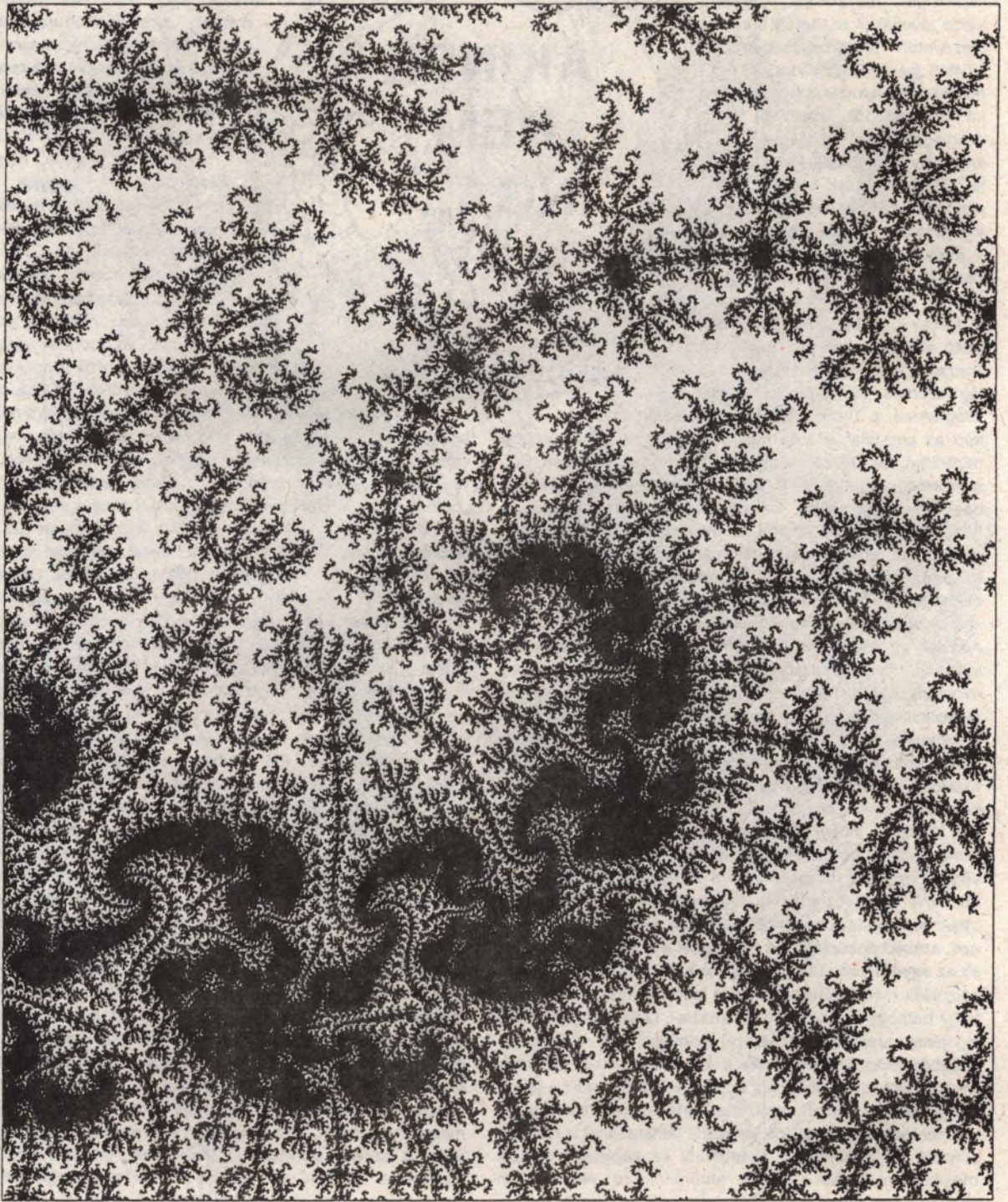
Az eco-i, és minden emberi szemiotika, jelentéskutatás

valóban bölcs foglalatja eszerint az elfeledettnék, tovább-nem-gondoltnak látszó pascal-i mondat lehetne, amely az istenkeresésről szól (vigyázat: nem a komputernyelvről van szó!): nem kereshetnénk, ha nem találtuk volna már meg. Hiszen mindaz, ami körülöttünk van vagy nincs, általunk megmutatva és elmerevítve fedi csak el azt, amiből lesz: a Szellem örök jelenlétét. Kijöttünk, hogy visszatérjünk, kivettjük magunkat a világba, hogy meghaladjuk. Elhagyjuk a mennyek országát, feledve az emléket is, hogy egy földi babilont építsünk. Az Eco-ingának, amely ezernyi egymásból burjánzó fázisban lassítva suhan oda-vissza, miközben az ÉLET misztikusan és tudományosan halott ábráit rajzolja a porba, épp ezért humora van, mellyel jó érzékkel el is tudja

törölni, rétegről-rétegre átírni, amibe az imént még belegabalyodott. Ez segíthet első fokon abban, hogy megértsük: tudomány, gazdaság, politika, misztika ezotérikus ténymegállapításaitól, melyekkel „titkos társaságaik” és „ördögösek” ködösítenek, sosem látjuk meg a valóságot. A humorban rejlő önreflexió nélkül tulajdonképpen azt a lehetőséget veszíthetjük el, hogy az életet halálosan komolyan vegyük, de azt is, hogy az Emberről, Földről, Univerzumról szóló felpúpozott tudáskazlat azzá változtassuk, amiből született, és általunk születik: a kozmosz szabad, teremtő és mindazonáltal jókedvű Szellemévé. Taljánunk ingája így válik tekegolyóvá egy „láthatatlan kéz” játszotta kuglijátékban: előbb-utóbb valamelyik bábu elterül, hogy azután a kéz újra meg újra föllálítsa. És ha már misztikus ez az eco-i bowling bar, legyen a Qabalah szefiráinak menyeyei tiki-takija, az Életfa maga, amelynek tíz fénylő intelligencia-gubójára, isteni fermentumára fűzi regényét az Író, egy spanyol kabbalistáról Abulafiának nevezet komputjer közreműködésével. Benne vagyunk a Foucault-inga gömbjében: homorú falai olyan tükrök, amelyek hol bennünket tükröznek, hol meg átengedik a tekintetet, attól függően; hogy észrevesszük-e a tükrözést, amely végső soron ebben a regényben mindannyiunknak szól, „józanoknak”, „ördögösöknek” egyaránt. Velünk süvít a Golyó, benne csücsülünk. A merészek, az összeszedettek, ha megunták a belső gömbfelület gazdag önámításainak kaleidoszkópját, megpróbálhatnak fölmászni az Inga „rögzítési pontjáiig”. Feltéve, ha van elég humoruk saját magukhoz is, és ha nem akarják, hogy besavanyodva a komolykodásokba és rejtvényfejtésekbe, és kipottyantva a Föld valóságából valami emberalattiba, a lengő inga visszafele útján saját magukat találja el. Hát ez a könyv is erről szól, amiről a Világ: a szavak, gondolatok, törekvések, érzések kakológiájától, a szavak- és tudatfeletti valóság megértéséig emelkedés nagyon is reális lehetőségéről. „Aki lát, nem látható, aki hall, nem hallható, aki gondol, nem gondolható” – mondották a régi indiaiak. Eco mester, még ha talán nem is tudja, reá függesztette Ingáját, amely mégiscsak egy mosoly ívét rajzolja lengésével a térbe.

T.Cs.

Grozdits K. Hahó

a lányt Lindították.

a lány Lindult.

a többieket követve bMnt egy kapun, a kijáratnál egy bizonyítván nevű papírt nyomtak a kezbe.

a következő ajtóhoz kézfogva vezettk. hagyta.

az ezt követőhöz a szükség vitte. szült.

aztán megunta a kijLölt kapukat. negyvN napig csak arra haladt, mRre kijáratokat érzett. kiért.

úgy érezte, Trdet kLl hajtania. leTrdelt.

a virágok múlhatatlan mSéit hallgatja...

(mint a halottak.)

N. Horváth Péter

Barlangban

*Ha sokáig váratsz, körém fagy a mosoly,
gyikpáncélba takar és szárnyakat növeszt.
Közeli a veszély, s halálosan komoly,
de ma még úgy hiszem, nem akarhatod ezt.
Denevér utakra van így is hajlamom
nyirkos ölelésű árnyból szült szűzekért,
s képzelt biztatásuk rászédve hallgatom,
mint kit nem a gúnydal, de saját füle sért.
Amikor barlanggá változik a kastély,
befelé tágulva minden fényt kirekeszt,
látszat-biztonsága alattomosan mély,
kilenc kapumra tol kintről kilenc reteszt.*

Balaton-i leltár

1

Egy db. hullám, kis tarajjal. A tetején átsüt az alkonyati nap. Homorú felületén olajzöld árnyék görbeoldalú háromszög alakban.

2

Kikötői facölöp, két darab. Az egyik felülről lefele a kopástól elkeskenyedik. 1/3-ában mély repedés, a kiszűr-
kült felületen fekete kanyon. A másiknak csak az aljából van a hajók ütközője által egy cikkely kiharapva. En-
nek teteje a fogdosástól, üléstől, madarak csoszogásától visszanyeri őszilomb-árnyalatú faszínét. – A háterük-
ben az előbbi zöld háromszögekből álló fodros vízfelszín egy szűk, odaillő darabja.

3

Száz madárdal. A hajnal és a reggel találkozásokor ennyi. Előtte növekvő, aztán csökkenő a szám. Cso-
dálkozom, mi értelme ennek a hangzavarnak, hiszen belőle az egyes hangokat az érintett madár-kedves nem
tudhatja kiválasztani. De jobban figyelve – mint amikor a jártas zenekedvelő a zenekari hangzásból már el tud-
ja különíteni magának az egyes hangszerek szólamait, – feltűnt a hangzatok egymástól való erős különböz-
sége. Most aztán egy-egy dal, mint a hangszeregyüttes háttere előtt koncertáló szólóhangszer dallama vált
hallhatóvá. Gondolom így van ezzel a fülelő-rikoltozó madárpár is.

4

Alpesi-tető-stílusú nyaralóház Széplakon, a hatvanas évek építészeti terméke, egy stilisztikai pongyolaság
megtestesülése. Volt. Mára anyagai és ezáltal formái is megöregedtek, elfelejtették azt a közhely-mondatot,
amelyet újkorukban hangoztattak. A csúf idegenségből a saját helyszínével – a kis széplaki telekkel – összefo-
nódott helybeliség lett. Mikor megépült, nem itt volt, most itt van.

5

2 db. rönk-pad által közrefogott dupla-rönk asztal tihanyi kirándulóknak, csakis nekik. A fán vésetek, sárgás-
zöld száraz mohafoltok, romantikus felület. Közelébe hajolva betölti a kép nagyrészét. Másik része a pad alatti
taposvány, a kettő együtt konstruktivista ábra keresztül-kasul álló fűszállal, csikkel, Mars csokoládépapírral,
kupakkal. Két flexibilis szívószál keresztbe kerülve kultikus jelet alkot. A fahasáb-felület sávos faktúráján egy
2 mm-es bogár keres kiutat. Potroha mély pompeivörös, torával összeépített feje ragyogó fekete sisak. Csáp-
jával integet. – Lajstromozni kellene (egy mellékletárban) az ülő-komplexum alatti zóna területén heverő kb.
(30x20x20=) 12.000 darab jelentősebb tárgyacskát, sorsaik novelláit, de sokuknak regényét vagy távoli időkbe
nyúló legendáját. A konstruktív stílusú kép szövedékét: át-meg-átható vonalait és a vonalak közeit kitöltő pont-
szerű elemeket e láthatatlan történet-sugarak még sűrűbbre szövik.

6

Ez a leltári rekesz üresnek látszik. Csak egy megjegyzés van belehelyezve, egy képzeletbeli papírlapocskán. A
lapon ez áll: a közismertnek, terjedelmesnek, jelentősnek, szimbólikusnak nem mindég és egyetlen ellentéte az
ismeretlen, kevés, jelentéktelen, kifejezéstelen. Ellentéte lehet például a szűkkörű, kicsi, tartózkodó, önje-
lentésű. – A megismerés minősége nem ezen ellentétes karakterek méretarányain múlik.

A „Lelle” motoroshajó oldalán van egy árnyék, amelyet a kis acélkonzolokkal alátámasztott fa ütközőpánt vet. Az árnyék teste balról jobbra lapos ívben nő, ahogy a hajó oldalleméze domborodik, így alakja olyan mint egy hegyes fokos-fej, hosszúkás háromszög, amelyben finom átmenettel a sötétből az áttetsző szürkéig halványodik el a kitöltő árny-anyag. – A nap gyorsan halad, az árnyék-idom csak most ilyen, pár percig, aztán már csupán nagy egybefüggő mező a hajó oldala. A motoros egész nap hurcolja ide-oda ezt az árnyékot, láthatatlanul a többi közé rejtve és csak itt, este a tihanyi menetrendszerű kikötésnél téríti ki, rövid időre, aztán megint gondosan elpakolja.

8

Fej. A tó vize és az ég, de még a part is egybeolvadó zöldeskék mező a légkör e viharelőtti állapotában. Áll egy ember, testét levágja a fejről egy kőperem, csak a fej mered ebben a vésztojás közegben. A portré magába sűríti minden elmúlt idő dicső emberfő-képét és jelentéseiket. Mégis, ahogy egy pontra néz (egy ezoterikus, hátborzongató pontra), úgy tűnik, most olyasmi történik a koponyában, ami még nem történt soha. Ez a róla létrejött képzet pedig e pillanatban elmos minden jelképszerűséget. A fej, először a valaha óta vadonatúj jelként áll a tájban.

9

Egy „Kossuth Lajos” névvel ellátott komphajó Tihany és Szántód között. Bármennyire is felderítettem, nap mint nap átvizsgáltam belső tereit, platóját, fedélzeti folyosóját, utasteraszát, kívül minden ízet, belül minden zugát, semmi de semmi olyasmit nem találtam, ami Kossuth Lajosra emlékeztetett volna. Csak az a név nagy betűkkel az oldalán. Dehát így ennek semmi értelme, sóhajtottam a fél szemöldökömet felhúzva.

10

A nap és a fák fényáteresztő levelei együttes munkával zöld fénybe vonják a Siófok, Klára utca 35. szám alatti nyaralóházat. Csak pár pillanatra látom, ahogy járművemmel elszietek ezen a hosszú, építészeti kiállításnak is beillő utca során. Egyszerű, arányos, 60 év körüli lak, valamint pontos, ami alatt azt értem, hogy szerény anyagi adottságainak keretei pattanásig vannak szellemmel kitöltve. Ha csak kicsit is többet beszélne a ház, a tartály szétrepedne és a tartalom mérges dogmaként fenyegetően ömlene a szemlélő felé. – Utam fásztó, mert nehezen gázolok a mindenfelől előrontó, a házakból túlfolyó építészeti locsogásban.

11

Tihany, a Halász utca 31. szám alatti 43 éves lakóház. Az előző leltári cikknél tárgyalt építészeti szellem gazdag puritánsága sem ott, sem itt nem jelképekbe, hanem régesrég óta telítődő elemi jelekben áll elő. E telítődés magas fokán sem lényegíti át a jelet jelképpé. Az ilyen ház elemei csendesek, nem kinyilatkoztatnak, hanem tartalmazznak. Az ilymódon feszültség alatt lévő házból, annak anyagi előregedése, sőt romlása folyamán sem távozik el ez a delej, mert az energia ami gerjeszti, maga nem mulandó. Ezek ritka épületek. A balatoni nyaraló-utcákon a sok-sok talmi dolog között hosszasan és gondosan kell keresgélni őket, míg egy-egy kertben feltűnnek, meghúzódnak, félénk göggel.

12

Nagyon ellentétes két tárgy: egy mára alaposan meghasznált Zamárdi-i családi nyaraló (épült 1930 körül) és egy új, sematikus luxuskocsi, egy dizájn-Honda például. A nagy különbség a halálhoz fűződő viszonyukból adódik. Két haláltűpushoz, hogy pontosak legyünk: néhány személyes halálhoz (a tulajdonosukéhoz, annak közeli hozzátartozóiéhoz...) és a kortársak halálához általában. – A ház – ragacsos, bonyodalmas, az életek eresztékeibe, repedéseibe behatoló, azokkal tartós ácskötésekhez hasonló kapcsolatokat létesítő dolog lévén – hozzátapad a halálhoz. A közelében élt emberekéhez, de azokéhoz is (például az anyémhez), akik jártukban-keltükben csak futólag látták. Ennek oka az lehet, hogy a háznak, építészeti elemeinek és kerti-, valamint belső tartozékainak felületéről idővel a mélyükbe ivódott az az érzékfeletti, mégis szinte kémiai intenzitású dolog, ami köztük és az emberek között keletkezett tárgyi életük során. Ez a szer szerelemféle anyag, amely igen intim körülmények között, rejtetten termelődött.

A Honda és közvetlen használói és az őt érzékelő többi népség között nem jön létre ilyen kapcsolat, sem rövid, sem hosszú időre. Ezért ez a tárgy nem tapad hozzá a halálhoz, senkiéhez. A ház esetében a halál szellemi minősége rokon a házéval. A Honda esetében a halál sűrű, filozófikus, vallásos karakterével szemben a kocsi csak valami mellékes kellék. A ház a halál közeledtével egyre fontosabbá válik, az említett autó egyre lényegtelenebbé. Amit a ház jelent, azt magunkkal vinnénk, amit az autó, azt valami mással lenne jó a halál utáni létben felcserélni.

LÉGYOTT FESZTIVÁL

1992 MÁJUS 22.23.24.

ami

A TILOS RÁDIÓ a TOLDI MOZI és a TITANIC TÁRSASÁG

szervezésével illetve közreműködésével jött létre, az 50-es 60-as évek művészpólitikai szlogenjének mai érvényét körbetapogatva, miszerint mit jelent ma a TILTÁS – TÜRÉS – TÁMOGATÁS

TILOS RÁDIÓ:

- Ez a fesztivál a kezdete annak, hogy az eddigiekhez képest (lásd 3.Part 10. szám) bővítjük adásunkat, tehát vasárnap is fogunk adni mégpedig kb. délután négytől éjjel egyig, ezen a fesztiválon pedig folyamatosan adásban vagyunk.

Természetesen vágás nélkül, élőben, így aztán ez nekünk is nagy alkalom és gyakorlat is a nyári négy napos adásokhoz amikor rádásul a szabadságok is nehezítik dolgunkat. Egyébként pedig ugyanúgy működünk, szervezkedünk nagyon várva a frekvenciatorvény módosítását.

3.P.; – A törvényes, pontosabban a törvénytelen helyzetetek még mindig változatlan?

T.R.; – Igen, s végül is mi működünk így is rendületlenül, csak jó lenne ha nem kéne ezeket az idétlenségeket csinálni, hogy mi elbujkálunk meg hasonlókat, hiszen ha újságot adnánk ki se kéne ezeket csinálni és mi így tartanánk ezt helyesnek a rádióval kapcsolatban is. Jó lenne nyugodtan dolgozni és jó lenne ha a velünk kapcsolatos kérdések nagy részét nem az üldöztetésünk szenzációjellegét célzó kérdések jelentenék, és nem ez az állapot határozná meg a legtöbb kapcsolatunkat.

3.P.; – Egyszóval szívesen lenne a Tilos Rádió, Szabad Rádió? És miután több tiltott adó működik megkérdelem, ők is ezt akarják? Nekik is hasonló a helyzetük?

T.R.; – Ez a fesztivál az ők, vagyis a mi találkozásunknak is helyt adott, volt itt egy impozáns – SZARR – nevű rendezvény ami a Szabad Rádiók Randevújának a rövidítése, és ebben egy szövetség megalakítása volt a cél, – ez az Európai Szabad Rádiók Szövetségének lenne a magyar tagozata, és erre a velünk azonos alapelveket valló rádiókat hívtuk meg, ezen elég kevesen három vagy négy rádió képviselte magát, – a Pécsi Rádió aki-ami szintén vállalja az üldöztetéseket, a Fix Rádió, akik egy próbaadás óta egyenlőre nem működnek és ezenkívül itt volt a másik budapesti kalózárdió a Szokol Rádió, de csak személyesen, ugyanis ők testületileg egyenlőre nem akarnak sehová betagozódni. A szövetséget végül is megalakítottuk (Levélcím: Lázár Guy, 2040 Budaörs, Szabadság u. 125. T: 153-6546) erről a tájékoztatót elküldjük mindenkinek aki ebben érintett lehet, a Te is lehetsz Médiacápa című sajtótájékoztatón, ami szintén a Fesztivál programja, – pedig további információkat adunk.

3.P.; – Mielőtt pár szóban a Fesztivál eseményeire térnék, még megkérdelem, mi a helyzet az üldöztetésekkel, türés-e valamennyire a tiltás mostanában?

T.R.; – Bár a Frekvenciagazdálkodás szervei a közelmúltban komoly erővel szerelkeztek fel, – valószínűleg nem csak el- lenünk – számunkra a helyzet nagyjából változatlan. Nyil-

vánvalóan vannak visszaélesi lehetőségek egy ellenőrizetlen adó működésekor, bizonyos technikai feltételek normális rögzítése nekünk is hasznunkra válna, de a jelenlegi helyzet jogilag lehetetlenné tenné a működésünket, csak egy új, tisztességes, a programokat tartalmilag nem nyírbáló törvény megalkotásában reménykedhetünk. A hatóságok egyenlőre úgy látszik rosszat sejtene, pedig miután az anyagok rögzítve vannak a Rádió beperelhető lenne ha emberileg inkorrekt témákat adna. Ehhez a témához teljes felelősségvállalással állunk.

3.P.; – Akkor most pár szót a Fesztiválról. Rajtatok kívül még mi tilos itt a rendezvényen?

T.R.; – Mi tilos? A nagyteremben dohányozni, – csak ennyi. Ezenkívül inkább olyan dolgok vannak amik egyéb helyen nem igazán kívánatosak, vagy éppen nem kapnak lehetőségeket, pedig lenne rá igény. Ilyen volt a transzvesztita show, ami végeredményben egy zenei, művészi produkció volt és igazán sikeres volt annak ellenére hogy a fellépők nagyon szorongtak, atrocitásoktól tartottak, szerencsére ilyesmi nem történt sőt a közönség nagyon élvezte, nagyon liberálisan fogadta az előadást.

Az ezzel a témával összefüggő, hangsúlyozottan művészi értékű fotókból az előcsarnokban kiállítást csináltunk és ha már ez szóba jött igyekeztünk némi felvilágosító megelőző munkát is végezni azzal, hogy AIDS szórólapokat raktunk ki óvszer melléklettel. Ebben a témában filmeket is vetítettünk, egyáltalán arra törekedtünk hogy ezek a kisebbségek elfogadottak legyenek, lehessenek, bejöhessen bárki úgy hogy otthon érzi magát, legyen akár zöld hajú, törpe vagy óriás, és ennek a három napnak a programja olyan vegyes és sokszínű, hogy végül is nagyon sok és sokféle embert hozott és hoz ide.

Egyébként a szervezésben az is sokat segített, hogy a rádióknak célját és munkáját szintén ezek a megfontolások jellemzik, tehát sok esetben csak azt kellett megkérdezni azoktól akik helyet kaptak nálunk, hogy akarnak-e megnyilatkozni ezen a fórumon is. Ez a háromnapos Fesztivál itt a Toldi moziban erre jó lehetőséget ad, végül is velük a tildisokkal szerveztük ezt az egészet amibe aztán a Titanic is beszállt a programjaival.

3.P.; – Ennek a szervezői tevékenységeknek lesz folytatása?

T.R.; – Hogy ezen a helyen lesz-e, az egyenlőre sok rajtunk kívül álló dologtól is függ. Ez a város szívében fekvő hely nagyon ideális lenne több szinten zajló rendezvényekhez, ez most nem rajtunk múlik.

Augusztus végén lesz viszont modjuk egy Tojástörő Fesztivál a csehszlovák nemzetiségi tánczenekarral Pátyon, ahol mi folytatjuk a szervezést, illetve ha adódik egy helyzet és jók a lehetőségek, akkor benne vagyunk, de direkt ezt célul nem tűztük ki magunknak, hiszen a rádiót jól csinálni

és egyre jobban, ez épp elég. Most már a minőségre szeretnénk fordítani minnél több figyelmet.

3.P.; – Ehhez mi is sok sikert kívánunk nektek.

T/2 TOLDI MOZI:

3.P.; – Nettek honnan, hogyan jött az ötlet erre a három napra?

T.M.;

– Személyes kapcsolatokat tartunk a Tilos Rádiósokkal, és egy esti beszélgetésben fogalmaztuk meg együtt ezt az ötletet. Arra gondoltunk ugyanis, hogy ezen a helyen kijöhetnének ők is az emberek elé, mert ugyan a műsoraikból sokan ismerik őket, de itt most az élő adásban ez egy másféle megmutatkozás lehetne.

3.P.; – A program szervezésben mi volt az alapkonceptiótok?

T.M.;

– Az alapkonceptió a rádiósok részéről az volt, hogy minél több kisebbség tudjon itt jelen lenni, – ne direkt politikai értelemben, hanem valamiféle szellemi vagy művészi megnyilvánulásuk által legyenek jelen a Fesztiválon, a Titanic klub és a mi mozink is ehhez alkalmazkodott, mi megpróbáltunk például a programokhoz illő filmeket keresni, vagy például a Független filmeseket és a Filmművészeti főiskolások vizsgafilmjeit úgy megjelentetni mint egy bizonyos értelemben vett kisebbséget, hiszen legalább annyira láthatatlanok a nagytömegek számára a mindennapos életben, mint pl. a transzvesztiták.

3.P.; – Tehát ez a rendezvény a fórumnéküli kisebbségek kulturális fóruma?

T.M.-

Igen, így van.

3.P.; – Most a fesztivál végén járunk, mi a tapasztalat, volt-e valamiféle pozitív vagy negatív hivatalos reakció, netán valamilyen támadás a rendezvénnyel szemben?

T.M.;

– A Fesztivál rendezéséhez szerettünk volna némi támogatást kapni, ezért pályáztunk a helyi önkormányzat kisebbségi osztályán – nem adtak támogatást – azzal az indoklással, hogy nincs itt minden kisebbség, például nincsenek itt a cigányok sem, és azt hiszem nem látták át, hogy három nap az összes kisebbség bemutatásához kevés, és nekünk válogatni kellett.

3.P.; – No meg hát azt hiszem nem igazán elismert kisebbségek az itt megjelentek, mondjuk talán a transzvesztiták nincsenek is rajta az önkormányzat listáján. Egyáltalán kapott már valaki is támogatást a szervezők vagy a szereplők közül?

T.M.;

– Eddig ilyesmire nem adtak támogatást, de talán ez a közös fórum segíthet ebben, is mert ugye ez volt az első ilyen jellegű szervezett bemutatkozás.

3.P.; – Tervezték folytatást?

T.M.;

– Ez sok mindentől függ. Jelenleg a mozi vállalta a költségeket, és ezt a mozit egy kulturális egyesület működteti tehát mi az egyesület és a mozi tőkéjéből finanszíroztuk a dolgot. Itt sajnos más, problémák is vannak, de ha a miénk marad a mozi, akkor nagyon szeretnénk a nyarat minden évben egy ilyen fesztivállal beindítani a városban.

3.P.; – A médiák milyen érdeklődést mutattak a rendezvény iránt?

T.M.;

– A televíziótól több műsor járt itt, kint volt a Fekete Doboz, lapoktól riporterek, – általában pozitív visszhangot kaptunk. Az egyéb visszhangok inkább a Tilos Rádió felé szóltak illegális volta miatt, többször kereste őket a Frekvenciagazdálkodás, de komoly probléma nem lett belőle. A környéken felvonult a Rendőrség is, de ők is a figyelmes tűrés szintjén maradtak.

3.P.; – Említtétek hogy a mozival kapcsolatos problémáktól függ részletekről a folytatás, mondanál erről többet?

T.M.;

– Most inkább nem. Hasonló, vagy jobb feltételek mellett mi továbbra is szívesen részt vennénk ilyen jellegű fesztiválok rendezésében, mint már említettem akár hosszú távú rendszerességgel is. Ez a mozi további sorsától függ.

3.P.; – Reménykedjünk együtt, minden jót nektek is.

T/3 TITANIC TÁRSASÁG:

3.P.; – Úgy tudom a Légyott Fesztivál három nagy T betűjének ti adtátok meg a filozófiai tartalmat, a címben is idézett Tiltás Tűrés Támogatás egykori jelszavára építve. A Titanic filozófiai társaság. Szeretném ha mindenekelett összefoglalnád röviden filozófiátok jellemzőit, és ha pár szót szólnál arról, hogy miért esett erre az ominózus névre a választásokat.

T.T.;

– A két dolog összefügg, a Titanic név, ami egyébként a titán szót is magába foglalja, egy grandiózus vállalkozásban épült óriási tengerjáró hajó neve volt, amiről azt tartották hogy elsüllyeszthetetlen. A hajó első útján elsüllyedt. A vállalkozás, mint minden titáni erőfeszítés megbukott. Meggyőződésünk, hogy az emberiségre ez a permanens Titanic szituáció jellemző, vagyis a szellemi és a filozófiai rendszerek is szükségszerűen meg kell hogy bukjanak, ha anyagi kivételülébe kerülnek. Az elbukás törvényszerű szükségességének felismerése, alapvető kérdés az emberi létben. Az anyagba szállt szellemiség bukásra ítéltett.

3.P.; – Ez a filozófia számomra eléggé tragikus kicsengésű. Nem lehet, hogy egyoldalúan szemléli a lét kérdéseit?

T.T.;

– Igen, ez nem hangzik túl optimistán, de ha az ember szembesül ezzel a ténnyel és ezt a státuszt tudatosítja magában, az már szellemi vállalás és az eredménye egy egészséges alázat lehet. Úgyis mondhatjuk, hogy egy másfajta egyoldalúságot kompenzál.

3.P.; – Azt hiszem rátérhetünk a Fesztiválon való részvételekre. Milyen módon vesztek részt ebben a három napban?

T.T.;

A Titanic tevékenysége egyébként is nagyrészen filozófiai illetve filozófiai vonatkozású tudományos előadások szervezéséből áll, saját előadásainkat is beleértve továbbá zenével, színházzal és performance-al foglalkozunk. A fesztiválon 22.-én a Jéghegykórus című akciónkban láthattak, 23.-án a Time és Honey performance-ban, az Álomutazás és a Rundok az Opera udvarán című darabban. Ugyanaznap Posztmodern és tradicionálizmus címmel előadást is tartottunk a Toldi moziban.

3.P.; – Ha jól tudom, a Toldi moziban egyébként is tartotok előadásokat.

T.T.;

– Igen, a Titanic társaság hetente tart itt előadásokat, de a továbbiakban ez attól függ, hogy kié marad a mozi.

3.P.; – Az általatok asszociált három T-ből titeket melyik illet leginkább, a tiltás, a tűrés vagy a támogatás?

T.T.;

– Tiltva nem vagyunk, a tűréssel sincs baj, de a támogatásra nagy szükség lenne; – elemi szinten is nehezen végezzük a tennivalóinkat, sokszorosítási és felvételtechnikák hiányában. A fénymásolás és a videokamerabérlés egyaránt pénzügyi gondot jelent.

A továbbiakban valószínűleg előadóhelységek után is kell néznünk, de az önkormányzatok részére nem ígérkezünk nagy profítnak. A Titanic társulat, filozofikusági művészetelőreiskola fenntartása ránk van bízva.

Az Ormánság Alapítvány 1990-ben alakult. Célja az Ormánság életének föllendítése organikus gazdálkodással és háziiparok tanítása útján. Tanulmányokat készítették négy ormánsági falu (Besence, Gilvánfa, Nagycsány, Páprád) ilyen irányú lehetőségeiről, Gilvánfán tangazdaságot és szövőműhelyt létesítettek, egy munkatársukkal gyógynövény-termesztési és kereskedelmi tanfolyamot végeztek. Dráfafokon kúriát szereztek humán-ökológiai oktatáshoz, és kertet honos növényfajták bankjául. Műhelymunkájuk ez a tanulmány is. Lásd még Bartos Tibor írását a 4. oldalon.

AZ ORMÁNSÁG

Az alapítvány fő céljai között szerepel az olyan organikus gazdálkodási kultúra meghonosítása ill. újraélesztése, amely vagy teljesen kiküszöböli, vagy minimálisra csökkenti a hagyományosnak mondott mezőgazdasági termelésben, háztartásokban, bizonyos ipari tevékenységekben manapság nagy mennyiségben alkalmazott műtrágyák, vegyszerek, a környezetre káros szintetikus anyagok használatát. Úgy gondoljuk, hogy a jövő szempontjából már rövid távon is ez az egyetlen követhető út. Szembe kell tehát nézni a kihívásokkal, láttelelet készíteni a mai helyzetről, felhívni a figyelmet a veszélyekre és a következményekre. Tudásunkhoz és lehetőségeinkhez mérten pedig megoldásokat, alternatívákat kell kínálnunk.

Szeretnénk régen domesztikált növény- és állatfajták egyedeit felkutatni, összegyűjteni és tenyészteni, amelyek egykor honosak voltak e vidéken, a természeti adottságoknak kiválóan megfeleltek, és optimálisan hasznosították az itt ható környezeti tényezőket. Ezek az ősi fajták különféle okokból háttérbe szorultak, szinte teljesen eltűntek, s felváltották őket a monokultúras nagyüzemi gazdálkodásra kitenyésztettek: előnyeikkel – hátrányaikkal egyetemben. Az előbbieket önmagukban is, de különböző tradicionális szaporítási eljárások révén, mint populációk is lényegesen nagyobb genetikai változatosságot képviselnek az utóbbiakkal szemben. A régi fajták nagymértékben rezisztensek olyan betegségek iránt, amelyek a mostaniakat néha tömegesen pusztítják a monokultúrákban. Ellenállóbbak a szélsőséges éghajlati változásokkal szemben is. Egy biológiai rendszer diverzitása, genetikai állományának variabilitása döntő a fennmaradás szempontjából, említett tulajdonságaik tehát egyre kívánatosabbá teszik alkalmazásukat.

A reforméletmód térnyerésével mind többen fordulnak a népi gyógyászat, a természetes gyógymódok felé. A gyógynövények egy része azonban védeltséget élvez, leszedésük, gyűjtésük törvénybe ütköző. Alapítványunk ezen a téren is segíteni szeretne. Engedélyek birtokában beszerezne ezekből egy törzsszállományt, és mintakertjeiben szaporítaná és értékesítené. Tevékenysége ezzel egyrészt hiánypótló lenne, másrészt némi megelőző védelmet nyújtana a gyűjtőkkel szemben. Ha közvetve is, de hozzájárul-

hatna az egyre ritkább természetes populációk megmaradásához.

Olyan program megvalósítását is támogatni szeretnénk, amely szándékainkkal egybevágna térben és távlati tervek dolgában. Néhány éve felvetődött egy Dráva menti, szomszédainkkal közösen létrehozandó nemzeti park kérdése, amelynek szakmai előkészítése tudomásunk szerint folyik. Mivel alapítványunk tevékenységi köre szinte teljesen fedi a Drávával határos baranyai területeket, kézenfekvő az ügy felkarolása, és az együttműködés a tervezet megvalósításán fáradozókkal. Mintegy védőövezetként, szeretnénk az Ormánság körzetében olyan puffert hozni, amely a park és a hagyományos gazdálkodású, távolabb eső területek közé ékelődik. Az itt folytatott szerves gazdálkodás csökkentené mindazokat a káros behatásokat, amelyek a peremvidékekről veszélyeztetnék a védett régiót. Ui. a védetség kiterjesztése kívánatos volna ellenére sem lehetséges az egységes földrajzi, ökológiai rendszert jelentő vízgyűjtő terület nagy részére.

Az Ormánság, mint etnográfiai egység, már évtizedekkel ezelőtt megszűnt. Az elmúlt évek során azonban – különösen az interregnum időszakában – mint természeti egység, és a táj jellege is végveszélybe került. A pusztítás, az átalakítás intenzitása jelenleg sem csökken, s szinte jelét nem látni pozitív tendenciáknak. Ennek okát egyrészt az emberek tudatlanságában, ill. környezetükkel szembeni felelőtlen, rövid távú és önös érdekeiket előtérbe helyező magatartásában látjuk. Ezért rendkívül fontosnak tartjuk az ismeretterjesztést, nevelő, felvilágosító munkával a szemléletváltáshoz való hozzájárulást, az egyéni és kollektív érdekeltég kialakítását környezetük megóvására. A másik okot egyes, államilag egykor támogatott, fatálisan elhibázott programok végrehajtásában (pl. melioráció), a földdel, erdőkkel, vizekkel gazdálkodó szövetkezeti és állami szervek szinte kizárólag profitorientált, extenzív és túlhajtott tevékenységében lehet megnevezni. – Mindezek a jövő ijesztő feléléséhez vezetnek. A helyzet máris katasztrofális. A józan gondolkodású helybéliek döbrentek és tehetetlenek. Sok területen már elkésett a segítség, máshol a 24. órában vagyunk, de számos helyen még

TERMÉSZETI ÁLLAPOTA

menthetjük a menthető. Lássuk hát!

Az összes gond néhány alapvető probléma köré csoportosítható. Ezek – talán fontossági sorrendben is – a következők:

1. Az élőhelyek, ökoszisztémák megőrzésének kérdésköre;
2. a vízháztartás és a vízminőség körüli problémák;
3. a szemétkérdés,
4. a levegő minősége;
5. valamint a kulturális örökség megóvása, ápolása, amely az eddigieket kiegészítve fontos szerep a táj jellegének formálásában.

Tekintettel az Ormánság földrajzi, éghajlati adottságaira, az első két pontban foglaltak rendkívüli módon összefüggnek, s szigorúan csak kölcsönhatásaikban vizsgálhatók.

Arészletes tárgyalást azzal a programmal kell kezdenünk, melyet annak idején evangéliumnak kiáltottak ki, holott a kegyelemdőfészt adta meg az amúgy is leromlott vidéknek. Ez pedig a melioráció. Ma már kinyomozhatatlan, kinek a fejében fogant meg „fönt” a gondolat, s hogyan öltött formát. Annyi bizonyos, hogy a központilag kiagyalt és támogatott project azóta – nem kis szerencsére – kifulladt. Sajnos ez az egyetlen pozitívum, ami elmondható róla. Reményeink ellenére, hogy egy 5-10 éves regenerációs időszak után csökkennek negatív hatásai, elindított egy sor irreverzibilis folyamatot, amelyekbe kétséges, hogy bele lehet-e eredményesen avatkozni.

A melioráció lényegét úgy fogalmazhatjuk meg, hogy olyan talajerőgazdálkodási tevékenység, amelynek a művelés alá vont földterületek termőerejének fokozása a célja, a vízháztartás igen erőteljes befolyásolásával. Ha szem előtt tartjuk, hogy az Ormánság tulajdonképpen a Dráva baranyai része, s egykoron magát az árterét jelentette az ősi láp és mocsárvilággal, időszaki vízállásos területekkel, nem kell magyarázni a veszélyek nagyságát. S még ha az eredeti elképzelések a maguk teljességében valósultak volna meg! Azonban torz, felemás kivitelezés történt, ami jószerével csak ártott, a mérleg másik serpenyője pedig üresen maradt.

Lévén az Ormánság fokozottan hátrányos helyzetű térség, gazdasági, foglalkoztatási gondokkal, a munkaerő jelentős része a helyi tsz.-ekben, állami gazdaságokban mezőgazdasági termelésből él, a program ezen ágazat prosperitásának az elősegítésére volt hivatott. Jelentős központi pénzüsszegekkel. Véleményünk szerint – a jóhiszeműséget sem kizárva – más tényezők is motiválták az elképzelést. Nevezetesen: valaki vagy valakik a terv kidolgozásáért erkölcsi vagy egyéb elismerést vártak az akkori vezetéstől, ill. a már azidőtájt is csőd szélén álló sellyei víztársulatot akarták megmenteni azzal, hogy munkát biztosítsanak számára. Sajnos a csőd azóta minden vonalon bekövetkezett, a helyi viszonyokat nem ismerő és figyelembe nem vevő, az elmúlt évtizedek természetszemléletét magán viselő program pedig részben megvalósult. Elképesztő azonban, hogy a mai napig hajlandók vagyunk természeti értékeinket a foglalkoztatás oltárán feláldozni!

Mindenképpen bekövetkezett az, amit a józanabak már az indulás előtt világosan láttak: a rendelkezésre álló pénzüsszegek kevésnek bizonyultak a következetes végrehajtáshoz. Így egy felemás beruházás kínkeservei zajlottak a szemünk láttára. Kellő pénz, megfelelő berendezések hiányában tulajdonképpen csak egy vízelszívó rendszert „fejlesztettek ki”, amely a talaj termőerejét nemhogy javítaná, de a vízintécsökkenés miatt inkább rontani fogja. Hiányoznak azok az eszközök, műtárgyak, amelyekkel szükség esetén a hiányzó vízmennyiséget – az áramlás irányát megfordítva – vissza lehetne juttatni a talajba. Ha bekövetkezik a talajvízszint süllyedése, a vonzatai katasztrofálisak lehetnek. (Lásd: nagyalföldi területek, a folyamszabályozások után!) Mivel a térség szinte minden hozzáférhető részét alagsóvezeték, csatornázták, Demoklész kardjaként függ a termőföldek, biotópok fölött a kiszáradás veszélye. A természet, mintha már a munkálatok idején meg akarta volna mutatni hová vezethet a beavatkozás: szinte siettetette az eseményeket. Gondoljunk az elmúlt néhány meleg és aszályos esztendőre, amelyek jelentős hiányt teremtettek a vízháztartásban. Ehhez járultak az emberi mulasztások. Szemléltetésként: Gilvánfa-Magyarmecske térségében 1988 forró és száraz júliusán, a legmelegebb napokban sem zárták el az alagsóvezeték gyűjtőcsatornáinak zsilipjeit (ahol erre

egyáltalán lehetőség lett volna). Döbbenetes a látvány, amint alul elcsordogál a talajvíz, miközben fönt leveleit összepödörve „furulyázik” a kukorica a hőségben. S a kérdéses táblával, ill. a Bükkösi-árapasztóval(!) határos erdőtagot idő előtt le kellett termelni, mert a fák elszáradtak.

S itt szeretnénk kitérni az erdőgazdálkodásban várható fejleményekre. Az Ormányságnak az amúgy is nagy vízigényű, ártéri puhafákon kívül őshonos fajaja a kocsányos tölgy változata: a szlavontölgy. Ez a magaskőrissel együtt rendkívül jól tűri, s talán kívánja is az időszakos vízállásokat, hiszen a Száva és a Dráva ártereinek endemikus fajáról van szó.

Ugyanakkor az itt szinte mindenütt megtalálható, viszonylag magasan elhelyezkedő, vízzáró „béka-kőréteg” miatt a fák gyökérrendszere tányérszerűen szétterül a talaj felsőbb régióiban. Mivel nem hatol le nagyobb mélységekig, a talajvízszint kisebb megcsappanása is drasztikus változásokat okozhat az erdei társulásokban.

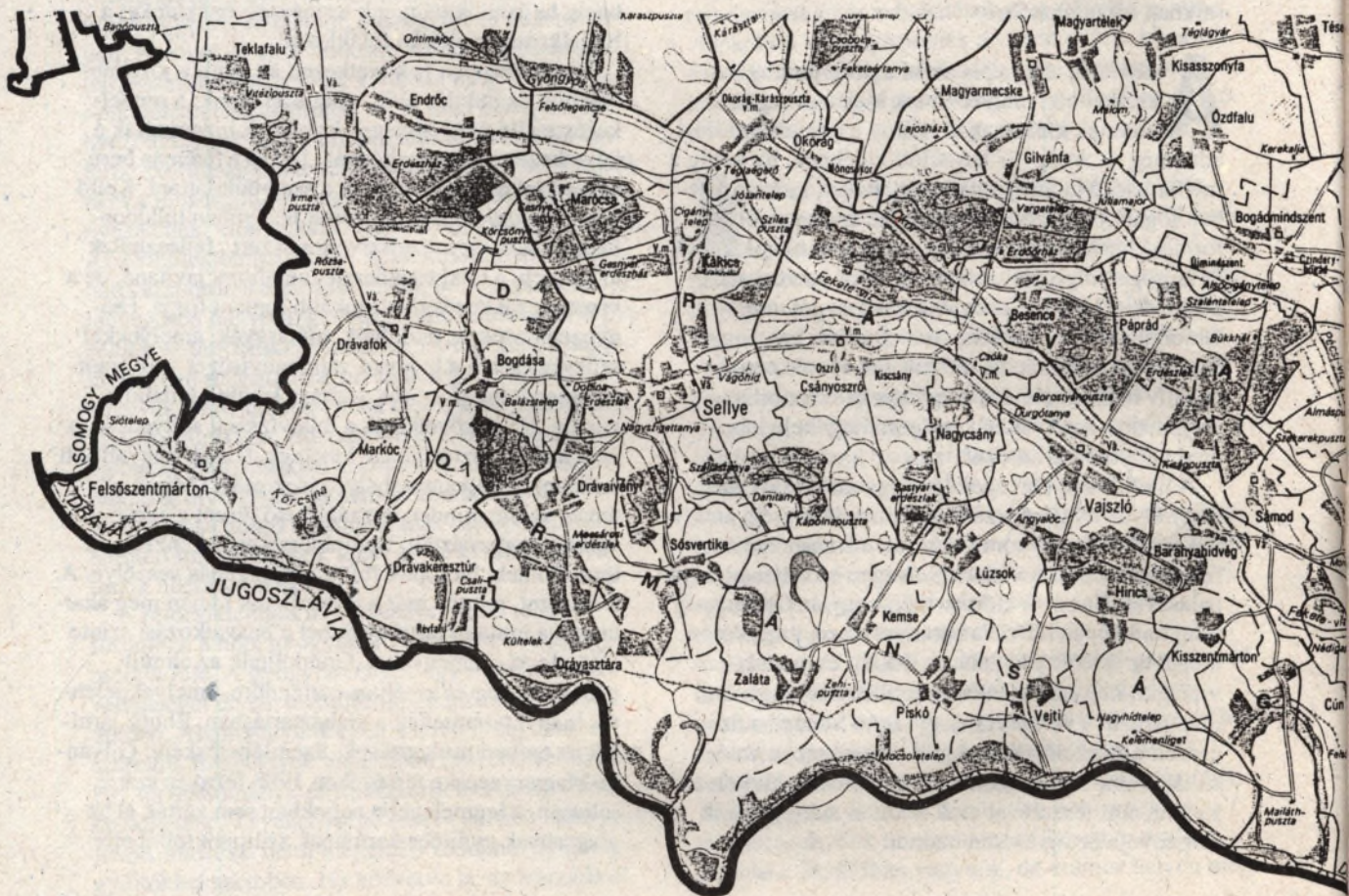
A kiszáradás fenyegeti a tájra egykor oly annyira jellemző nedves réteket, kaszálókat, és az egyre fogyatkozó üde talajú legelőket is. Ennek nemcsak gazdasági vonatkozásai vannak, de súlyosan veszélyeztetik az itteni flórát és faunát, ritka és védett fajaival együtt.

„Szabályozás” címszó alatt, az erdősávok, vízelvezető árkok melletti növényzet kiirtásakor, évszázados kőris, tölgy, stb. fák estek barbár kezek áldozatául.

Több helyen teljesen megszüntették a természetes állapotokat. Példa erre a Nagyhidi- vagy Hircsi-tó, amely vadregényes, hangulatos állapotában megőrzésre méltó vadvizünk lehetett volna. Mára geometriai formává, elvezető árokkal körülvett medencévé silányították. Körbeölelő eredeti növényzetét (többek között egy páratlanul gazdag Iris populációt) kiirtották. De említhetnénk néhány holtágot, nyíltvizet, amely gyakorlatilag már csak a térképen létezik (Fekete-tó, szaporcai holtág, Tüskes, Hétéles-tó, stb.). Vagy megvizsgálhatnánk a Kísszentmártoni-tó mellékének állapotát, mi maradt az egykori Dráva-holtág maradványvizeiből. Jelentős földmunkákat végezve, eltüntették a tóhoz csatlakozó zsembékos, belvizes tocsogókat, a vízhez kötött számos állatfaj kedvenc helyét. Eltűnt a tórol az az úszó láp is, amely igen nagy ritkaságnak számít manapság. Ráadásul az előbb említetthez hasonló területek feltörése többnyire nem is hozza meg a várt eredményt, mert bár csökkenti a vízborítottságot, a talaj nedvességtartalma miatt mezőgazdasági művelésre továbbra is alkalmatlan marad.

Megmagyarázhatatlan az is, miért volt szükség dombhátak, magasabban fekvő tagok alagcsövezésére. Nem voltak nedvességben szegény földek, de nem is borította soha őket belvize.

A nedves élőhelyek beszűkítése közvetlen hatással van a kétéltű- és hullófauna fogyatkozására, amelynek teljes egésze szigorú védelem alatt áll. Ezzel Magyarországon is hozzájárulunk ahhoz a világmé-

retű tendenciához, amely a csúszómászók '70-es évek óta észlelt gyors pusztulásában nyilvánul meg. Csak megemlíthetjük egyes béka- vagy gyíkfajoknak a kártevő rovarok pusztításában jelentkező gazdasági hasznát, amely egy biogazdálkodást propagáló szemlélet számára korántsem lehet közömbös. De beszélhetnénk a táplálékláncban zsákmányállatokként betöltött szerepükről is. Hozhatnánk példákat a madárvilágból (harisos területek eltűnése), az ízeltlábúak köréből, és szinte a teljes rendszertan képviseltethetné magát egy-két fajjal, amelyik egyre nehezebben bírkozik meg életterének megváltoztatásával.

Súlyosan érintik az eddig tárgyaltak az Ormánság maradék eredeti flóráját is, amelyben hazai orchidea-féléktől kezdve (pl. madársisak- és kosborfélék) számos botanikai ritkaság megtalálható. A tájon szubmediterrán klíma érvényesül, lényegesen különbözik hazánk más vidékeinek éghajlatától. Ez rányomja bélyegét az élővilágra, kiemelve annak értékét és kuriozitását. Ez a kérdés annál is inkább sürgető, mivel tudásunk szerint beható és átfogó feltárómunka ez ügyben még nem történt. Alapítványunk megfelelő szakemberekre támaszkodva szeretne egy ilyen tudományos vizsgálatot megszervezni.

Szólnunk kell a melioráció és az élettér zsugorodásának a vadállományra tett hatásáról is. Lévéen, hogy a dél-baranyai, Dráva menti vidék az ország (s gímszarvas állományát tekintve a világ) legjobb nagyvadas területei közé tartozik, bárminemű kedvezőtlen változás, az eszmei káron túl, pénzkérdés a vadgazdák számára. Ilyen kedvezőtlen változás az említett nedves régiók csökkenése. Mivel vadfajaink közül több is keresi a víz közelségét (vaddisznó, gímszarvas, stb.), a populációk egyre kisebb területre koncentrálódása káros folyamatokat indít el az állományokban (táplálékkonkurrenencia, stressz, kontraszelekció, stb.), és leromlásukhoz vezetnek. S nem utolsósorban: az összezsúfolódott népesség óriási vadkárt okoz egy-egy térségben. Számos példát lehet felsorolni, hogy a meleg nyári hónapokban vagy bőség idején mennyi szarvas gyűlik össze egy-egy meglévő égeres-csalitos vízfolyás mentén (Kelemenligeti-csatorna, Hirics és Kelemenliget közötti bozótos, Suggó, stb.).

Mindezek után paradoxonnal találjuk szembe magunkat: talán az a felelőtlen kivitelezés, amely az ismertetett helyzetet előidézte, egyben a megoldás is. Reményeink szerint ui. a meliorációs rendszer működésképtelensége, a karbantartás hiánya előbb-utóbb a drainsövek eltömődéséhez vezet, s évek elteltével a természet visszaveszi, ami az övé. Sajnos ez nem jelenti majd az eredeti állapot visszatértét, de bizonyos regenerációra számítani lehet. Feltéve, hogy hagyjuk és segítjük.

Van még egy vízszabályozással összefüggő probléma, amely majd átvezet bennünket a nemzeti park, az ártéri erdők, és általában az

erdők állapotához. Újra egy államilag irányított és finanszírozott munkáról van szó. Mintegy öt éve kezdték el a Zaláta alatti János-szigetet körülölelő Dráva-szakasz szabályozását. A kivitelező a Dél-Dunántúli VÍZIG.* Megítélésünk szerint (s a környékbeli lakosság véleménye is ez) teljesen fölösleges és károkat okozó beruházás történt itt is. Az eltékozolt pénzösszeg szintén milliárdos nagyságrendű, s ugyancsak a sellyei víztársulatnak vetett volna mentőövet (a fulladás így is megtörtént).

A fő cél állítólag a szigetet délről megkerülő főág horvát partot romboló munkájának megakadályozása volt. Ezért az északi mellékágot kiszélesítették, a víztömeg elterelésére gyakorlatilag új mederszakaszt alakítottak ki, a sziget felőli partját pedig hosszú kőgáttal erősítették meg. Eredetileg szerepelt a tervben az esetleges elmosatása is, ez azonban elmaradt. A munkálatok célját is nevétségesnek tartjuk. Egyrészt, mert nem fogja meghozni a kívánt eredményt, másrészt nem hisszük, hogy a folyó meanderezése csökkentené a horvátországi termőterületeket. A vízügyi tevékenység viszont katasztrófális lett a tájra nézve.

Tudnunk kell, hogy a János-sziget egy több mint 60 ha-os, szinte épségben fennmaradt ártéri ligeterdő volt, egyike azon kevés mérsékelt övi európai őserdőnek, amelyet alig érintett a civilizáció. A mellékág innenső felén, egy majdnem ugyanilyen, erdővel borított földnyelv húzódott. Izoláltságuk az elmúlt rendszer politikai viszonyainak volt köszönhető, a kevesek által látogatható határsávon belül.

A MEFAG** a földnyelvet borító erdőtagokat a vízügyi munkák megkezdése előtt letermelte. A vízügy elzárta a mellékágot, lehetőséget teremtve az erdészetnek, hogy a sziget növényzetét tarra vág-hassa, s a faanyagot kiszállíthassa. Így gazdaságilag nyereségesse vált a dolog, mert nem kellett költséges megoldásokhoz folyamodni (kötélpálya kiépítése; a faanyag folyón történő leúsztatása; egyéb). Az eredmény döbbenetes és lehangoló: tájkép csata után. Szó fér a kivitelező vízügyi munkások észjárásához is (erdőelföldelés, ha útban voltak a fák, stb.). Már csak mellékesen említjük, hogy a kitermelés a vegetációs időszak virágjában történt. Mit tett ez a környék állatvilágával? Hogy csak az ornitológiánál maradjunk: olyan madárfajok fészkeltek a szigeten, mint pl. a kiváltképp védett fekete gólya, holló, a barnakánya, stb. Változtatni már nem lehet, csak az elretentő példa maradt.

Ezek után szinte ironikus, hogy főleg az ártéri erdők védelmére hoznák létre a nemzeti parkot. A helyzet mára úgy fest, hogy 1-2 ha-os összefüggő tagok kivételével a baranyai ártéri erdők eltűntek a Dráva mellől. Az elmúlt 10-15 év hihetetlen arányú fakitermelései, tarvágásai megtették a magukét: a favágók lassan munka nélkül maradnak. A János-szigettel megegyező sorsra jutott már előzőleg a

* (Vízügyi Igazgatóság)

** (Mecseki Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság)

Gyöngy-sziget, a Tésénfa alatti vagy a suggói ártér, és még sorolhatnánk tovább. A határsávi korlátozások megszüntetésével egyidőben természetvédelmi, jogszabályi rendeletekkel kellett volna elejét venni, hogy úgy tekintsenek erre az övezetre, mint amelyik eddig kihasználatlanul hevert, s most szabad prédája mindenkinek.

Nem sokkal jobb az ártereken kívül eső, kemény fajok alkotta erdők helyzete sem. A tsz-kezelésben lévőkről majd később szólunk, most lássuk az állami tulajdonúakat!

Az erőltetett üzemtervek mára a teljes erdővagyon felélésével fenyegetnek. Fenyegető a veszély, hogy néhány év múltán nem lesz idős állományú erdő. Nem szabad felülnünk a statisztikáknak, melyek az erdőszűlés néhány %-os gyarapodását mutatják, hiszen ezek területadatok. A korosabb állományok fokozott véghasználatba vétele része annak a kizsákmányoló erdészeti gazdaságpolitikának, amelyik a profitot teszi mindenek fölé. Az ezekből származó exportbevételek jelentik a fő anyagi forrást, az egyéb hozamok mellékesek. Ezekből lehet rentabilissá tenni a vállalati működést a ráfizetéses ágazatok ellenében is. A megfogalmazottak igazolására szolgálnak a vágásfordulók előtti véghasználatba vételek (100-120 éves kort elérők híján 85-90 éves tölgyesek), ill. a vállalati vertikum szintjein működő üzemek nyersanyagéhségének kielégítése (hiába ráfizetéses a termelés, a dolgozókat foglalkoztatni kell).

A magtermő, öreg erdők területe csökken, s ugyanazzal kerülünk szembe, amivel tanulmányunk elején már foglalkoztunk: az utánpótlás döntő többsége a csemetekertekben folytatott monoklonális tömegtermesztésből származik. A természetes erdőfelújítással talán elméletben sem számolnak, s az emberöltőkkel ezelőtt már kidolgozott alternatívák ellenére (pl. száraló erdővágás) is teljes gőzzel folyik a tarvágás. Állítólag a jelenlegi gazdasági környezet csak ezt teszi kifizetődővé. Vajon nem érné-e meg kipróbálni az előbbi, legalább középtávon? A tarvágás totális pusztítást visz végbe az egész biocönózisban, és a talajviszonyok megbolygatása miatt még a jövőendő ökoszisztémákra is roppant kedvezőtlen a hatása. A kertekben nevelt, majd kiültetett facsemetek egy ilyen felborult egyensúllyal alig tudnak megbirkózni. Az átültetés okozta stressz, megtehető a vad kártételével és az egyre súlyosabb vízhiánnyal, amúgy is nagy mértékben hátráltatja az újulat fejlődését.

Alapvető követelmény lenne, hogy vegetációs időszakban megtiltsák a fakitermelést. Sajnos efféle rendeletek a legfelsőbb szinteken születnek, s vajmi kevés a hatásuk a döntéshozatalra. Lényegesen csökkenne az okozott kár, ha nem az állatvilág szaporodási és ivadék gondozási időszakában szüntetnék meg az életterüket.

A tsz-erdők helyzete sokkal súlyosabb mert még a kellő hozzáértés és a szakemberek hiánya is nehezíti a dolgot. A mezőgazdák számára amúgy is nehéz-

séget okoz az olyan szemlélet, amelyik 50-100 években gondolkodik, hiszen ők néhány éves terminusokhoz vannak szokva. A rendszerváltás átmeneti időszakában a földtulajdon körüli bizonytalanság hihetetlen rablógazdálkodást indukált. Attól való félelmükben, hogy a földeket eredeti tulajdonosaiknak vissza kell szolgáltatni, a szövetkezetek igyekeztek az utolsó fillér hasznot is kicsikarni. Amíg lehet. A még meglévő évszázados gyertyános-tölgyes kerekerdők is pillanatokon belül eltűntek. 20-25 éves akácok estek áldozatul a láncfűrészeknek. Van példa arra is, hogy kb. 20 éves akácok tarra vágása után a területet felszántották, s dinnye (!) került a homokos erdőtalajba. A vázolt kép teljesen általános.

Bevett gyakorlatnak számít a réteken, legelőkön megmaradt évszázados hagyásfák pusztítása. Ezek gyakran végzik pályafutásukat valamelyik porta udvarán, téli tüzelőnek vagy fóliásátrak fűtésére szánva. Sok öreg fa nyújtott közülük fészkelési lehetőséget a nyílt vidéket kedvelő, védett madárfajok számára. Csak a vajszlói legelőben kivágott tölgy, kőris és juhar fák fészkeltek fajok kabasólyom, erdei fülesbagoly, egerészölyv, búbosbanka, stb. Nemigen zavarja az elkövetőket, hogy kivágásuk termelési engedélyhez kötött, néha azonban kifinomult technikát alkalmaznak tettük igazolására. Tüzet gyújtanak a törzs aljánál, a gyökérkötegek odvaiban, s kiegészítik a matuzsálemeket. Ezután egészségügyi vágásra hivatkozva már nekieshetnek a száradófélben lévő óriásoknak. Sokszor olyan hatalmasak a leválasztott tőszakaszok, hogy még markológéppel sem tudnak megbirkózni velük, s azok otthagya, évtizedes lassú korhadásra vannak ítélve, hirdelve a vandalizmust. Az itt leírtak fényképfelvételekkel dokumentálhatók. A vázolt helyzet annál is inkább kétségbeejtő, mivel a törvény ilyenkor nem mondja ki a felújítási kötelezettséget, ellentétben az egybefüggő erdőrészekkel. Így a fák eltűnése végleges. Innen egyenes út vezet a fátlán „kultúrsivatagok” felé. Alapítványunk szem előtt kívánja tartani a maradék állományokat, s adott esetben megakadályozni hasonló esetek megismétlődését. Kezdeményezni fogjuk a még meglévő, különösen értékes fás legelők védetté nyilvánítását.

Szembetűnő az az extenzív gazdálkodás, amit a termelőszövetkezetek a szűzföldek rovására folytatnak. Szűzföldeken most a nagyüzemi növénytermesztésbe nem vont réteket, legelőket, kaszálókat kell értenünk. Mára szinte mindenütt áttértek az istállózó állattartásra, s a szarvasmarhaállomány csökkenése miatt sincs szükség az egykori nagy legelőterületekre. Ez azonban bizonyosan átmeneti jelenség, kárai is megmutatkoztak már. Alapítványunk szeretné, hogy a tenyésztők újítsák fel a legeltető állattartást, alakítsák ki újra az egykori legelőközösségeket. Fejlett agrárszágokban ismét tért hódít a félig-meddig rideg állattartás, újra felfedezve annak számos előnyét. Amiért a tsz-ek még növelik termőterületeiket, az abban keresendő,

hogya a be nem jelentett újabb földek feltörése – a nyilvánartott területekre kivetítve – fokozza a természetlagon. Ebből kézzelfogható haszon származik a tagokra nézve. Egy harmadik, ormánysági jelenség: a legelők, rétek dinnyeföldekké alakítása. Ez a tsz-eknek, az egyéni gazdálkodók földbérleti díjából azonnal jelentkező tetemes bevétele. Ráadásul dinnyeföldekként 2-3 évig használhatók csak a területek, mert a talaj egy fuzárium nevű kórokozóval lesz fertőzött.

Tehát az ismertetett érdekeltségi viszonyok mind abba az irányba hatottak, hogy a legelőterületek drasztikusan csökkentek. Ez a jövőt tekintve gondot fog jelenteni, mert rekultivációjuk nem megy máról holnapra. Egy szántóföld nem válik azzal legelővé, hogy ugaron hagyjuk. Komplex ökológiai rendszernek kialakulásához idő kell. Alapítványunk rendelkezik olyan rekultivációs programokkal, melyek a legminimálisabb idő alatt eredményre vezetnek. Ezeket szeretnénk széles körben ismertté tenni az érdekeltek számára.

Nem mehetünk el szó nélkül amellet sem, hogy az emberöltőkön keresztül használt legelői ásott kutakat tömegével temetik be. Ez is olyan rövidlátó gondolkodás, amelynek megálljt kell parancsolnunk. Ha vázolt elképzeléseink beválnak, a későbbiekben a kutakra feltétlenül szükség lesz. Tájéki szempontból is kifogásolható az eltüntetésük.

Végül a legelők, mint élőhelyek megszüntetése a tápláléklánckba történő igen kártékony beavatkozás. Az itt élő népes rovar- és rágcsálópopulációk számos ritka és védett, a tápláléklánck csúcsán elhelyezkedő ragadozót tartottak el. Gondoljunk a menyét-félékre, vagy sas-, sólyom-, vércse-, ölyv- és bagolyfajokra, melyek közül nem egy legféltebb természeti kincseink közé tartozik. Példaként említhetjük a vajszlói legelő ÉNY-i részében élt jelentős ürgepopulációt, amely dinnyetermesztés miatt volt kénytelen elhagyni territóriumát, s átköltözött a Fekete-víz árvízvédelmi töltésébe. Hogy ott mennyire szívesen látott lakók, arról a vízügyi szakemberek beszélhetnének. Bagatell ügy? Ha azonban tudjuk, hogy a Bükki Nemzeti Park is támogatta az MMTE' ürgeáttelepítési akcióját a Pécshez közeli pogányi reptérről, elcsodálkozhatunk a még meglévő értékek eltékozlásán. Ui. az ürge éppen azért élvez védettséget, mert néhány igen ritka ragadozómadár (pl. parlagi sas, kerecsensólyom) fő táplálékállata. A megfogyatkozott észak-magyarországi ürgeállományt emiatt szerették volna Baranyából feltölteni. Az ügy fontossága mellett szól, hogy a MMTE kiemelt tevékenysége a Világ Vadvédelmi Alap által is támogatott kerecsensólyom-védelmi program. Az ormánysági táj pedig életteret nyújtott a kerecsen számára (is), s kínálhat majdan, ha ismét alkalmassá válik a visszatelepülésre.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy ornitológiai szempontból a Dél-Dunántúl ma Magyarország egyik legértékesebb területe. Sok olyan madárfaj utolsó

menedékhelye, amely máshonnan már teljesen eltűnt, de itt még kisebb-nagyobb számban fellelhető. Megalakulása óta az MMTE az egyetlen társadalmi szervezet, amely hatékonyan és következetesen képviseli a természetvédelem ügyét a térségben. Kezdetben csupán madárvédelmi feladatokkal foglalkozott, majd fokozatosan bővítette tevékenységi körét. Fontosnak tartjuk a Baranya Megyei Helyi Csoporttal a kapcsolattartást, s konkrét ügyekben az együttműködést.

Nagy figyelmet kell fordítanunk a talaj- és felszíni vizek szennyezettségével összefüggő problémákra, hiszen ezek az összes – általunk számbavett – környezeti ártalom közül a legközvetlenebbül érintik a lakosság egészségi állapotát. Hivatalos személyek is többször hangoztatták, hogy a helyzet ezen a téren katasztrofális. Mára az Ormányság egész területén az ásott kutak vize emberi fogyasztásra alkalmatlanná vált. Ahol nem építették ki az ártézi kutak vizét szállító vezetékes hálózatot, ott a csecsemőket- gyermekeket zacskós ivóvízzel kell ellátni. A talajvíz nitrát- és más, egészségre ártalmas iontartalma oly nagy, hogy a fiatalkorúaknál súlyos toxikációt és megbetegedést okoz. Persze ez nem jelenti azt, hogy a felnőttek számára ne járna veszélyekkel, sőt, az egyébként is magas vas és szénhidrogén-koncentráció miatt növekszik a rizikófaktorok száma. Nézzük, hogyan áll össze egészszé a tarka kövekből kirakott mozaikkép!

A folyamat egyik elindítóját, és máig meghatározó összetevőjét a mezőgazdasági növénytermesztés nagyfokú kemizációja jelenti. A '60-as évektől egyre intenzívebb műtrágyázás és vegyszerezés – nemcsak a nagyüzemi, de a magángazdaságokban is – tenger felesleges szerves anyagot, lassan lebomló szintetikus vegyszert, mérget juttatott ki a földekre, s ezek a talajban, a felsőbb talajvizekben és a tápláléklánckokban elképesztő mértékben raktározódtak. A tendencia erősödésével circulus vitiosus lépett működésbe: ahogy a víz egyre ihatatlanabbá vált, úgy építették mind szélesebb körben a vezetékes víz-hálózatot. Ez viszont a vízfogyasztás – s ezáltal a szennyvíztermelés – ugrásszerű növekedését eredményezte. Olyannyira, hogy manapság a kommunális szennyvizekkel történő károsanyag kibocsátás a mezőgazdaságéval lett összemérhető. (Persze a fokozott vízhasználat a társadalmi igényszint növekedéséből is következett.) Korábban a lakóhelyek ivóvízkészletét jószerével csak a pöcegödörök, trágyadombok elszívárgásai veszélyeztették. Később azonban a háztartások szennyét befogadó emésztőgödörök a tiltás ellenére is – gyakorta nem zárt aljzattal, ill. fallal épültek, hiszen, így az elszívárgás révén csökkenthető a családok szennyvízszippantási költségei. Gyakori megoldásnak számít a használaton kívülivé vált ásott kutakba történő szennyvízbeveze-

* (Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület)

tés. Egyes helyeken a porta szabad ég alatti trágyadombjára folyik a lé, vagy az emésztőgödörből nyomják át oda kompresszor segítségével szintén megspórolva ezzel a szippantási költséget. Nem szükséges ecsetelni a közegészségügyi következményeket, nyári 35-40 fokos hőségben.

Szabályosan szippantó kocsikkal szállítják ki az emésztőgödörből a szennyvizet a homokbányákból szeméttelpekké zúllott ürítőhelyekre. Így – a kútbaengedésekhez, a kivert falú gödrökből történő elszívárgatáshoz hasonlóan – direkt módon kerül szenny a talajvíz áramlási rendszerébe. Hiszen a jellemző szintvonalakhoz képest 5-10 m-rel mélyebb bányáreg, a felső talajrégió hiánya miatt, a minimális szűrőfunkciókat sem képes ellátni. A mai kommunális szennyvíz pedig korántsem hasonló a 30-40 évvel ezelőttihez. A tömegesen alkalmazott újabb és újabb szintetikus tisztítószerrek egyre nagyobb terhelést jelentenek a környezet számára, néha vetekedve az ipari szennyező anyagokkal.

Néhol (pl. Vajszlón) kísérlet történik arra, hogy más utakat is kipróbáljanak: viszonylag nagy befogadóképességű, szigetelt ülepítőmedencéket építettek. Kivitelezési problémák miatt azonban nem lehetett teljes kapacitással üzembe venni őket, mert egy idő után megrepedtek. De normális üzemmód esetén sem jelentenek ideális megoldást, hiszen az ülepítés miatt idővel telítődnek. Léteznek egyébként olyan kidolgozott technológiák, melyek a szennyvíziszapot megfelelő kezelés után alkalmassá tehetik pl. különböző adalékanyagokként való felhasználásra. Alapítványunk szívesen ismerteti és rendelkezésre bocsátja ezeket.

Ígazi alternatívát a csatornázás és a megfelelő hatékonysággal működő szennyvíztisztító telepek építése jelentene. Ez kétségtávolú tetemes anyagi ráfordítást kíván, a sellyei példa szerint mégsem megvalósíthatatlan.

A szerves gazdálkodás részeként, kimunkáltak már olyan szennyvízforgató rendszereket, amelyek a háztáji gazdaságokban is megvalósítható biológiai szennyvíztisztítás révén bírkóznak meg a feladattal. Ezt a módszert az Ormányság Alapítvány különösen szeretné propagálni és ismertetni a lakosság körében. Elterjedése nagyban hozzájárulhatna a helyzet javításához, s ráadásul gazdaságilag is kifizetődő.

A biogazdálkodás térhódítása egyébként is maga után vonná az eddigi kemizáció negatív hatásainak mérséklődését, majd megszűnését.

A vizekbe és a talajba történő túlzott szervesanyag bevitelből derekasan kiveszik a részüket a nagyüzemi sertés-, ill. szarvasmarhatelepek. Jónéhány közülük éppen folyók, vízfolyások közelében épült. Az istállóktól nem messze valóságos „trágyahegyeket” halmoznak fel, s ezekből csapadék hatására a mélyebben fekvő lapályokban „trágyatavak” keletkeznek. A híg trágyát több helyen mesterségesen táplálják is, mert csővezetékeken ide nyomják ki. A kimosódott N-, P-, stb. tartalom, különböző ionok formájában koncent-

ráltn kerül át az elszívárgó lével a felszíni vizekbe. Konkrét példák: a vajszlói és a baranyahídvégi tsz-ek szarvasmarha-, ill. sertéstelepe, a Fekete-víz mellett. A vajszlói tsz. angyalóci sertéstelepeének folyékony trágyája a Lúzsok-Vejti-csatornán kerül a vízrendszerbe, s a meliorációs hálózat révén távoli területekre is. A vejti tsz. szarvasmarhaistálló trágyájukkal a Vejti-csatorna egy másik ágát terhelik, mely zsilipen keresztül összeköttetésben van a Drávával. Efféle példa kerül bőven.

Sokszor a szippantó kocsik a tartály tartalmát a folyópartoknál engedik el. Ilyen hely pl. a Besencéhez közeli Okor-híd mellett szépen hízó illegális szeméttelep, a pataktól kb. 20-30 m-re. Vagy a vajszlói burgonyafeldolgozó üzem szerveshulladék-lerakója, amely a Fekete-víz jobb partját ékteleníti. Rendszeresen megfigyelhető, amint a tartálykocsik csapjaikat megnyitva itt ürítik szennyvizüket.

A Szentlőrinci Állami Gazdaság vajszlói burgonyaiüzemével kapcsolatban ki kell még témi két dolagra:

1. A tevékenységük során keletkező szennyvíz egy részét csővezetéken egy sok száz méter hosszú árokrendszerbe vezetik. Ezt kb. 1,5 – 2 km-re, a Fekete-víz túlsó partján alakították ki, a Kisági-erdőtől részben körülvéve. Az ülepítésnek, tárolásnak ez az „in natura” módja elfogadhatatlan, különös tekintettel a folyó közelségére (100-150m), hiszen semmi sem gátolja az anyagok talajban való tovaterjedését. Ráadásul, ha túl sok a kibocsátandó vízmennyiség, és az árok megtelnek, a környék (az erdővel együtt) úszik a szerte-szét folyó lében.

2. Az árvízvédelmi csatornán, ill. a zsilipen keresztül a Fekete-vízbe engedik a keletkező szennyvíz másik részét. Ez – különösen a meleg napokban – rendkívüli módon habzó és bűzlő folyadék. Állítólag csak szénhidrátokat és fehérjéket tartalmaz, s ez magyarázza ilyen tulajdonságait. (Ti. a melegben baktériumok, mikroorganizmusok hatására összetevői bomlásnak indulnak.) Ha így is van, nem térhetünk napirendre felette, mert a káros következmények nyilvánvalóvá lettek az utóbbi 2-3 évben: A sorra vett szennyező források a Fekete-víznek szerves anyagokban való olyan feldúsulását eredményezték, ami elképesztő mértékű eutrofizációhoz vezetett. Soha nem látott tömegben jelentek meg egyes növény-, majd azt követően állatfajok, jelezve, hogy erőteljes változás zajlik az ökoszisztémában. A vízfelület júliusra 100%-ban elborította a békalencse, a hínár és más vizinövények, teljesen elzárva az alsóbb rétegeket a napfénytől, s akadályozva a kopoltyúval lélegző állati életet az oxigén-utánpótlásban. Ehhez járult még a nyári aszály miatti rendkívül alacsony vízállás, ami '90-ben oda vezetett, hogy a Fekete-víz növényzete totálisan belerohadt a folyóba és undorító szagú, fekete iszapfilmmel vonta be a medrét. Az állatvilág egy része is kipusztult. Csak az áradás megérkezte hozott hónapok múltán megváltást, s az öntisztulás teljes egy évet vett igénybe.

A Szigetvári Konzervgyár a '70-es, '80-as években akkurátus rendszerességgel engedte le az Almáspatakon, ill. a Fekete-vízen a Drávába a szezonban felgyülemlett szennyvizét. Ez a legszemermetlenebb és legfelháborítóbb környezetszennyezés mind közül. Megdöbbentő az elkövetők cinizmusa, hiszen tisztában vannak a következményekkel, és a kiszabott milliós bírságok már eleve be voltak kalkulálva a költségvetésükbe. Így is jobban megérte nekik, mint tisztítóberendezésekkel megoldani a problémát. Szerény véleményünk szerint a hatóságnak kérdés elé kell állítani a gyárat: vagy az utóbbi mellett döntenek, vagy bezárják kapuikat. Alkúnak nincs helye.

A '80-as évek közepe után következett egy 5-6 esztendősi szünet. A szennyezések elmaradtak, a víz minősége csodálatosan javult, újra megjelentek a legkülönbözőbb halfajok, rákok, hüllők, kétélűek. (A teljesség igénye nélkül: harcsa, süllő, csuka, angolna, domolykó, ponty, kárász- és keszegfélék, csík, folyami rák, kockás- és vizisikló, mocsáriteknős, stb.) Rovarfajok tömegei tartották el a szaporodó madárnépességet (nádi poszátafajok, csaláncsúcsok, fecskék, gyurgyalag, kabasólyom, stb.), nagy számban jelent meg a vizityúk, vizicsibe, nádírigó, kisvöcsök, szárcsa, újra láthattunk jégmadarat, és ismét költött a tőkésréce. '91-ben azonban az idilli állapotoknak egy időre ismét vége szakadt. Még ki sem heverte a folyó az előző évi pusztulás okozta sokkot, a szigetváriak megleptek bennünket az újabb szennyhullámmal.

A helybeliek által csak „döglésnek” nevezett esemény a víz egyre bűzősebbé válásával jelzi közeledtét, a halak a víz színén „pipálnak”, az oldott oxigén koncentrációjának csökkenése miatt igyekeznek levegőt nyelni. A hatás tavaly sem maradt el: a halálmány jelentős része kiveszett. Az értékesebb, ritkább fajok egyedei (süllő, csuka) viselik legrosszabbul a megpróbáltatást. Ilyenkor haltetekem tűz- és százezrei borítják heteken keresztül a víztükröt, megakadva a növényzetben, míg csak a tűző napon el nem bomlanak. Az Ormánsági Horgászegyesületnek is óriási anyagi kára keletkezik, sok száz környékbeli fiatal és felnőttet foszt meg mindennapi szenvedélytől: a horgászatától. Érthetetlen okokból a horgászegyesület semmiféle kártérítésben sem részesült. A szennyezés- a konzervgyári szezonhoz igazodva – mindig nyáron következik be. Vegyük sorra, hogy a vízi biocönózisban okozott pusztuláson kívül, milyen hatásai vannak még!

A nyári időszakban a Fekete-víz melletti falvak apraja-nagyja kint fürdőzik a folyón. A természetes strandokon naponta több száz ember keres üdülést, ha jó az idő. Ide jár Okorság, Csányoszró, Gilvánfa, Besence, Nagycsány, Vajszló, Lúzsok, Hirics, Baranyahídvég, Sámod, Kisszentmárton, Cún lakossága. Itt nyaraló fiatalok közül tavaly többen kaptak olyan bőrfertőzést, ami komoly bőrgyógyászati kezelést igényelt. Pedig csak „bemosakodtak”, fürdésre már nem is került sor. A helybeli gyerekek tapasztaltab-

bak, s ilyenkor egy-két hétig lemondanak a lubickolásról. Némelyek azonban – talán tudatlanságból vagy nemtörődömségből – esznek a kritikus időszakban kifogott halakból is. Ez vezetett tavaly oda, hogy a pécsi négyszáz ágyas klinika intenzív osztályán vajszlói fiatalot ápoltak ételmérgezés miatt. A Fekete-vízből származó hal szerepelt a család előző napi étlapján.

Az erdészetek, tsz-ek csemetekerteket, szántóföldeket öntöznek nyáron a folyó vizével. De ugyanezt teszik a mindenütt ott lévő dinnyeföldek tulajdonosai is. Így, ha nem észlelik időben a veszélyt, a szennyhullám káros anyagainak tömege kerül szétterítésre a folyó körzetében, később az innen származó terményekkel az emberi szervezetbe. Elfogultság nélkül megállapítható tehát, hogy sokrétű, negatívumait tekintve kirívó jeliséggel állunk szemben. Bár a legutolsó esetben állítólag műszaki hiba okozta a felfordulást, élünk a gyanúperrel a szándékosságot illetően. A múlt emlékei elevenen élnek, s az embereknek elegük van már abból, hogy – tisztesség ne essék – hülyének nézzék őket.

A gádzálokodók gyakorta maguk is szennyezik a folyót, mert a szivattyúk robbanómotorokkal működnek, s az üzemanyag (főleg gázolaj) egy része lejut a vízszínre, sodorral messzi szétterül – az olaj károsító hatásai pedig eléggé ismertek.

A fürdőzők gyakran használnak napolajat, szappant, sampont, amely az élővízbe kerülve egyáltalán nem lebecsülendő tényező. Ezen sajnos csak az egyéni szemléletmód megváltoztatásával lehet segíteni.

Van még egy, az országban is párját ritkító évtizedek óta permanens víz- és környezetszennyezés, amely nem csak az Ormánságot sújtja. A Pécsi-víz, amely Pécs ipari és kommunális szennyvizének egy részét szállítja, végig fél Baranyán. Az idősebbek még emlékeznek, olyan tiszta vízű folyó volt ez is akár a többi: fürdeni, horgászni lehetett benne. Nos jó ideje már, hogy bővízű, korom fekete, bűdös levet elvezető csatornává vált. Ez a koncentrált (bőrgyári, húsipari, kommunális) szennyvíz jószerével tisztítás nélkül hagyja el Pécs körzetét, s szinte elviselhetetlen bűzét egész éven át árasztva folyik bele a Fekete-vízbe, s azzal a Drávába. A Fekete-víz az utolsó tízegynéhány kilométerén szintén holt vízzé változtatja. Vízügyi szakemberek véleménye szerint – ami általunk elfogadhatatlan – akkora folyó, mint a Dráva, képes feldolgozni a szennyezést. Igen ám, csak ha meg akarjuk őrizni a Drávának folyamainak közül is kiemelkedően jó vízminőségét, az ilyen faktorokat fel kell számolnunk. Arról nem is beszélve, groteszk jelenség lenne, ha a nemzeti park létrejötte után ezen keresztül engednénk világgá mocsunkat. Bár bővíz a pécsi tisztítókapacitás, még mindig messze a végső megoldás. Addig pedig a vidéki lakosság szó szerint issza a város levét. Ui. a Baranyai-dombságot NY-ról megkerülve a csatorna kilép a Dráva-alföld homokos területére. Már eddig

hangsúlyoznunk kellett volna, hogy azért olyan veszélyes bármilyen vízszennyezés ezen a téren, mert a homoktalajban rendkívül könnyen terjed tovább a talajvízzel a mérgezés, s így érinti az Ormánság egész területét, mivel az egy egységes talajvízrendszernek a része. A Pécsi-víz is hozzájárul az ásott kutak vízének tragikus állapotához. A folyó mellett folytatott szántóföldi gazdálkodásnál pedig az elszivárgó mérgek (pl. nehézfémionok!) beépülnek a gabona- és ipari növényekbe, azokkal viszont átkerülnek az állati és emberi szervezetbe.

A búza a meleg nyári időszakban a csatornától kilométerekre is elborítja a környéket. S itt nem csak érzékszervi megterhelésről van szó. Az egykori KÖJÁL vizsgálataival évekként elzárva megállapították, hogy pl. Pécs Megye városrészében (ahol a víz egy részét tisztító berendezések vannak) bizonyos légúti bakteriális megbetegedések előfordulása és gyakorisága egyértelmű a szennyvíz közelségével, a búza és a párolgás intenzitásával. Márpedig Pellérd, Zók, Aranyosgadány, Pécsbagota, Velény, Gerde, Magyartelek, Kisasszonyfa, Gilvánfa, Páprád, Bogádmindszent, Kőrös, Kémes, Szaporca, Tésenfalva, Drávacséhi, Drávapalkonya, Drávaszabolcs határát is érinti a veszedelmes és bűzös Pécsi-víz. Legalább azoknak a mederszakaszoknak a lefedése elvárható volna, ahol a falvakat érintve halad el. Hogyan bírják egyáltalán az itt lakó emberek? Hiszen a faluban néha még szuszszanni is undorító.

Megoldatlan feladat a térség szemétszállítása és tárolása is. Említettük, hogy általában az egykori homokbányákat használják szemételepekként. Itt azonban áldatlan állapotok uralkodnak. Nincsenek állandó örök, akik irányítanák a lerakást. Általában a telep nincs körülhatárolva, így a területe állandóan nő, mert a peremén mindig újabb kupacok halmozódnak. A legnagyobb rendszertelenségben kerül ide mindenféle hulladék s a szél egy részét messzire, a szántóföldekre és az erdőbe is elviszi. Időnként kotrógépekkel összebb tolják a halmokat.

Néhány faluban (pl. Sellyén, Vajszlón) már megszervezték a szemétszállítást, s a hét meghatározott napjain a kukából szemeteskocsok viszik el. Újabbán más önkormányzatok is fontolgatják, hogy hasonlóképpen cselekedjenek. Alapítványunk ezeket a kezdeményezéseket mindenképpen támogatni szeretné.

Segítenénk megfelelő járművek, eszközök beszerzésében, s akár olyan több önkormányzat szerződés-kötésénél is bábáskodnánk, hogy a hulladékot lehetőleg egy helyre gyűjtsék. Ezzel talán elejét lehetne venni a gomba módjára szaporodó alkalmi, kisebb szemételepek keletkezésének. Mostanában kezd divattá válni, hogy egyesek – sajnos ismeretlenek – a folyók hídjáról borítják szemetüket a mederbe. Az ő szempontjukból ez egy nagyon egyszerű és praktikus megoldás, hiszen utánfutóról, kézikocsiból, zsákokból a korlátlan átdobálni szállítványukat nem különösképpen fáradságos.

Fontosnak tartjuk és szintén feladatunknak tekintjük a szemétygyűjtés propagálását, megszervezésében való közreműködésünket. A hulladékanyagok szertválasztása (fém, üveg, papír, műanyag, stb.) nem megoldhatatlan pénzügyi probléma, nagyrészt szervezési kérdés. Lehetőség nyílik másodlagos anyagfelhasználásra, visszaforgatva az elhasznált cikkeket a termelésbe. A partnerek felkutatása, a szállítások előkészítése viszont alapos munkát igényel.

Súlyos gondot jelentenek a dinnyések fóliái. Évente több száz tonna kerül a melegágyakra, amikor pedig már szükségtelenné válnak, nagy részük kinn marad a földeken. Sok gazda nem hajlandó a szemételepre szállítani inkább az erdősávok fái, a legelő bokrai közé rejtik, vagy egyszerűen kihúzzák a tábla szélére és otthagynak. A lassan lebomló anyag évekig ékteleníti a határt. Pedig létezik olyan technológia, amellyel pl. a cellulóz alapú fóliát újra fel lehet dolgozni, s granulátum formájában takarmányhoz keverve vagy szervesanyagként ismét alkalmazható.

Pár éve történt is kezdeményezés dinnyésgazdák részéről az összegyűjtésre és továbbadásra, aztán zátonyra futott a dolog. Minimumként azt a célt tűzhetjük ki, hogy a fóliák végül teljes egészében a hulladéklerakó helyekre kerüljenek.

A földeken maradt anyag inkább csak szemünket bántja, a szemételepek begyűjtése azonban komoly légszennyező forrás. Mivel örök nincsenek, guberálók, isten tudja kicsodák, rendszeresen felgyűjtik a legkülönbözőbb vegyi anyagokat tartalmazó szemetet. Hogy milyen nagyságrendű légszennyezés történik azt jól mutatja, hogy néha már a tűzoltókat riasztanak, messziről erdőtüznek vélné a dolgot. Ha a szél a falvak felé hordja a füstöt, az égéstermékek fojtogató bűze árasztja el a településeket. Mindennapos tapasztalat ez. A jövőben csak az önkormányzatok által fizetett, feladatukat lelkiismeretesen ellátó örök alkalmazásával lehet elkerülni.

Van, aki fóliáját a tilalom ellenére is minden aggályoskodás nélkül égeti a földje végében. Ha ilyen esetek a hatóság tudomására jutnak, szigorúan és következetesen büntetni kellene.

Fel kell emelni a szavunkat a tarlóégetések ellen is, amelyek az utóbbi időben ismét gyakorlattá váltak. Amellett, hogy óriási mennyiségű szén-dioxidot és egyéb, üvegházhatást erősítő gázt juttatnak a légkörbe, elpusztítják a maradék szántóföldi állatvilág jó részét is. A jövőben utána fogunk járni: bejelentett és engedélyezett tevékenységet észleltünk-e, s ha nem, kik a felelősök?

Említésre méltó a levegő-porszennyezettségének mértéke. Különösen az asztmásokat, légúti megbetegedésekben szenvedőket érinti érzékenyen. Falun a por döntő hányada a közúti közlekedésből származik. A járművek akár csupán felverik, de a porhoz járul a felelőtlen szállítás miatt levegőbe jutó aeroszolok mennyisége. A fűrészporthoz, műtrágyát, más ömlesztett

és porzó anyagot szállító, le nem ponyvázott teherautók és pótkocsik sokszor betérítik az utcát. A rendőrség dolga, hogy szigorúbb ellenőrzésekkel megelőzze az efféle mulasztásokat.

Végezetül az eddigiekhez szorosan nem kapcsolódó két téma. Az első új jelenség: a drávai rablőhorgászat. Mióta megszűntek a határsávi korlátozások, boldog-boldogtalan visszaél a helyzettel. A szabadság érzése sokakban a „mindent szabad!” téveszméjével keveredik. Meg nem engedett horgászati, halászati módszerekkel fosztogatják a halakban viszonylag gazdag folyó vizeit, s oroznak el egy-egy alkalommal mázsás nagyságrendű zsákmányt. Főleg távolabbi területekről (Pécs, Baranya más vidékei, Somogy megye) érkező orvhalászok tevékenykednek egyre merészebben. Ha szólni mer nekik a helybeliek közül valaki a testi épségét veszélyezteti, mert az orvhalászok a legdurvább bántalmazástól sem riadnak vissza. Az így kiemelt halmenyiség olyan jelentős, hogy a legutóbbi horgászgyűlési gyűléseken igencsak főtt az illetékesek feje, hogy mit lehetne tenni ellene?! A Dráva felsőbb folyása mentén működő vízlépcsők miatt amúgy is igen ingadozó a folyó vízjárása, ami rendkívül kedvezőtlen a halak ívási periódusában. Ezért a Dráva halgazdagsága is már csak árnyéka egykori magának.

A folyamszabályozás, a hajózás megindulása is mind a leromlás irányába hatnak. Nem beszélve az említett vízszennyezésekről (lásd:pl. Pécsi-víz!).

A második a csigagyűjtés- és átvétel. Az éticsigának az a hatalmas tömegben való begyűjtése és exportálása (főleg francia piacra), amely az elmúlt években folyt, büntetlenül nem úzhető tovább. Ez a természet gátlástalan kizsákmányolása. Mivel éppen az ivarérett, szaporodóképes példányok a legmegfelelőbbek étkezési célokra, számuk drasztikus csökkenése a populációk összeomlását eredményezi. Már mutatkoznak is a jelei. Ezért feltétlenül korlátozó intézkedések bevezetését sürgetjük és szorgalmazzuk!

Befejezésésképpen annyit fűzünk hozzá tanulmányunkhoz, hogy a településszerkezet átalakulása, a hatáiban egykor meglévő műtárgyak eltűnése, leromlása (kutak, temetők, fahidak, istállók, juhaklok, stb.), a természetes biotópok pusztításával karöltve, a táj gyökeres átformálását eredményezték. Szomorúan kell megállapítanunk, hogy a tradicionális ormánysági táj vajmi keveset őrzött meg néhai hangulatából. Hívunk mindenkit, aki felelősséget érez nemzeti örökségünk, természeti kincseink eme – még mindig bőbeszédűnek mondható – tárháza iránt, jöjjön, és segítse munkánkat megőrzésük érdekében!

Levélcím: Ormányság Alapítvány 7625 Pécs, István u. 52.

Két keréken, két lábon

Dühöngünk a gyalázatos benzinárakon. Dühöngünk az importautók szeszélyes vámtarifáin. Dühöngünk a gépjárműadón. Dühöngünk a közlekedési dugókon, a mocskos levegőn, a rossz utakon a megbolondult időjáráson, és szidjuk, mint a bokrot, a tehetetlen kormányt.

Persze, lenne minderre megoldás, mondogatjuk egymásnak a kocsik mellett, a benzinkútnál, sorbanállás közben. Olcsóbb ólommentes benzin kellene, energiatakarékos autók, filter a kipufogócsőre, és nagyobb parkoló. Hogy kevesebbet legyen a járgány üresjáratban, kevesebbet fogyasszon az eszméletlen drága benzintől, kisebb legyen a gépjárműadó, tisztább legyen a levegő, kevesebb legyen a közlekedési dugó, és a benzin, a vám, az utak, a kormány...

De vannak köztünk korszerűbben gondolkodók is, akik nem bánnák, ha a benzint propánnal, természetes gázokból gyártott metanollal, gabonából, cukorrépából nyert ethanollal helyettesítenék végre. A még messzebb látók tudják, hogy még tovább kell lépni: Igazítsuk a városszerkezetet a korszerűsödő közlekedés követelményeihez! Csináltasson a kormány új felüljárókat, új autópályákat, mégpedig időben, mielőtt a meglevők túltelítetté válnának. Hiszen ha az autógyártás (gyártók) és az útépités (építők) kellő támogatást kapnának a kormánytól, akkor egykettőre megoldódnának a közlekedési gondok. Ha állami támogatással kifejlesztene a környezetbarát üzemanyagot (kit érdekel, mit töltünk a tankba, csak legyen olcsó és menjen a járgány), az olcsó kipufogógázszűrést, akkor végre elhallgatnának az okoskodó zöldek, és eljönne a beígért autós Kánaán, amikor bombajó üzemanyaggal, tiszta levegőben hatékonyan és megbízhatóan száguldozhatnának a műszertökéletességű járgányok.

Miközben a volántól kissé meggörbült ujjainkkal lejátszottuk ezt a technikás gondolatfutatot, a benzintank is megtelt. Átvánszorogtunk az esti (reggeli, déli, délutáni) dugón (8 km/óra), és pattanásig feszült idegekkel betoljuk a lerobbant dögöt a garázsba (fris-

sen vettük, 15 évesen egy svájci ócskapiacon). Majdnem hasraestünk az összeborult kemping bicikliken: nyáron ültünk rajtuk utójára (egyszer, amikor az aszszony elkérte a kocsit a bevásárláshoz), fogyasztani akartuk magunkat (de kinek van erre ideje?), a gyerekek használták orrvérzésig (de már kinőttek belőle).

Ahol energiafaló autósunk hasravágódott, ott tápáskodunk fel mi, bioregionalisták, és kérünk szót kétkerekűre redukálódott, de nagyon is kétlábon járó javaslataink számára. Nem szeretnénk zöldhangulatú romantikával előhozakodni, olyasfélével, hogy milyen varázslatos, ha nyeregben ülve az arcunkba fúj a szél, és érezzük, hogy saját, pedálgesztette energiánk röpít a cél felé. Arról sem szavalunk most, hogy a kerékpár új mentalitást hord magában, és csöndesen kérdőjelet ír a járműfüggőség, az energiapazarlás, az igazságtalanul elosztott mobilitás, az utcai tömegmészárlások (USA: évi 30 ezer halott!) tényei mellé.

A Worldwatch Papers 90. és 98. füzetével a kezünkben, mint valami antitechnikás kottából, autós-hangszereken, hadd játsszunk most néhány ellenfutatot.

Ha a dieselolaj eltűnik a tankokból, a szűrők felkerülnek az összes kipufogócsőre, akkor persze, kevesebb nitrogénoxid és szén-gáz kerül a levegőbe. Ha azonban megállítani akarjuk a nitrogénoxid és szén-gáz kibocsátást, akkor benzinről metanolra, ethanolra (vagy hidrogénre) kellene áttérnünk. Csakhogy: a metanol ugyan nem termel nitrogénoxidot, de a benzinhoz képest kétszerannyi széndioxid támad az elégésekor, a földközelségben egészségveszélyes ózonkibocsátásról nem is beszélve. Ha gabonából, cukorrépából készülne az ethanol, akkor az USA évi gabonatermésének 40%-ából az évi üzemanyagmennyiség 10%-át tudnák előállítani. Az így gyártott ethanol versenyképes az olajjal, feltéve, hogy hordója 67 dollárba kerülne.

A katalizátor csökkenti ugyan a hidrokarbonát,

széngáz kibocsátást, viszont növeli a széndioxidét. Vagyis, ha a nitrogén-oxid-, széngázokádás csökken, akkor nő a széndioxidé és megfordítva.

Az autóval való műszaki pepecselgetés nem vezet sehová.

Az időjárás egyre bolondabb, a szerelőszalagokról évente 35 millió új kocsi gurul le. Az újdonsült autós begyűjtja a motort, az új kipufogócső pipálni kezd, és a napsütésben újabb kék füstgáz-adag nitrogén-oxidja és hidrokarbonátja kezd vígan házasodni. Földközeli ózon lesz belőle. Egyre többet panaszkodunk a hörgőinkre, tüdőnkre, és egyre több ózont lélegezünk be. És egyre több az asztmás gyerek. Nem tudni, mitől. Csernobil, mondjuk öklünket rázva, és az ózon mellé kéndioxidot is fogyasztva elcsodálkozunk a rák terjedésén.

A be nem szívott, ellenséges ózonná át nem alakult nitrogén-oxid közben felszáll a magasabb légrétegekbe, és savas eső alakjában tér vissza. Mire műszakilag megoldjuk a benzinproblémát – vagyis már csak széndioxidot okádunk a sztratoszférába – a légköri melegedés a többszörösére nő. A benzin ugyanis kimúlásáig annyi széngázt fog a levegőbe juttatni, hogy az már képtelen lesz a melegedést okozó metánt és ózont elnyelni. A kőolaj elégetéséből származó széngáz, hidrokarbonát és nitrogén-oxid felét a gépkocsik termelik. Számuk most úgy 400 millió. Évente 19 millióval szaporodnak.

Nos, tegyük fel, hogy a technika pillanatok alatt meg fogja találni a környezetbarát üzemanyagot, és megszűnik a légszennyezés.

A közlekedési dugók akkor is megmaradnak. Nehezebb lesz eljutni a munkahelyre, és onnan haza. Az árueosztási költségek dugók miatti fuvarhányada inflációt gerjeszt, a 10-15 perces veszteglés a kocsik végeláthatatlan sorában a század végére 60 percre nő, az utak egész nap zsúfoltak lesznek, s a nagyvárosi forgalom egyet fog jelenteni a közlekedési dugóval. Ez a dugó úgy fog viselkedni, mint valami trombózis, amely megállítja a vérkeringést. A nagyvárosi élet mozgáshiány miatt hamarabb fogy el, mint az olaj a tartályokból.

Dugók ellen be lehet vetni, persze, a közlekedési beruházásokat. Autópályák, parkolóhelyek szabdalják csak szét a tájat és a városokat értelmetlen darabokra. Építsék őket fölénk, alánk, váljunk a közlekedési hálózat rabszolgáivá, járművektől megfélemlített, balesetekre ítélt törpékké. Ugyebár, autótépítésekre mindig van pénz a Világbanknál. A pénzügyi bőkezűség eredményét így lehetne megfogalmazni: Ahogy az új autópálya vagy mammutparkoló elkészül, azonnal megtelek újonsült autósokkal, s új üti-gény, parkolási igény keletkezik.

De mit várunk mi, bioregionalisták, a kormánytól autópályaberuházások helyett? Bátor gazdaságpolitikai döntéseket!

Adópolitikája elfogadtatása során elmagyarázhatná nekünk a kormány, hogy a benzinárakat nem a költségvetési hiányok fedezése, hanem az autózás költségeinek fedezése végett emeli. Ebből finanszírozza ugyanis az autózás okozta levegőtromlás megakadályozásának, az útépités és karbantartás, a rendőrség és a mentőszolgálat fenntartásának, az autózás okozta betegségek gyógyításának eddig rejtve maradt költségeit. Persze, a benzináremelés többletbevételének a felsorolt célokra való felhasználását bizonyítani kellene. De mehetünk tovább is. Minden parkolás kerüljön pénzbe. Vessenek ki jelentős adókat minden új kocsira, és emeljék meg alaposan az évi autónyilvántartási díjat. A gépjárműadó a (használt) autó környezetszennyezési tulajdonságait, vagy a rossz üzemanyaghasznosítást sújtsa. Fizessenek díjat azok az autósok, akik a városok dugósújtotta központjaiba akarnak behajtani.

A KRESZ-t is radikálisan meg lehetne reformálni. Adjon a szabályzat haladási elsőbbséget a gyalogosoknak, kerékpárosoknak.

A közlekedéspolitikai is tudna irányt változtatni: autótak helyett trolibusz és villamospályákat kellene építtetni. Egy troliba 55 ember fér el, és egy utasára 639 egység energia esik, míg egy személyautó egy utasára 4576. egy trolis 100 utaskilométerenként 0,2 gr. hidrokarbonátot, 2 gr. széngázt, 43 gr. nátrium-oxidot bocsát ki, egy gépkocsi 130, 934, illetve 128 grammot. A metró óránként 70 ezer, a villamos 50 ezer, a trolibusz 30 ezer utast visz el. Egy négyszemélyes személygépkocsi 8 ezret, mert 4 személy helyett átlagosan csak 1,2-1,3 személy ül benne.

És éppen a közlekedési beruházáspolitikában lehetne a kormány bátor folytatója a közép- és kelet-európai hagyománynak: a világ 300 villamos és trolibusz-hálózatából 110 működik a volt Szovjetunióban, és 70 Kelet-Európában. Az USA-ban pedig csendesen elkezdődött a trolibusz reneszánsza (1917-ben még 45 ezer mérföldet futottak be!).

Beruházás helyett felújítani is lehetne a régi külvárosi villamosvonalakat. Autóparkolókat lehetne zöldterületekké visszaalakítani, és a vasúti pályaudvarokat kerékpárparkolók vehetnék körül: 20-szor kisebb a helyigényük, mint az autóké. Az utasok biciklijükről leszállva gyalog érhetnék el a vonatokat.

Dehát miért éppen kerékpár?

Azért, mert egy pedálozó 3,5 mérföldet tesz meg egyetlen búzakalászból nyert, lepárlás, finomítás nélküli, jól megrágott, komótosan lenyelt üzemanyag-

gal! Egy biciklista utaskilométerenként kevesebbet fogyaszt, mint bármilyen más közlekedési eszköz, beleértve a kétlábúakat is! Angliában kiszámították, hogyha a 10 mérföldnél rövidebb autós-utazások 10%-át kerékpáron tennék meg, 14 millió hordó olajat lehetne megtakarítani. Ez az évi benzinfogyasztás 2%-a lenne! (Mi pedig a garázsban, pincében hagyjuk porosodni a kétkerekűket.) Angliában minden 4. lakosnak van biciklije, de csak minden 34. útján használja. (És nálunk? Ki se számítják, mert a kerékpár már régen nem közlekedési eszköz: A BMX gyerekjáték, a tandemet kinevetik, vagy ujjal mutogatnak rá, ha néha feltűnik a városi utcákon.)

Igaz, manapság az autót igénybevevő joggal hivatkozhat arra, hogy nemcsak kényelem, hanem önvédelem miatt (is) az autó mellett dönt. Aki főútvonalon kerékpározik, az tudja, hogy nem ok nélkül retteg a motoros járművektől.

Az autózás megállíthatatlanságának van azonban mélyebben fekvő oka is: **kertváros**.... azok a területek, ahol hektáronként 40 főnél kevesebben laknak, vagy dolgoznak. Innen (és ide) ugyanis csak magánautóval érdemes közlekedni. Amíg tehát nem húzódunk közelebb egymáshoz, nem rövidülnek meg a távolságok. Addig pedig villamosvonalakat sem érdemes építeni. Túl kell lépni a 40 fős küszöböt, mert ha még 60%-ot ritkulkunk, akkor a fejenkénti benzinfogyasztás 285%-kal fog emelkedni!

Szó sincs arról, hogy a ritkasági küszöb átlépésével visszakerülünk a bérkaszárnyákba! San Franciscóban kitűnő módszereket alkalmaznak a beépítettség sűrítésére. 2-6 emeletes lakóházak, családiház-bokrok, és 30%-os szabad, parkosított terület. S ami a lényeg: a lakó és munkahely épületek egy körzetben vannak! A beépítési előírások olyanok, hogy bizonyos irodamennyiséghez bizonyos nagyságú lakásmennyiséget kell létesíteni. Az egyensúly felbomlását adó sújtja, s az adótöbbletből a lakónegyedekben munkahelyeket kell telepíteni és megfordítva.

A kerékpárra átülés tehát nem bicikliutak építésének erőltetésével kezdődik, hanem életmódváltotással, KRESZ-módosítással, gazdaságpolitikai döntésekkel. Irreális elvárások? Városaink rákos

növekedése fog bennünket sokmindenre rákényszeríteni. Ha nem értjük meg, hogy rövid utakhoz két kereket és két hosszú lábat is lehet használni, ha nem értjük meg, hogy 5-10 milliós városok nem lesznek képesek elbírnai a gépkocsihasználat robbanásszerű növekedését és elterpeszkedési szokásainkat, akkor belélegeshetünk a városi levegő, és a 24 órás közlekedési dugók meg fogják fojtani kedvencünket, az urbános életformát...

Mi, bioregionalisták, nem átkozzuk a műcsótányokat, dehogysis. Csak egyensúlyt szeretnénk látni. Olyan állapotokat, ahol az automobil, a tömegközlekedés, a gyaloglás, a kerékpározás kiegészíti egymást, ahol sofőr és biciklista egy közösségben él, valahogy így:

A város szívében csak két lábon járunk, miután leszállunk a troliról, vagy kilépünk a metróból. A belvárosból kifelé menet kétkerekűek, trolik és autóbuszok zónájába érünk. Ahogy ritkul a beépítettség, lassan hajtó autók útjait, gyorsjáratú villamosok és autóbuszok vonalait pillantjuk meg. Megállóikat gyalog vagy kerékpárral könnyen elérjük. Ha a (sűrűbbé tett) külvárosba tartunk, akkor gyorsvasútra ülünk. A gyorsvasút végállomásánál autóparkoló: ott szállunk be a kocsiba.

Más szavakkal: Minden rövid távot gyalog, vagy biciklin! A hosszabbakat gyaloglás és kerékpározás után autóbuszon, metrón! A még hosszabb távot nagyon gyors vonatokkal! (De semmiképpen sem helyi repülőjáratokkal!) Automobilt csak fuvarozásra vagy nagy számú utas szállítására, vagy olyan időszakokban, amikor nem jár trolis vagy autóbusz! És szó lehet a hobbi-autózásról is, mert, mint kiderült, a munkahelyre és az ABC áruházba hajtásnak a legveszélyesebb a hatása. (Legalábbis ezt állatította meg a detroiti járműgyártók egyesületének nagy, közlekedéselemző tanulmánya hosszas vizsgálódások után.)

Ha a városokban azt a tiszta, hatékony és megbízható közlekedést akarjuk elérni, amit valaha az autó ígért, fel kell újra fedeznünk a kétkerekűt, és két jó lábunkat.

Hát ennyi.

NE VEGYÉL LEVEGŐT!

Ha harmincan abbahagyjátok a lélegzést, egy autó oxigénigénye megtakarítható!

Nyilatkozat

amely a Társadalmi Szervezetek közlekedésről tartott konferenciáján született Prágában, 1991. október 29-én. Ezen a konferencián Európa minden részének Társadalmi Szervezetei (Non Governmental Organisations, NGO) találkoztak, hogy megvitassák az országainkat érintő közlekedési kérdéseket. Számos közös problémánk van, ezért felhívunk olyan, Európa szerzte érvényes megoldások bevezetésére, amelyek egy fenntartható társadalom alapelvein nyugszanak, amely tekintettel van a környezetre. Úgy gondoljuk, hogy az autó és teherautóforgalom korlátlan fokozódása városaink örökségét éppúgy, mint vidéki országrészek jövőjét és népeink egészségét fenyegeti.

EZÉRT AZ ÖSSZEURÓPAI KÖZLEKEDÉSI KONFERENCIA FELHÍV

- a "kritikus terhelés"-en alapuló olyan alternatív megközelítés elfogadására a közlekedésügyben, amely számításba veszi az infrastrukturális beruházások társadalmi, gazdasági és környezeti költségeinek teljes körét
- egy összeurópai közlekedési stratégia elfogadására a fenti új megközelítés szerint,
- egy olyan alapvető változtatásra az európai financiai intézményrendszer strukturájában, ami lehetőséget nyújtana a fenntartható közlekedéssel kapcsolatos befektetéseknek,
- a teljesen nyilvános konzultációk alapelveinek megállapítására a közlekedésügyi döntéshozatal minden szintjén,
- más megközelítések elfogadására a tervezésben, ösztönözve az utazások csökkentését,
- az autók és teherautók használatának nagyobb mérvű visszaszorítására, különösen a sebességkorlátozás révén,
- a radikális széndioxid-kibocsátási szabványok és a kaliforniai szabvány gyors bevezetésére, valamenny-

ny gépjármű szennyező hatásának korlátozás érdekében,

- a tömegközlekedési rendszerek fejlesztésének támogatására Kelet-és Nyugat-Európában egyaránt,- a kerékpár- és gyalogos-mozgalmak támogatására, melyek középponti helyet foglalhatnak el a közlekedés tervezésében, valamint a mozgássérültek szükségleteinek teljes figyelembevételére.

KÖVETKEZTETÉS

A modern ipar és társadalom nem engedheti meg a forgalom és a szennyezés növekedését. A jelenlegi eljárások nemcsak hatástalanok, hanem rendkívül népszerűtlenek is a nyilvánosság előtt. Úgy látjuk, hogy követeléseink megegyeznek a nagyobb európai együttműködésre való törekvésekkel, ezért felhívjuk az európai közlekedésügyi minisztereket a problémák komolyságának teljes tudatosítására, és megoldási javaslataink elfogadására.

Társadalmi szervezetek a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaságból, Lengyelországból, Magyarországról, Ausztriából, Németországból, Svédországból, a Benelux Államokból, Dániából, Nagy-Britanniából, és a konferencia többi vendége.

Ésszerű határokon túlnőtt gépkocsi, személygépkocsiforgalmunk lényeges csökkenését sem gazdasági intézkedésekkel, sem a józan belátásra hatva nem érhetjük el, ha figyelmen kívül hagyjuk – megkockáztatnám – az erősebb motivációt, hogy autótulajdonosnak lenni, autózni, nemcsak eljutást jelent valahonnan – valahová.

Autózni több, mint közlekedni.

Úgy tűnik kárpótlás lehet valami elveszítettért, helyettese egy hiányzóknak, nyújtózás egy elérni szándékolt felé.

Ismeri, hogy a függetlenség illúzióját adja, irányítás-, uralkodásvágyat elégít ki (érdekes megfigyelni néhány arcot vezetés közben). Lehet az autóval azonosulni, néma és engedelmes szubjektumként szeretni, – objektumként szidni. Lehet a veszély állandó érzete nélkül tudni az autózás lehetséges veszélyeiről – ami az életérés főfokozója.

Lehet csodálkozni az elsuhanó „partok” valóságatlanságán, a sebesség időtlenségébe veszni, a távolságot utolérni – és mindezeket tovább sorolni.

De mi az amit egy nem-autós ezzel szemben átélhet?

Talán azt, ami az „itt” és az „ott” között van. Az autóból elmosódón látszó részletek valóságát, az elfelejtett útközbeniség érzését, ami folyamatosan oldja formák, állapotok görcsbe rögzülni igyekvő műveltunkat. A csöndben rejlő – kibontásra váró – lehetőségeket. Egy lépés öröme. Meglepő hasonlóságunk fölfedezését „más” emberekkel, hogy milyen kihívást és kielégítést jelent az élő társ. A visszaható tárgyiasulást elkerülését.

A közvetlen érintkezés – főként a természeti környezettel – hatására, énképünk jobb közelítését egy lehetségeshez.

Egy arcunkat súroló falevél érintését. Kapcsolatot az esővel, a széllel.

Igények, vágyak és utak persze különböznek.

György Ottília

GAIA-HÍREK

(GAIA Sajtószemle alapján)

Telekommunikáció – közlekedés helyett

Az E.Á.-ban végzett felmérés összegzése szerint, ha az üzleti megbeszélések 10-20%-át számítógép, telefax, telefon útján bonyolítanák le, akkor megtakarítanának évi 13 md L üzemanyagot, sok másfajta energiát, sok papírt, 3.1 md munkaórát; legalább 1.8 m t-val kevesebb lenne a közlekedési eredetű gázszennyezés, és mindez együtt évi 23 md \$ megtakarítást jelentene.

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

Eltűnő gombák: újabb tömeges kihalás

1991-ben szanaszét Európában az ínyencek hiába keresték kedvenc gombájukat, a barackillatú chanterelle-t. Mind az ehető, mind a mérges gombafajok száma rohamosan csökken Európában. Ezt nem erdészeti beavatkozások okozhatják, mert mindenféle erdőben tapasztalható a csökkenés. Úgy tűnik, hogy fordítottan aránylik a gombák bősége, sokfélesége a nitrogén-, kénvegyületek és ózon levegőben lévő szintjével. Hollandiában a mezőgazdaságot vádolják, mivel hallatlan tömegű N-tartalmú műtrágyát használnak, amelynek jórészt a szél széthordja és az esővel lecsapódik.

Nemcsak az ínyencek számára baj ez, hanem az erdőknek: gombák nélkül nem tudnak fentmaradni! Ha a fák elveszítik a velük együtt élő gombákat, sokkal érzékenyebbé válnak minden káros behatással szemben. – A N-vegyületek hatásmódja nem tisztázott.

Hollandiában 1912 és 1954 között 71 gombafajt gyűjtöttek, 1973 és 1983 között már csak 38-at, most már 12 félélt találnak 1000 m²-nyi területen. Hasonló bajokról számolnak be Németországban, Ausztriában, Csehszlovákiában, Lengyelországban és Magyarországon, valamint Angliában is.

A gombák megfogyatkozása figyelmeztet az erdő betegségére.

Az EÁ-tól kevés adat van, ott kevésbé gyűjtik és eszik a vadon termő gombákat.

SCIENCE

Hat év telt el: Csernobill gyermekei
Az Ukrán Központi Tájékoztatási Szolgálat szerint 1.8 millió ha szennyezett erdő van, a terület 100 éven át, egyes helyek 1000 éven át alkalmatlanok lesznek emberi tartózkodásra. A legszennyezettebb nem az erdőműködés környéke, hanem a brianszki terület, ahol 50-100 Ci/km² szennyezéseket mérnek.

Az Ukrán Zöld Párt és az ukrán orvosok szerint 160.000 hét évesnél fiatalabb ukrán gyerek kapott akkora sugáradagot, amely elegendő ahhoz, hogy pajzsmirigyrákot kapjanak. 1986 óta 92% nőtt a gyerekkori rák esetek száma, s kétszer annyi a veleszületett fejlődési rendellenesség, vér- és idegrendszeri betegség, pajzsmirigy-rák.

WISE NEWS COMMUNIQUE

Megjelent az ALBA HÍREK: Az Alba Kör – erőszakmentes mozgalma a békéért kiadványa. A tartalomról: Sajtóválogatás; Békéért Bebörtönzöttek Napja (Farkas Henrik és Farkas István); Levélváltás a Honvédelmi Minisztériummal; Kopniczky Zsolt: Aki békét ad, életet ad; Farkas Henrik: Erőszakellenes fórum; Farkas István: ICOM'91 (Katonai Szolgálatmegtagadók Nemzetközi Találkozója); Hadsereg nélküli országok; Interjú erven rkovic, montenegrói költővel. Kapcsolat: Csapodi Tamás Ménesi út 12, 1118; összejövetel minden pénteken a Nagymező u. 38. fsz. 17. alatt

A Negyedik Buddha-Keresztény párbeszéd

1992 VII. 30 és VIII. 3 között a Bostoni Egyetemen három tárgykörrel foglalkozik: ökológiai túlélés, kihívás a közösségi élet, és kihívás a személyiség felé a földi átalakulás időszakában. Négyévenként van ilyen tanácskozás, 1987-ben 750 résztvevője volt. A rendező a Buddha-Keresztény Tanulmányok Társasága, a Bostoni Teológiai Tanszék és bostoni Teológiai Intézet. Kapcsolat: Boston Theological Institute, 210 Herrick Rd. Newton MA 02159, USA, fax: (+1-617-527-1073, tel: +1-617-527-4880)

THE NEW ROAD

A katalizátor hátulütői

1. Az ólommentes üzemanyagban 2-szer annyi a rákkeltő aromás szénhidrogén, mint az ólomoztatban.
2. A kocsisok általában olyan rövid utakat tesznek meg egyvégtében, ami alatt a motor nem melegszik fel a katalizátor működéséhez szükséges mértékben.
3. Csak a tökéletesen beszabályozott katalizátor működik jól, egy éves használat után Németországban 80%-uk nem működik.

TERMÉSZET VILÁGA

Újabb kocsi mentes város

Úgy látszik, hogy Amszterdam lesz Európában az első olyan főváros, amelynek központjában nem lesznek magánkocsik. Március 25-én népszavazást tartottak, s 52,9% szavazott a kocsi kitiltására. Két éve vitáznak ezen és még több év kell ahhoz, hogy a városközpontot teljesen megtisztítsák a kocsiktól. Jelenleg 180.000 kocsi tulajdonos van a városban és naponta 130.000 jön kívülről, hozva az embereket dolgozni vagy bevásárolni. Újja akarják élesíteni a csatornákon való közlekedést, az utakat szabadon hagyva a gyalogosok és kerékpárosok számára. A kocsiknak a külvárosokban kell majd parkolniuk. Az egészet az üzletlajdonosok ellenzik, akik félnek attól, hogy kevesebben jönnék majd bevásárolni hozzájuk. Zürichben és Bolognában, ahol ezt a rendet már bevezették, a kereskedelem gyorsan visszatért a régi medrébe.

ACID NEWS

A fal túlfelén

Összefoglaló az Állatvédő Világszövetség kelet-európai látogatásáról. Fénykép a vasadi kutyamenhelyről a következő szöveggel. „Kezdetleges kutyatelep, a térségre jellemző megoldással”. A cikk legszövege, hogy a vasfürgöny mögött az állatvédelem nem volt említésre méltó. (Sajnos nagyon sok ember és kormányzati képviselő még mindig ezt az elvet képviseli). Ritka az erre vonatkozó törvényes rendelkezés és ahol mégis akadnak szabályozások, azok nem az állatok védelme érdekében születtek. Mindennapos az állatokkal való kegyetlenkedés és számos helyen dolgozza fel a ruhaipar agyonvert állatok prémjét. Moszkvában a begyűjtött kóbor kutyákat már utcákban elgázostították, bevezetve a kipufogógázokat. (Ismerős megoldás). Általában hiányzik az állami ellenőrzés az állatkísérletek területén. Különösen silány az állatkertek állapota. A nagyüzemi állattartó telepeknek egyetlen célja a tömegtermelés. Csak kivételesen látják el alomszalmával a sertéskezeceket, a karamok túlszűfoltak és igen ritka a szabad legeltetés. A Világszövetség mindent el fog követni, hogy ebben a térségben az állatvédelem elérje az európai színvonalat és igyekszik anyagi támogatásokról is gondoskodni.

Az újság még egy fényképet közöl, ami bennünket érint: „Gépi libatömés egy hatalmas magyarországi libatelepen” címmel. Mark Rissi, a Világszövetség egyik igazgatója filmet forgatott nálunk és ezt nemcsak a svájci TV sugározta, de világszerte el is terjesztette. A svájciak egyébként a tollfosztást is erősen kifogásolják, úgy, hogy a libamáj-kereslet visszaesését valószínűleg követni fogja a pehely-kivétel hanyatlása is.

ANIMALS INTERNATIONAL

Peggy Hallward:

Sürgősen mozgalmat kell indítani a kényszer-áttelepítések ellen.

Columbus partraszállásának 500. évfordulójára készülődve Dominikában 120.000 embert lakoltattak ki otthonaikból. A gyarmatosítás története azonos a kényszerkitételepítések történetével. Példákat lehet hozni Skóciából, az EÁ-ból, Oroszországból, Dél-Afrikából. Bányák miatt 10.000 Navaho és Hopi indiánt teleptettek ki az EÁ-ban. Thaiföldön a Khor Chor Kor tervezet miatt 970.000 ember fogtak elüzni a földjükről, Balin, Goán házak tömegét rombolták le, hogy a helyükön szállodákat építsenek. Az 1988-as Szöuli olimpia miatt 900.000 embert költöztettek el az otthonukból.

A brazil Balbina-gát az Uatuma folyón 550 millió \$-os Világbank-hitelből épült, elárastottak 2400 km² trópusi erdőt és elzavarták a Waimiri Atroari indián nép egyharmad részét. Indonézián a Kedung Ombo gát építése alkalmával 25000 paraszt otthonát árasztották el. Thaiföldön, a Pak Mun gát miatt 20.000 embert költöztettek ki, s veszélybe került a Mekong folyón való halászat, Indiában, Calcuttától 300 km-re nyugatra építik a Subernarekha Műve: 30.000 ember költözik. Kínában – Világbanki támogatással – 7 mű követel kitételepítést: a 12 milliárd \$-os Három Szurdok Gát miatt 1 millió embernek kell kitételepülni... (800 település, 44.000 ha jó föld).

A falusiak és törzsi népek ellenállása fokozódik: Narmada-gát, Brazíliában a kayao-indiánok, Mexikóban a Nahuas indiánok léptek föl.

THE ECOLOGIST

A TECHNICA 1992. III. számának mellékletében olvasható az OMFB beszámolója egy pályázat tapasztalatairól. A 12 tagú bíráló-bizottságban egy ember képviselte a környezetvédelmet. A nyertes pályázatokból 293-at közreadnak. Mire adtak pénzt? Merre akarják vezetni az országot? Az összkép szomorú, semmerrel Konceptió nulla. A Suzuki kap két évre 36,6 millió Ft-t, a MÁV 3 évre 55 milliót. A közlekedés és a környezetvédelem kérdéseivel egyetlen pályázat foglalkozik két éves terv keretében 1,9 millió Ft erejéig. Az Északdunántúli Vízügyi Igazgatóság 20,5 millió Ft-ja remélem, hogy segíti Dunakiliti környéke környezeti gondjainak tisztázását. – A felsorolt pályázatok egyike sem foglalkozott az alternatív energia kérdéssel; viszont az atomenergiaival több mint 20, és közel 300 milliót költhetnek el 2 év alatt.

Rendkívül veszélyesnek látom a pénz odaítélésének jelen rendszerét, éppen a folyamatosága miatt. Nem lehet tisztán látni az arányokat, kiváló tere van a manipulációnak és a legerősebb érdekcsoportoknak. A már bizonyítottan rossz szerkezet tovább erősödik.

Csujta László

Honti László

A teljesség

Az újból kialakuló kapitalista, piac-orientált és a régi, szocialista társadalmi szisztéma között az alapvető különbség – meglátásom szerint –, hogy a szocializmusban az egymás átverése sokkal inkább nyilvánvaló volt és közmegegyezően alapult, míg manapság az emberek egymás előtt is, sőt önmaguk előtt is, jobban titkolják a törvény- és szabályszegéseket, átveréseket, kijátszásokat, és betartásokat. A pálya veszélyesebb, az esélyek némileg kiegyenlítettebbek, a tétek nagyobbak. Felfelé és lefelé haladva a pálya szabadabbnak tűnik.

A hazugság és az átverés olyannyira beleyökerezett a mindennapi életünkbe, hogy már észre sem vesszük. El sem tudjuk képzelni, hogy lehetne olyan élet is, amelyben azt mondjuk, amit gondolunk. Szinte teljességgel elképzelhetetlennek tartjuk azt, hogy minden lényeges észrevételünket szóvá tegyük, sőt éppen a legillétésebb számára tegyük azt. Az meg igazi nonszensz, hogy teljes üzenettel átadjuk a legfontosabb érzéseinket is, a munkahelyi és a köznapis kapcsolatokban. Hisz gondoljuk csak el: megmondhatom-e én a főnökömnek, hogy tehetségtelennek tartom? Megmondhatom-e a gyerekemnek, hogy nem értek egyet a tanító néni nevelési módszereivel? Szólhatok-e a kedvesemnek, hogy nem jó szagú a lehellete? Beszélhetsz-e nekem nyíltan az adó-könyvelési trükkjeidről? Elmondhatom-e, hogy egyedül érzem magam? Megoszthatom-e az ürességemet és bizonytalanság-érzésem? Bevallhatom-e, hogy milyen örömmel tölt el, hogy kompetensnek és ügyesnek találom magam az emberi gubancok megoldásában? Bevallhatom-e rémes éjszakáimat? – Ezen kérdések nagy része többségünknek képtelen, vagy zavaró, vagy veszélyes, vagy túl intim magán-ügyeknek tűnik. Ezért hazudunk, titkolózunk. A hazugságaink nagy része nem abban az értelemben az, hogy valami költött mesét adunk elő a tapasztalt, vagy átélt tények helyett, hanem többnyire úgy hazudunk, hogy a teljes igazság, a teljes kép helyett, csak részletet, kiragadott elemet mesélünk el, s ha még át is adjuk a kép-elemek nagyobb részét, akkor is igyekszünk elrejtetni a tényleges összefüggéseket, a rendező elvet, amely

egységes képbe rendezné és érthetővé tenné az átéléseket.

Ez a titkolózás és hazugság vezet az emberi teljesség széthullásához, az az emberről alkotott teljes kép megbomlásának az alapja. Az egész kép elrejtése, szétbontása, összefüggéseiből való kiragadása nem az elménk, vagy tudományos módszertanunk korlátainak és fejletlenségének a következménye, hanem a mozaikra bontás, szétdarabolás felé komoly stratégiai érdekek visznek bennünket. Ugyanis versengő viszonyok között nem célszerű a teljes, holisztikus emberképet használni.

A teljesség ügyi értesítőt, a 3. Partot használom fel arra, hogy átadjam legfontosabb rájövésemet, legfontosabb üzenetemet: *"Szólok, hogy abbahagyhatod a félelmet, felhagyhatsz a stratégiázással és játszmával, és elmondhatod a TELJES KÉPET. Ha megvizsgálod, rájöhetsz, hogy hosszú távon nem nyerő az elrejtés, a teljes kép helyett csak részleges kép kommunikálása."* Mindez az én tapasztalatom így, de talán te is éppen azon a ponton vagy, hogy már csak egy ilyen megfogalmazott üzenetre van szükséged ahhoz, hogy homlokodra csapj, s azt mondd: "Persze! Most azonnal abbahagyok mindenemű hazugságot és elhallgatást!"

Számomra hamarosan nyilvánvaló lett az is, hogy egymagam nem vagyok képes abbahagyni a stratégiázást, az elrejtést. Csakis egyszerre egy nagyobb csoport (3. Partosok pl.) tudnak erre a heroikus tetre vállalkozni. „Hogyisne, majd hülye leszek én kiadni magam, amikor körülöttem mindenki játssza az esztét, hogy aztán én kapjam a pofonokat, velem szúrjanak ki, körülöttem pedig mindenki megússza.” – ez a legfőbb – és halálosan érvényes kifogás – amit gyakran hallok. Vagyis látom, hogy csakis az az ember kezd el őszinte lenni, akinek az az érzése alakul ki, hogy nincs igazán veszteni valója. Akkor érezzük úgy, hogy nincs veszteni valónk, ha nagyon szegények, vagy nagyon gazdagok vagyunk.

OMÁR CHAJJAM (XII. perzsa költő) verse szerint:

ügye

*Kinek megadatott egy kis darab kenyér,
s otthon, ahová este nyugodtan hazatér,
s nem kell mást szolgálni, s úrnak se kell lenni:
oly boldogság ez, mely mindennel felér.*

Mikor vagyok teljes? Ha szabad vagyok, ha teljes üzenetet kommunikálok. A teljes üzenet az egész embert tükrözi. Mivel stratégiai okok szóltak amellett, hogy ne tárjuk fel a teljes képet, ugyancsak stratégiai okok hátráltatták az egyéni és tudományos megismerést, hogy feltárja a holisztikus ember modelljét. Újabban azonban kezd rés ütödni a védekezésre és rejtőzködésre beállított emberi viszonyokon. Jézussal, aki 2 évezreddel megelőzte a korát, megfogant egy új embereszmény képe, aki veszi a bátorságot és abszolút értéknek állítja magát, s azt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” – én tudom, hogy hogyan kell élnem, tudom, hogy mit akarok, mi az én érzésem, mi az én igazságom, és mi az én életem, mi az én felelősségem. A transzcendencia lényege az én középpontján keresztül hat.

Magamon és ismerőseim, klienseim körében azt tapasztaltam, hogy felnövekedésünk során hamar kialakul annak kultúrája, hogy milyen belső történéseket, gondolatokat, érzéseket, szándékokat és véleményeket kivel osztunk meg. Tapasztalatom szerint, a mindennapi alkalmazott lélektanunkban a lelki tartalmainkat az intimitás, (vagy a veszélyesség és a rejteni akarás) szempontjából hierarchikus rendbe szervezzük. Minél jobban alkalmas egy lelki tartalom vagy átélés, gondolati terv arra, hogy belőle messzemenő következtetéseket vonhassunk le, annál mélyebbre igyekszünk elrejtteni. Így bárki idegen megtudhatja, hogy én orvos vagyok, vagy közérte eladó, vagy hirdetni valónak szánom azt is, hogy eladósorban lévő lány vagy fiú vagyok és még nem keltem el. Az már azonban nem tartozik szinte senkire sem, – főleg pedig rád nem, hogy éppen most mit gondolok rólad, mi a szándékom hosszú távon, mi az életem értelme, mi a legfontosabb rendező elvem, értékem. Ezeket az ügyeim megtartom a legfontosabb, legintimebb kapcsolataim számára.

Az emberi kapcsolatok tendenciát mutatnak arra,

hogy egy adott szinten maradjanak, ha már egyszer kialakultak. Vagyis a kapcsolatokat valamilyen szintre „definiáljuk”. Bár minden kapcsolat intimitás foka többé-kevésbé hullámzik, a hosszú időn át fennmaradó kacsolatok egy adott mélységi, intimitási szint körül ingadoznak. Ha valakivel hivatalos, formális viszonyban vagyunk például, akkor ez nemcsak azt jelenti, hogy bizonyos témákat bizonyos (felszínes) módon kezelünk, hanem akkor tudjuk, hogy milyen szavakat használunk, s milyeneket ne, miről beszéljünk s miről ne, mit tárunk fel, és mit hagyjunk zárva a másik előtt. Bár elvileg mindenféle változatban előfordul az, hogy kivel milyen őszinte, vagy megjátszott, zárt vagyok, azt látom, hogy a kommunikációs viszonyok, a bennük érvényes önfeltárási mélységek szerint szintekbe rendeződnek.

Tapasztalataim alapján a kapcsolatokat 5 szintbe rendezve látom, az intimitási, mélységi dimenzió mentén. (Erről már beszámoltam a 3. Part 1991 őszi számában). A szintek nevei az intimitás, mélység irányában: (zárójelben az angol elnevezések)

1. A: Agresszív kapcsolat (AGGRESSION)
2. B: Szociális rituálé (BUREAUCRACY)
3. C: Hatalmi harc (COMPETITION)
4. D: Önfeltárási kommunikációs kapcsolat (DISCLOSURE)
5. E: Együttműködő, együttérző kapcsolat (EMPHATY)

Ezt a magasabb szintekre, elmélyült interakció irányába való haladást különösen tisztán megfigyelhetjük újonnan kialakult csoportok fejlődésében. Természetesen az nem törvényszerű, hogy a csoportok eljussanak a legszorosabb kapcsolatot jelentő 5-ös, E szintre, azonban ha megfelelő vezetőt termel ki a csoport, vagy ha egy igazi katalizátor-személyiség fejlődést elősegítő akciókkal biztosítja a légkör oldódását és a kapcsolatok mélyülését, akkor szerencsés esetben a fejlődés eléri az empátias kapcsolat szintjét. A természetes körülmények között fejlődő kapcsolatok többnyire elakadnak az alacsonyabb bizalmi szinteken, és több-kevesebb szenvedést,

kielégületlenséget okoznak a résztvevőknek. A szenvedés fő oka az, hogy ha a kapcsolat megrekedt egy bizonyos felszíni rétegben, akkor megreked a résztvevő partnerek életének és szükségleteinek fejlődése, továbbá alacsony szinten marad tudatosságuk is. Azok a lélektani tényezők ugyanis, amelyek használatára még nem kész a viszony, amelyekkel kapcsolatban a felek közötti rejtett megállapodás nem ad használatot, hanem inkább elrejtja a nyílt kommunikáció elől, azok az egyén számára is rejtettek, tudatlanok maradnak.

Tudatossági szintünk ugyanis párhuzamos azzal az intimitási fokkal, amelyikkel a legmélyebb kapcsolatunkban létezzünk. Ha nincs egyetlen igazi, intim társunk sem, akivel megoszthatnánk a gondunkat, bajunkat, problémáinkat, aki megértő, empátiás társ lenne a hangos gondolkodásban, akkor lelkünknek az a zuga, ahol ezek az ügyek rejlenek, előttünk is rejtve marad. A tudatlan szemlélete, ebben a felfogásmódban elvesztette minden misztikusságát, és a személyek közötti megállapodások mélységének rendeli azt alá.

Nem csak a tudatlan mechanizmusát láthatjuk ebben a felfogásban leegyszerűsítve és áttekinthetően, hanem a tudat és a tudatosság fogalmát is. A tudatosság korábban nehezen meghatározható fogalma így ugyancsak a kapcsolatok szintjével definiálható, viszonylag tisztán és egyszerűen. **Tudatossá azzal válik a fejünkben, amelynek aktualitása és relevanciája van a kapcsolat fejlődése szempontjából.** Vagyis tudatos az, ami éppen az emberi kapcsolati fejlődésünk frontvonalában van. Ha igazából rossz, ellenséges (A-szintű) viszonyban vagyunk, akkor a lehetséges támadások, és védekezések lehetőségeit fontolgatjuk a fejünkben és a túlélés esélyeit kutatjuk. Ha normák, elvárások, illem által meghatározott, szerepszerű viszonyban (B-szinten) vagyunk, akkor a fejünk is az elvárásokkal, a „kell”-ekkel, ideál-képzetekkel van teli. Ha versengő, kompetitív kapcsolatban vagyunk egymással, akkor mindkettőnk feje stratégiákkal, rejtély-megoldó tervezetekkel, a másakra vonatkozó feltételezésekkel és manőver-vázlatokkal foglalkozik. Ha önfeltáró (D-szintű) kapcsolatban vagyunk, akkor mindkettőnk feje elsősorban azzal foglalkozik, hogy mit akarok én, mit érzek, mit gondolok, hogyan látom a világot, téged. Ha eljutottunk az igazi együttérző és együttműködő kapcsolat szintjére (az E-szintre), akkor a közös cél, és a másik empátiás megértése fog foglalkoztatni leginkább.

Mindazok a tudati tartalmak pedig, amelyeket már túlhaladt a társas kapcsolati fejlődés, a tudatelőttest alkotják. A tudatelőttest a társas kapcsolati fejlődés, a tudatelőttest alkotják. A tudatelőttest a társas kapcsolati fejlődés, a tudatelőttest alkotják. A tudatelőttest a társas kapcsolati fejlődés, a tudatelőttest alkotják.

A tudatelőttest – a tudat – és a tudatlan tehát nem statikus szerkezeti elemei lelki élményeinknek, hanem messzemenően függenek a társas kapcsolataink szintjétől. Úgy tűnik tehát, hogy ebben a felfogásban az ember individuális pszichológiája alárendelődik szociál-pszichológiájának. Olyannyira érvényesnek vélem ezt az alárendelődést, hogy azt látom, hogy a társ-kapcsolataink szintje magukat a lelki **tartalmakat** is befolyásolja. Az is a társammal való viszonyomtól függ tehát, hogy tudatos-e egyáltalában az igazi szándék és motívum bennem, de az is, hogy mi lesz ez a motívum és mi az érzélem. Ha tehát versengő helyzetben vagyok a partneremmel, akkor tudatlanban marad az igazi szándékom (például, hogy most egyszerűen egy erődemonstrációt szeretnék bemutatni a számára, hogy tudja, ki az erősebb kutya.), s a fejemben csak olyan tartalmak tudatosodnak, amelyeket a kapcsolat adott mélysége megenged. (Példánk esetében valószínűleg sértettség és féltékenység tölti be a tudatomat és azon gondolkodom, hogy a másik mit is akarhat igazából.)

A másik oldalon táblázatosan foglaltam össze a lelki tartalmak, a tudatosság kapcsolati szinttel való összefüggéseit. Ezt a táblázatot a tudat periódusos rendszerének is szoktam nevezni.

Ennek a személyiség- és tudatmodellnek elsősorban gyarkolati haszna van számomra. Ennek alapján az ember személyes fejlődését, a közösségek, szervezetek, társadalmak fejlesztési programját precízen át lehet gondolni. A fejlődés-katalízis pedig azért rendkívül jelentős, mert úgy tűnik, hogy nincs más esélyünk a túlélésre – egész Föld viszonylatban – mint ha kézbe vesszük sorsunk irányítását és tervezzük és fejlődünk tudatosan. A versengő szintű emberi kapcsolatok profit-orientál termelést és a Föld elszennyeződését eredményezték. A versengés (kapitalizmus) meghaladása azért rendkívül nehéz, és azért igényel magasabb szintézis felé tekintő (transzperszonális) kontroll-tudományt (kibernetikát), mert a spontán, evolúciós fejlődésben az emberi faj – hasonlóan a dinoszauruszokhoz, és sok más a Földön már létezett, de kihalt fajhoz, mértéktelen elszaporodásával és a természetes erőforrások mértéktelen kihasználásával mára már megteremtette önmaga kipusztításának a feltételeit. A transzperszonális kibernetikára is hárul tehát az a munka, hogy az evolúció spontán folyamatait kézbe vegyük, és megteremtjük annak az élőlénynek a továbbélési feltételeit, amely a Föld globális bioszférájából alakult. Ez az élőlény: GAIA éppen napjainkban, az intenzív emberi kommunikációs hálózatok kialakulásával kezdte kiépíteni a központi idegrendszerét. Kellemtelen lenne tehát a GAIA globális evolúciója szempontjából, ha az agyszövet kialakulása egyben az egész GAIA pusztulásával, vagy nagymértékű visszaesésével járna. Képessé kell tenni GAIA-t és

A lelki mélység dimenziója

A fejlettségi szint dimenziója

tudat- előtt tudat- talan	1. VISELKEDÉS szabályozás páncél „a fegyverzet”	2. KÜLSŐ-ÉN a kultúra perszóna „a ruha”	3. BELSŐ-ÉN stratégiák manőverezés „az álarc”	4. LEGBELSŐBB -ÉN érzelmek autentikusság „a bőr”	5. MOTIVÁCIÓK szükségletek jelentések „a szív”
A 1. káosz erőszak AGRESSION	a viselkedés elemeinek elkülönülése, KAOTIKUS PRÓBA	DESCRIPCIO mint modell vagy bizonytalan, kusza	közvetlen félelmek SZITUÁCIÓS reagálások	FÉLELEM szituációs érzelmek felismerhetet- lenül	BIZTONSÁG- IGÉNY semmilyen hosszútávúság nincs
B. 2. hierarchikus, szerep, BUREAUCRACY	szabályozott, ritualizált SZEREPELŐÍRÁS szerinti viselkedés	az IDEÁLOK, dogmák, „kell”- ek a tudatban normatívitás	csoportspecifikus szabályozás beMEREVEDETT életmódok	TEHETET- LENSÉG előírások, „kell”-ek	KOMFORMI- TÁS IGÉNY lelkiismeret a helyzetek kezelésében
C. 3. hatalmi játzmák COMPETITION	rejtőzködő, álcázó, MANŐVEREZŐ viselkedés	a Másik viselkedésének ÉRTELMEZÉSE, hipotézisvizsg. komparativitás	STRATÉGIÁZÁS manőverezés, ami az én érde- kem, előnyöm hogyan győzhetek	IRIGYSÉG „a kellene” mint a viselkedés magyarázata	HATALOM- IGÉNY titkok bevallhatatlan szándék
D. 4. kommunikáció DISCLOSURE	nyílt, szabad KONGRUENS, specifikus, személyes viselkedés	permanens TANULÁS, fejlődés, tiszta- „van”-tudat „gráf” modellek	SPONTANEI- TÁS a legátlások, be- szabályozottság feloldódása	AUTONÓMIA specifikus, önfeltárás szabadság kompetencia	ÖNMEGVALÓ- SÍTÁS-IGÉNY egyéni motivációk, individuum
E. 5. közösség EMPATHY	KOOPERATI- VITÁS segítség identifikáció- belső-kontrollos viselkedés	HOLISZTIKUS szemlélet, cirkuláris „folyamatábra” modellek	karizmatikus SZOCIABIL- TÁS az individualitás feloldódása	SZERETET empátiás érzelmek, segítés, kíváncsiság	MEGISMERÉS- IGÉNY az identitás, életcél, az élet értelme

benne az emberi társadalmat, hogy a személyes érdek-szféráját meghaladó, transzperszonális szintű modellek alapján gondolkozzon saját sorsa felől.

A transzperszonális kibernetika zsenge tudománya életünk minden jelenségét a GAIA-lét függvényében vizsgálja. A GAIA-lét az egyén szintjén a társsal való interakciós kapcsolódás tényében jelenik meg. Mint a periódusos rendszerünkben kitűnik, az ember tudatosságának, törekvéseinek, elméleti modelljeinek, tudományának a termékei messzemenően függvényei a társas kapcsolatai szintjének. Hiába jut el azonban valaki élete legtöbb kapcsolatában a D szintre (a 4. szintre), ha nincs gyakorlata a D szinten elvileg megjelenő, sokkal magasabb szintű tudatosság gyakorlásához. Intenzív módszerekre is szükség van. Hogy Te kontrollálsz engem, az automatikus (társ-kontroll), az önkontrollt ezzel szemben tanulnunk kell.

Az ember évezredek törekvése az önkontroll magas szintjére jutni. Egészen eltérő azonban önkontrollról beszélni egy olyan társas viszonyrendszerben, ahol az ön-szabályozott emberre, mint engedelmes végrehajtóra, vagy kiváló hajcsárra van szükség, és megint mást jelent a magas fokú tudatos és önmagával jóban lévő individuumról, aki globális emberi és földi értékeinkért vállal, saját belátáson alapuló felelősséget.

Évek óta konzulensként dolgozom a szociál-kibernetika szakmájában, amelynek lényege az, hogy egyre magasabb szintre segítsék jutni egyéneket, szervezeteket, baráti és házassági kapcsolatokat. Az utóbbi időben alkalmazott módszereimet egy specifikus technológiává, összerendezett módszeregyüttessé fogtam össze. Ezt a módszer-csomagot I.A.M.-nek neveztem el, angol szavak

rövidítéséből megalkotva: Intelligence Amplifier Methods. (Jelentés-konnotáció még: I am: Én vagyok.) Az IAM a transzperszonális kibernetika elméletének gyakorlati alkalmazása.

Tág értelemben intelligenciának nevezhetjük az embernek azt a sajátosságát, hogy tud helyzeteket felismerni, képes arra, hogy kontrollálja magát, képes hosszútávú, ambíciózus célokat követni, képes újat létrehozni és tartósan, alkotó módon együttműködni másokkal. Konzultációim során azt tapasztaltam, hogy igazán mélyen csak nagyon kevesen használják intelligenciájukat. Az emberi helyzetek egyre bonyolultabbak, a tájékozódás egyre nehezebb. A kommunikációs kultúránk hagyomány-rendszere nagyon megnehezíti azt, hogy minden emberi epizódra adekvátan, és a megfelelő személyek számára reagáljunk. Teli vagyunk felgyülemelő indulatokkal, burjánzó frusztrációkkal, rejtett lelkiismeret-furdalásokkal és büntudatokkal, hirtelen elhatározásokkal és az üresség élményével. Nagyon kevés helyen találok a kiegyensúlyozott önkontrollal, olyan életekkel, amelyek egyszerre harmonikusak és produktívak. Igen sok ember céltalanul, vagy pót-célokat követve sodródik, képességeinek, intelligenciájának, humán potenciájának töredékét használva és kibontakoztatva.

Az IAM folyamatban, a tudati Periódusos Rendszer modellje segítségével végig-leltározzuk a fokozott ön-kontrollra törekvő kliensem életmódját, kommunikációs stílusát, kapcsolatait. A leltározás, feltérképezés során közösen megállapítjuk a leg-sürgősebb teendőket, a gyenge pontokat és elakadásokat, és leginkább kielégítetlen szükségleteket. Külön nagy figyelmet fordítunk a túl messzemenő kompromisszumok és megalkuvások kimutatására.

A helyzet-feltérképezés után hasonló gondossággal kimunkáljuk a célképzetet. Minél világosabban sikerül megfogalmazni azt, hogy hova szeretnénk eljutni, annál nagyobb az esélyünk arra, hogy célkövetési programunk sikeres lesz.

A cél-elérés pontos módszereinek kidolgozása előtt azonban figyelmet kell fordítanunk a célelérési kísérletek korábbi tapasztalatainak és frusztrációinak az elemzésére is. Tapasztalatom szerint ez az a lépés, amelyik a legtöbb esetben kimarad a mindennapi önszervezésünkből. Ha egyszer sikerült kifejleszteni egy pozitív cél hívogató orcáját, már csakis arra

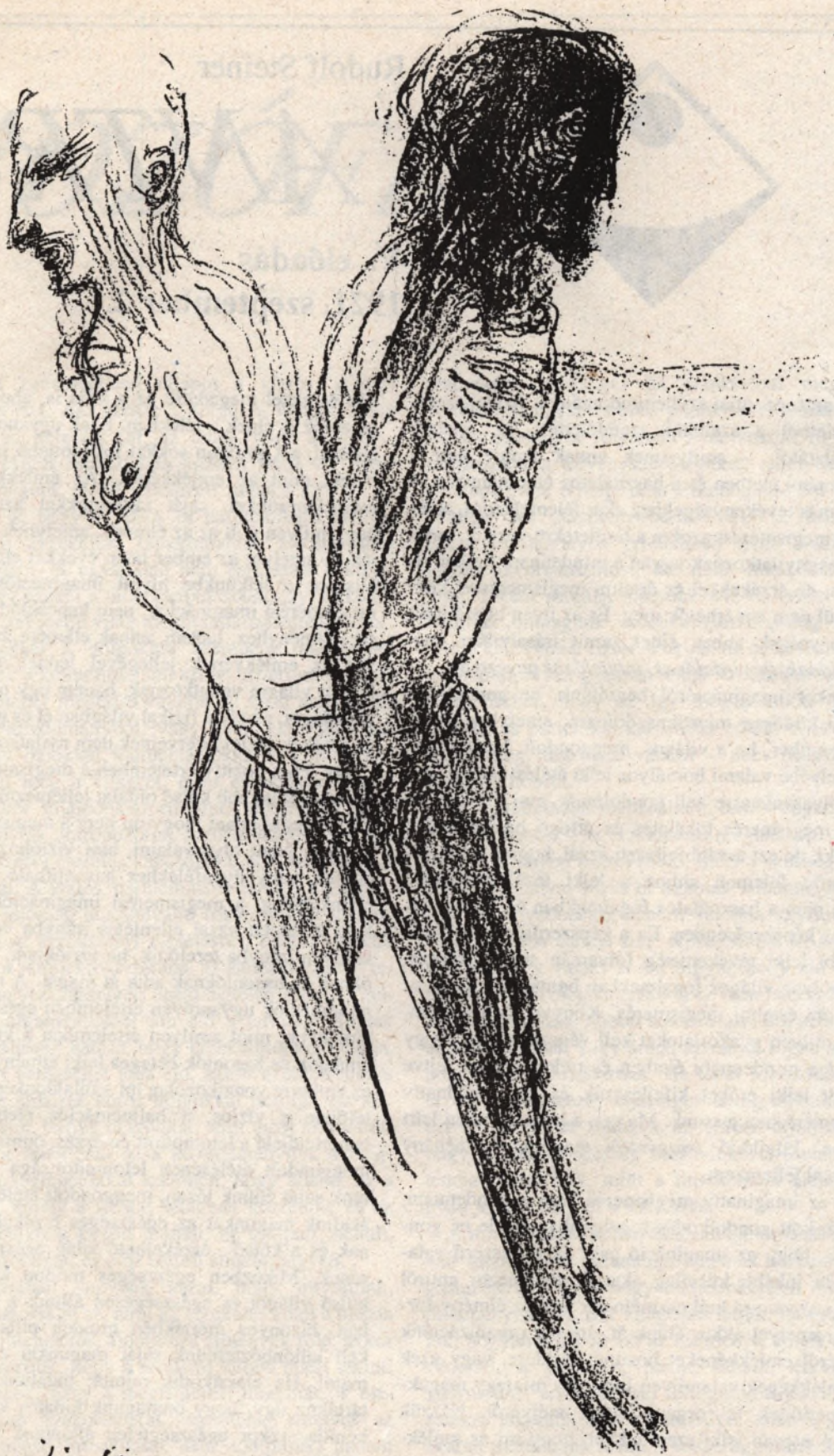
szertjük függeszteni a tekintetünket, s a korábbi kudarcokra nem szeretünk visszagondolni ilyenkor. A legtöbb esetben pedig az sem világos, hogy honnan jövünk, hogy hová megyünk az egésznek mi az értelme. (A múltbeli kudarcok és meghiúsulások oka, szinte minden esetben az, hogy a modell-alkotó emberi kapcsolatainak sémái beépülnek az alkalmazott probléma-megoldásokba is.) Ha a kiindulásunkban, hallgatólagos feltevéseinkben a világot, a másikat versenytársunknak tekintjük, akkor nem juthatunk másfajta véleményre a végeredményben sem. A kompetitív helyzetben – a dolog lényegéből következően azonban – nagyon kevés nyertes termelődik, és mellette sok vesztes.

Az intelligencia-erősítésnek ebben a lépésében tehát feltárjuk a kudarchoz vezető „stratégiák” rejtett modelljeit és a következő lépésben ezen tapasztalatok alapján magasabb szintű (D, vagy E szintű) modellből kiindulva építünk jobban működő célelérési stratégiákat, módszereket. A konzultáció folyamatában ezek az alkalmazott modellek egyre javulnak, mert önjavító, un. meta-ciklusokat is építünk rájuk.

Sokat tud javítani az IAM technológiák hatékonyságán, ha rendszerezett jegyzeteléssel, vagy a személyi-számítógép még személyesebb használatával serkenteni tudjuk a folyamatát. A számítógép a konzulens munkáját teszi könnyebbé, amennyiben tanulási nehézségeket, csapdákat észrevevő és kiküszöbölő módszereket is építhetünk segítségével. Még sokkal hatékonyabbá válik azonban ez a mai eszközökkel segített yoga, ha a hasonló célokat és értékeket követők, vagy hasonló probléma-helyzetben lévők társulnak IAM-jeik fejlesztésében. Ilyen módon igazi kollektív „szakértői rendszer” építésével együtt segíthetik a GAIA szuper-tudat kialakulását és működését.

Még egyszer tehát az intelligencia-erősítés lépései (házi használatra:): Ha probléma-helyzetben, vagy gubancban vagy, vizsgálj meg:

1. Mi a helyzet?
2. Mit akarsz tulajdonképpen?
3. Hol nem működtél jól eddig hasonló ügyben?
4. Mi a módszer most tehát, amivel célt fogsz érni?

Arturki '92

Rudolf Steiner

ANTRO

V. előadás

1921. szeptember 2.

Az antropozófiai szellemtudomány a fizikai szemléletről a szellemi szemlélethez, az értelem használatától, – amilyennek annak lennie kell a mindennapi életben és a használatos tudományban, – olyan más tevékenységekhez akar felemelkedni, amelyek a megismerést azokra a területekre vezetik, amelyek megnyilatkoznak ugyan a mindennapi fizikai világban, de érzékekkel és értelmi megismeréssel közvetlenül nem ismerhetők meg. És az ilyen benső lelki tevékenységek abban élnek, amit írásaimban *imaginációnak, inspirációnak, intuíciónak* neveztem.

Amikor imaginációról beszélünk, ne gondoljunk valami ködösen misztikus dologra, amelyhez akkor jut az ember, ha a világos, meggondolt, belátó értelem helyébe valami homályos lelki átélést helyez, hanem olyasvalamire kell gondolnunk, ami a józan értelmi megismerés tökéletes és átfogó használatából indul ki, de ezt továbbfejleszti azzal, hogy a lélek rejtett erőit felemeli ahhoz a lelki tevékenységhez, amely nem a használatos fogalmakban él, hanem bizonyos képszerűségben. Ez a képszerűség azonban a további lelki tevékenység folyamán szükségképpen ugyanolyan világos fogalmakban bontakozik ki, mint maga az értelmi megismerés. Könyvemben leírtam, hogy milyen gyakorlatokat kell végezni ahhoz, hogy ezeket a mindennapi életben és tudományban rejtve maradt lelki erőket kifejlesszük és így imaginatív megismeréshez jussunk. Ma ezt, a könyveimben leírt módon kifejlődő *imaginatív megismerést* néhány vonással jellemzem.

Ez az imaginatív megismerés nem a mindennapi, megszokott gondolkodás fogalmaiban él, de ne gondoljuk, hogy az imagináció csak fantáziaszerű valami. Ha inkább külsőleg akarjuk jellemezni amiről most szó van, rá kell eszmélnünk arra az élmény-formára, amelyet akkor élünk át, amikor organizációnk mélyéről emlékképeket hozunk felszínre, vagy ezek az emlékképek valamilyen indítékra mintegy maguktól merülnek fel organizációnk mélyéről. Nézzük meg pontosan lelki szemünkkel, hogy mi az emlék-

kép és ezzel megadatik az a mód is, ahogy az imaginációk is élnek a lélekben. Ezek ugyanolyan intenzitással, sőt gyakran sokkal fokozottabb intenzitással élnek, mint az emlékképek. Az emlékképek saját megjelenésükkel, saját tartalmukkal azt mutatják, hogy milyen volt az az élmény, amelynek a képét adják és amelyet az ember talán évekkal előbb élt át. – Viszont a lelkünkbe hívott imaginációk, ha igazi megismerési imaginációk, nem kapcsolódnak személyes élményhez, hanem, annak ellenére, hogy pontosan az emlékképek jellegével lépnek fel, nem a fizikai világra vonatkoznak, hanem egy olyan objektív világra, amely a fizikai világban él és működik, de az érzékek észlelőszerveinek nem nyilatkozik meg.

Így lehet pozitív értelemben a megismerési imaginációknak inkább külső oldalát jellemezni. Negatíven azt kell elmondani, hogy mi nem a megismerési imagináció. Nem olyasvalami, ami vízióhoz, hallucinációhoz, vagy ilyenfélékhez hasonlítható. Sőt, éppen ellenkezőleg, a megismerési imaginációk az ember lelki állapotát azzal ellentétes irányba vezetik, mint amilyen irányba terelődik, ha vízióknak, hallucinációknak és hasonlóknak adja át magát. A megismerési imaginációk ugyanolyan értelemben egészséges lelki élmények, mint amilyen értelemben a víziók, hallucinációk és hasonlók beteges lelki élmények. Magára az emberre vonatkozólag mi a tulajdonképpeni ismertetőjele a víziós, a hallucinációs életnek? Egyik ismertetőjele a letompított én-ézés, önmagunk józan, meggondolt átélésének letompíttottsága. Azáltal jutunk saját énként józan, meggondolt átéléséhez, hogy átadjuk magunkat az egészséges érzékelés állapotának és a külső, érzékelhető világ egészséges átélésének. Miközben egészséges módon szemléljük a külső világot és egészségesen állunk a külső világban, bizonyos mértékben minden pillanatban meg kell különböztetnünk saját magunkat énként tartalmától. Ha eluralkodik rajtunk tudatunk, mivoltunk tartalma úgy, hogy önmagunk tudatos átélését megbénítja, akkor egészségtelen állapotok következnek

* Magyarul részben az „Egy út az ember önmegismeréséhez”, c. könyv

POZÓFIA

be. Ilyen egészségtelen állapot a víziós, a hallucinációs élet. Aki ezekre a dolgokra vonatkozólag elfogulatlan ítélethez jut, az tudja, hogy az egészséges érzékelés tapasztalata közben jelen van bennünk önmagunk előbb jellemzett tudatos átélése, és tudja azt is, hogy a víziós és hallucinációs élet az egészséges érzékelési tapasztalatnál alacsonyabbrendű élmény és egyáltalán nem esik abba a kísértésbe, hogy ezeket a tudatimpulzusokat egy, a fizikai világnál értékesebb világ megnyilatkozásainak tartsa.

Az ezekkel a dolgokkal szembeni magatartást olyasminek tekinthetjük, ami szinte kritériuma annak, hogy az ember megért-e valamit az igazi antropozófiái szellemtudományból, vagy nem. Ha valaki azt hiszi, hogy víziókkal, hallucinációkkal valami értékesebbet tud meg a világról, mint érzékszervi észleléssel, akkor tulajdonképpen nincs megfelelő megértés benne az antropozófiái szellemtudomány iránt. Az érzékszervi észlelés kapcsolatba hoz bennünket a külvilággal. A víziós, hallucinációs élet ezt a kapcsolatot a tudatosság alacsonyabb fokára húzza le úgy, hogy ami az érzékszervi észlelésben tiszta, objektív világ, azt a szubjektív szférába, az átélésnek arra a területére helyezi, amelyen egészségtelen módon, magából az organizmusból jön elő a tartalom. Ennek legminimálisabb hatása, hogy érzékelésünket egyenesen elűzi és kóros dolgokkal pótolja. Ha szigorúan ahhoz tartjuk magunkat, amit most kimondottam, akkor feltétlenül az a követelményünk a megismerési imaginációkkal szemben, hogy általuk az a kapcsolat, amely a fizikai világban közöttünk és az objektív külvilág között fennáll, ne tompult, bénult, hanem felfokozott és erős lélettől áthatott legyen.

Ha tisztában vagyunk azzal, hogy mi voltunk, énünk tudatossága az, amit az érzékelés emel a pusztá víziós, hallucinációs, álomszerű élmények fölé, akkor azt is megértjük, hogy a szellemi kutató miért tekinti szükségesnek, hogy a megismerési imaginációk elérésére olyan gyakorlatokat végezzünk, amelyek az én-érzés benső intenzitását nem tompítják, hanem emelik, fokozzák. Ezzel eljutottam valamihez, ami

alapvetően szükséges az érzékfeletti megismerés eléréséhez, egyszersmind ahhoz is eljutottam, hogy ha a megismerés folyamán nem vesszük figyelembe mindazokat a törvényszerűségeket, amelyeket jellemeztem „Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten” és „Geheimwissenschaft” c. írásaiban, akkor ez bizonyos értelemben nem veszélyezteteti ugyan az organizmust, de annál inkább az ember lelki, főként morális állapotát. Az én-érzést fokozni kell, az önmagunk tudatosságának pedig erőteljesebbé kell válnia. Ezért azokban az emberekben, akik az általam olyan gyakran annak érdekében leírt óvintézkedéseket, hogy az így megerősödött én-érzést morális és pszichikai károsodás nélkül éljék át, nem tették meg, már van valami – nem patológikus – nagyzási hóbort.

Ez egyáltalában olyasvalami, ami – engedjék meg ezt a kifejezést – az érzékfeletti megismerés „gyakorlónál” könnyen észrevehető, mert a szükséges megelőzés szabályai felett el akarnak suhanni, nem válnak szerényebbekké, hanem valóban egyfajta nagyzási hóbortba esnek. Ezt leplezetlenül ki kell mondani, nehogy valaki is azt higgye, hogy aki az igazi antropozófiái megismerésben él, nem ismeri fel, hogy az ilyen nagyzási hóbort sokszorosan dúl azok között, akik talán ennél vagy annál az oknál fogva az antropozófiához csatlakoznak. Ha tehát fokozódik az én-érzés, a következő, sajátos dolog következik be: ezt az én-érzést fokozva az ember eljuthat odáig, hogy az ének egészen magasfokú, erősebb egzisztencia-érzése lesz, mint a mindennapi életben. Hogyan jelenik meg ez a fokozódás?

A mindennapi életben és az általános tudományban van valami, amit pillanatnyi tudatnak neveznek. Világosan látnunk kell, hogy tulajdonképpen mi is ez a pillanatnyi tudat. Ezt világosan látjuk, ha megfigyeljük, hogyan éljük át azt az eseményt, amelyben közvetlenül, a jelenben, benne állunk, érzékeinkkel szemlélünk, értelmünkkel felfogunk, a jelenben képzeteket alkotunk róla és amellyel talán a jelenben akarati indítékaink révén is összefüggésünk van. Vessünk egy vizsgálódó tekintetet a lelki életre, amikor

az így jellemzett helyzetben van, és hasonlítsuk össze azzal, hogy bensőleg milyen ez a lelki élet, ha az emlékezések összefüggésének adjuk át magunkat; nézzük meg azt, aminek az emlékezések a képei. Amit, mondjuk, tíz évvel ezelőt, mint jelen eseményt éltünk át, az átéljük a jelenlegi pillanatban, habár gyengébb intenzitással, mint a jelenbeli élményt. És ellentétben a pillanatnyi tudattal, mint objektív eseményt éljük át. A pillanatnyi tudat az emlékképeken keresztül a tíz év előtt átélt eseményre tekint. És hasonlítsuk össze a jelenlegi élmény átélésének fokát az elmúlt élmény átélésének fokával. A jelenlegi élményhez viszonyítva, milyen kevésbé vagyunk egész személyiségünkkel benne abban, ami jelenleg csak emlékképként van jelen tudatunkban.

Ez megváltozik, amikor megismerési imaginációhoz emelkedünk, és pedig úgy, hogy az élménnyel szabadon bánunk és nem az uralkodik rajtunk. Az élmény valóban fokozatosan megerősödik úgy, hogy az egész múltbeli életet, amelyre emlékezünk, én-élményben éljük át, mintha az elmúlt eseményekben, mint közvetlenül jelenlegi eseményekben valóságosan benne élnénk. A pillanatnyi tudatot időben lezajló tudat-áramlattá terjesztjük ki. Ez az első foka a megismerési imaginációk átélésének. Mintegy beleárasztjuk önünket azokba az élményekbe, amelyeket ebben a földi életben születésünk óta átéltünk. Amikor azt mondom, hogy ezek az intenzívebbé tett élmények nem uralkodnak rajtunk, ezt úgy gondolom, hogy aki megfelelőképpen emelkedik a megismerés ilyen fokára, az képes arra, hogy az én múltba-áradását önként idézze elő. A folyamat kezdetét és végét teljesen ő maga állapíthatja meg, egyébként ugyanaz a mindennapi, józan tudati fokkal bíró ember marad, mint aki azelőtt volt. Semmilyen kényszer sem következhet be, hanem amit az ember egy másik megismerési képességként megszerez magának, annak saját szabad akaratától kell függnie, mint ahogy valamilyen fílet-komplexum használata a mindennapi életben is a megítélő ember szabad akaratától függ. Az én jelentős megerősödését jelenti, ha az, ami egyébként a pillanatban él, átélésének erejét kiterjeszti az élet egész áramlatára.

Az ember, a megismerés pillanataiban, amikor az imaginációs megismerésnek képességgé kell válnia, bizonyos értelemben más emberré válik azáltal, hogy egyfajta én-érzéssel nemcsak a jelenben él, hanem az időben él, az időt teljesen felvette átélésébe, míg a mindennapi életben csak a jelenlegi pillanat szubjektív, egyébként az idő múlása, beleértve a születéssel kezdődő saját átélést is, tulajdonképpen objektív. Láthatjuk, hogy a benső megismerő-képesség szisztematikus kialakításánál arról van szó, hogy az ember belemerül az objektivitásba, az objektivitásba-merülés első módja pedig az, hogy az előbb jelzett területen az ember belemerül az idő áramlatába.

Amikor az én ilyen módon mintegy fokozza erejét, egyfajta csúcsponthoz ér. A dolog úgy van, hogy az énnek a gyakorlatokkal erősítenie kell magát, de önmagát erősítve egy ponthoz ér, ahol az erősítés a dolog saját törvényénél fogva megszűnik, az én egy ponttól kezdve teljesen önmagától gyengülni kezd. Az én csak egy bizonyos pontig tudja magát, benső világát átérezve, erősíteni, azután eljut odáig, hogy az én-érzés gyöngül, görbéje lefelé hajlik. Ez úgy történik, hogy az én a saját időáramlatának átéléséből kiemelkedik egy nem a saját időmenetébe zárt átélésbe, hanem a világ létének kozmikus átélésébe. Ez az átélés nem absztrakt, értelmi fogalmakban jelentkezik, hanem olyavalamikben, amiket azért szabad imaginációknak nevezni, mert képszerűen jelennek meg. És habár ez az átélési mód pontosan ugyanaz, mint amelyet Philosophie der Feiheitben a szabadság megértetése céljából írtam le, ennek az élménynek a tartalma mégis olyan, hogy a tudatban megjelenő képszerűség nem az ember saját tartalma, hanem világtartalom, mint ahogy az érzékszervi észlelet is világtartalom.

A szellemi kutatás egész szisztematikus leír minden egyes nagy és kis lépést, amellyel az ember a mindennapi értelmi megismeréstől az imaginatív megismerés megjelenéséhez jut.

Az imaginatív megismerés bekövetkezése – ezt ki mondhatjuk – benső sors-élmény. És ezzel eljutottam ahhoz a ponthoz, ahol el kell mondanom, hogy mi a különbség az érzékfeletti és a ma egyedül objektívnek tekintett mindennapi megismerés lefolyása között. Ezen a mindennapi megismerésen az ember a legtöbb esetben katasztrófa és sorsfordulat nélkül halad át. Mert amit az ember az átlagos megismerési törekvés folyamán, teljes ember-voltában és nemcsak a fej-emberben átél, az mégis csak külsődleges valami a tulajdonképpeni megismerési folyamattal szemben. Az embernek, mint kutatónak lehet bizonyos öröme, kielégültsége, ha valami újra talál rá, de az esemény, a találmány, a felfedezés feletti öröme magával a felfedezés metodikájával legfeljebb egészen távoli összefüggése van. Végül is magához a megismerés folyamatához a másféle, katasztrófa, vagy sorsfordulatszerű olyan élményeknek, amelyeket vizsga-izgalomnak és hasonlóknak kell nevezni, semmi közük sincs. Ilyen dolgok előfordulhatnak a mindennapi megismerési életben, de a megismerési folyamathoz, mint ilyenhez, semmi közük sincs. Viszont az, ami az embert az átlagos értelmi megismerésből az imaginatív megismerésbe vezet, valóban olyan valami, ami az egész, a teljes embert a belső sorsot megjelenítő élményekkel hatja át. Ilyen belső sorsot az ember kiváltképpen akkor él át, ha a megismerés kifejlődésének valamely pontján bekövetkezik az, hogy miután az embernek először inkább belső, még magával az emberrel összefüggő élményei

voltak, ezek az élmények kihelyeződnek és a kozmosz titkaira vonatkoznak. Hogy olyan példát mondjak, amely egyszersmind, jelképesen szólva, kissé a szellemi kutató laboratóriumába is elvezet, a következő mondanám el: elég régen történt, hogy egy belső megfontolás és megítélés folyamatát éltem át, amelynek a tárgya főként az volt, hogy milyen a lelki élete annak, aki arra kényszerül, hogy életének impulzusai alapján materialistává legyen, és hogy áll a dolog annál, aki életének impulzusai alapján arra kényszerül, hogy idealista, vagy spiritualista legyen – a „spirituális” szót most a német filozófiai szóhasználat értelmében használom –, vagy hogyan viszonyulnak egyáltalán az ilyen, a világ átélésén szerzett lelki beállítottságok egymáshoz? Megpróbáltam objektíven behelyezkedni a materialista, a naturalista lelkét betöltő átélésbe, és abba az átélésbe, amely az idealista, a spiritualista lelkét tölti be; megpróbáltam mintegy besurranni azokba a lelki állapotokba; amelyek ilyen módon hatalmukba kerfthetik az embert. Tulajdonképpen csak ilyen módon tanulja meg az ember a lelkiség világát a maga benső mivoltában megismerni, hogy t.i. bár próbaként, de szabadon, a materialistával együtt tud materialista lenni, a másik oldalon pedig, ugyanilyen értelemben tud, próbaként, idealista, vagy spiritualista lenni. Így új viszonyba kerülünk azzal a móddal, ahogy az ember logikailag összefoglalja világnézetének tartalmát.

Ezt most csak metodikai vonatkozásban említem. Aki becsületesen, benső őszinteséggel átél olyasmit, mint amit most leírtam, az már ezeken a lelki beállítottságokon is sorsszerű dolgokat él át, mert egészen más módon látja be, hogy miért hajlanak az emberek a materializmusra, vagy a spiritualizmusra. Az ember abbahagyja azt, hogy mindennapi értelemben kritikailag tüskés legyen és saját szempontja szerint hordjon le másokat. A lelki átélés más nívóra helyeződik, más fajtájúvá válik. Ha az ember azután ezt hosszabb ideig éli, észreveszi, hogy az ilyen, de a lelki életet megragadó meditációkban van valami, ami reális lelki folyamatot jelenít meg és ez egyenesen az objektív megismerési imaginációk képességeinek kifejlődése felé halad. Mert annak következtében, hogy lelkem így, ahogy leírtam, mintegy „preparálta” magát, a lélek olyanná változott, hogy hirtelen megérti, szemlélve átéli, hogy a Nap – egyébként fizikailag-mechaniztikusan szemlélt – áthaladása az Állatövön, élő, kozmikus organikus folyamat. Amit egyébként csak kozmikus mechanikus képnek láthatnak, az imaginatív tartalommal lett teljes. Valami újat láttam a kozmoszban. Az ember éppen az ilyen, kozmoszra kiterjedő tudatban

tapasztalja sorsszerűen, mit jelent, hogy először bizonyos tudati műveletek erőteljesebb elvégzésével erősítette énjét, és azután egy bizonyos kulminációtól kezdve érzi, hogy énje kiárad a világba, úgy, hogy énjével most benne áll a világban. Ez olyan élmény, amely magában a megismerési folyamatban valami sorsszerűséget mutat, olyan megismerési folyamatot kelt életre, amely valóban az egész embert ragadja meg. Ez összefügg az egész emberrel, míg a mindennapi megismerési folyamat csak a fej-emberrel függ össze – ez a megkülönböztető jel. Csak a figyelmet akartam felhívni ilyen módon arra, hogy nem valamilyen homályos misztikával kell ábrázolni azt, ami a megismerési imaginációkhoz vezet, hanem ezt a folyamatot ugyanolyan egzakttsággal lehet leírni, mint valamilyen matematikai probléma megoldását. És az ilyen utakon megszerzett megismerési-imaginációs képességek olyan teljes világossággal és áttekinthetőséggel vannak jelen a lélekben, mint a matematikai-geometriai formációk. Nem olyan lelki tartalom ez, amelynek csak rejtett, ködös benső átélésben adjuk át magunkat, hanem áttekinthető, és saját valóságértékének fenntartásával kapcsolatos, mint a matematikai lelki tartalom.

Így kissé külsődlegesen írtam le az imaginatív élet megjelenését a lélekben, amely azután – úgy, ahogy azt majd le kell írunk – az érzékfeletti világ megismeréséhez vezet. De sohasem akarom szem elől téveszteni, hogy kimutassam: az ilyen érzékfeletti megismerési módokra való törekvéssel és azok elérésével nem olyasvalami adódik, ami a mai korban egész önkényesen akar az emberiség kultúrális és civilizációs fejlődésébe behelyezkedni, hanem olyasvalami, ami bizonyos szükségszerűséggel magának ennek a kornak a folyamatából következik. Az olyan imaginatív megismerés, amely, ha áthaladt a képszerűség kerülő útján, fogalmakban fejezhető ki, ma – úgy, ahogy leírtam – csak teljes tudatossággal érhető el, az emberiség régebbi fejlődési korszakaiban azonban inkább ösztönszerűen törekedtek az imaginatív megismerésre. Az emberiség fejlődésének menetében a régebbi korok megismerésüket nem azoknak a logikus-empirikus megfontolásoknak köszönhették, amelyeket mi, a tizenötödik század közepe óta a mi helyes utunkhoz tartozóknak ismerünk el, hanem a régebbi időkben egyfajta ösztönszerű imaginációra-törekvés és az imaginációk ösztönszerű elérése volt érvényben.*

Ezeket az imaginációkat az ösztönszerű szellemi látás idejében nem tudták a fogalomig vinni. Hogy úgy tudjuk fogalmakban kifejezni magunkat, ahogy a szervezeten világ fogalmi átdolgozása következmé-

* „Az Indiai jógi teljesen fel akar oldódni a (testi-természeti) ritmus átélésében. El akarja hagyni a képzetalkotás, az Én területét, és egy belső átélésben, – mely az emlékezéshez hasonlít – akarja szemlélni azt a világot, mely amögött van, amit a mindennapi tudat képes megismerni.

A nyugati szellemi életnek nem szabad a megismerésnél az Ént elnyomnia. Az Ént a szellemi észleléshez kell vinnie.
R. S. Das Michael Mjoterium 1924/25.)

nyeként tudományosan megszoktuk, ez Galilei és Kopernikus korának eredménye. Ez előtt az emberek nem tudták ilyen módon fogalmakban kifejezni magukat. A görög fogalom egészen más valami volt. A görögök képekben fejezték ki magukat, vonalakból és színösszeállításokból létrejött képekben. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az ismeretek az emberiség fejlődésének régebbi korszakaiban nem voltak olyan általánosak, nem bántak velük – mondhatnám – olyan demokratikus módon, mint ma a tudással, – hanem a megismerők olyan kisebb csoportokba zárkóztak, amelyeket titkos társaságoknak és hasonlóknak szoktak nevezni, ezeknek a nyomai, természetesen csak félreérthető nyomai, mindenféle rendekben és hasonló csoportokban még ma is megvannak. A megismerők kis csoportokba zárkóztak. Azokat az embereket, akiket ezekben a csoportokba bebocsátottak, gondosan előkészítették, hogy úgy juthassanak a szükséges ismeretekhez, hogy ez ne jelentsen veszélyt morális életük számára. És bizonyos – mondjuk – szimbolikus, képszerű ábrázolásokkal tanították azt, amit ösztönszerű imaginációkban élhettek át. Az ilyen képek adták a régi bölcsesség-iskolák tanítási tartalmát, mint ahogy ma könyveink adják tanításunk tartalmát, de ezek a tanítási eszközök mindenképpen olyan képekből álltak, amelyeket az ember benső világából vettek.

Hogy ne valami homályos dolgról beszéljek, egyetlen egészen határozott képre emlékeztetek. Mindig újra és újra egy kép jelent meg, amelyet magának az embernek a megismerési folyamatában az imaginatív megismerés érdekében használtak fel. A megismerési folyamatot nem úgy írták le, mint ma az ismeretelmélet képviselői. A megismerés folyamatát egyfajta ösztönszerű szellemi látással szemlélték és amit szemlélték, azt úgy jellemezték, hogy a farkába harapó kígyó képét rajzolták fel. Ebben a képben a megismerés lényeges karakterisztikáját kellett látni. De tulajdonképpen csak ez a kép az, ahogy most Önöknek leírtam, ami azután többé-kevésbé átkerült a népszerű ábrázolásokba. Ők, a megismerők, egy bizonyos hatalmi törekvéssel, hogy egyedül ők legyenek a tudás birtokosai, a többiek pedig maradjanak tudatlanok, a tulajdonképpeni szimbolikus képet csoportjaikban gondosan titokban tartották.

A farkába harapó kígyó exotérikus képét úgy festették le, hogy a kígyó nemcsak hogy a farkába harap, hanem mintegy elnyeli saját farkát. Amilyen hosszan kerül farkának vége a szájába, olyan hosszan át is szellemedik. És azután megjelenik valami, amit, ha a kígyót egy sűrűbb színnel festjük, mint aurát kellene hígabb festékkel hozzáfesteni. Így egy komplikált képződményt kapunk. Ha egyszerű szavakkal akarjuk jellemezni, azokkal kell tennünk, amelyeket ma reggel Dr. Unger használt az előadásában, miközben emiatt a szó miatt tulajdonképpen foly-

tonosan mentegetőzött. Sok mindenért, ami ma, ha a szellemtudomány alapján mondjuk, a legnagyobb mértékben jogosult, úgyszólván mentegetőznünk kell. Unger többször használta azt a szót, hogy „kifordítani”. Gondoljuk el, hogy van egy rugalmas golyónk és fent egy helyen belefúrunk, majd a golyót úgy fordítjuk önmagába, hogy azután az, ami először felfelé emelkedett, lefelé nyomódik és egy kis tálat vagy tányért kapunk. Most gondoljunk arra, hogy nemcsak az aljáig fordítjuk át a golyót, hanem az alján keresztül kifelé nyomjuk úgy, hogy a golyószubsztancia, a belseje, a másik oldalon más konzisztenciában jön ki, és a golyó, miután átfúrtuk, kívülről olyan fényt áraszt, amely magából a kifordított részből jött létre. Ez olyan ábra, amelyet nem lehet olyan egyszerűen lefesteni, de egyszerűbben adja vissza azt, amit az ilyen titkos társaságokban szimbólikusan jeleztek, amit a megismerési folyamat érdekében ábrázoltak azért, hogy ennek a megismerési folyamatnak a szemlélésére impulzust adjanak azoknak, akiknek ebből a szemléletből tanulniuk kellett. Ezeket az ábrákat, ahogy mondtam, nagyon titokban tartották. Csak akkor kaphatta meg őket valaki, ha egy világfolyamat benső szemléletét már átélte. Nem volt más út ahhoz, hogy az ember az ilyen ábrák belső átéléséhez és megértéséhez szükséges érzéket megkapja. Ha szabad egy olyan kifejezést használnom, amely erre a folyamatra vonatkozólag kissé triviális, akkor azt kell mondanom, hogy a belső szellemi tartalmak felszínre kerülésével az ember kapott valamit, amire vonatkozólag, mintegy magától értetődően ilyen szimbolikus kifejezést keresett. Ezek rögzített, ösztönszerű imaginációk voltak.

Azután a természettudományban felszínre kerültek azok az újabb kutatások, amelyeknek bizonyos értelemben *Haeckel* volt az összefoglalója. *Haeckel* mindarról, amit kutatott, bizonyos összefoglaló, sőt mondhatjuk, nagyszerű értelemben gondolkodott. És azoknál az okoknál fogva, amelyeket tegnap jellemeztem, szükséglete volt, hogy amit az állati élőlényekre vonatkozólag kikutatott, és főleg azt, ami az egész állati organizáció fejlődésével függ-össze, azt lerajzolja. Ha felütik *Haeckel* könyveit és megnézik azt a rajzot – mások is készítették ilyet, de *Haeckel* ezt, mondhatni, egész gondolkodásának magvává tette – ha megnézik azt a rajzot, amelyet *Haeckel* az embrionális élet első stádiumairól készített, azokról a stádiumokról, amelyekkel kapcsolatban ki akarta mutatni, hogy egy lény ontogenezise a phylogenezissel összehasonlítva rövidített fejlődés, találnak majd olyan rajzokat, amelyek, ha ismernék azt, amit mint ösztönös imaginációkat a régi bölcsék jegyeztek fel, ezekre az imaginációkra emlékeztetnék Önöket.

Haeckel tanulmányozta az embrionális fejlődés kezdeti folyamatát, amelyet gastrulációnak neveznek, ahol valóban a sejtrendeződés úgy történik, mintha

egy golyót befelé fordítanánk, és fantáziájában megkonstruálta a gastréát, egy hipotetikus lényt, amelynek egykor a törzsi fejlődésben ilyen alakja volt, és ez az embrionális fejlődés korai stádiumában, a gastrual-stádiumban, ismétlődik. Más szavakkal: amit Haeckel rajzolt, bár csak a fizikai világból vette és legfeljebb kissé fantáziával kialakított és hipotézisbe öltöztetett volt, de hű visszaadása akart lenni a világban lejátszódó és érzékeinkkel felfogott folyamatoknak. Ezzel olyasvalamire mutatok rá, ami talán némely mai ember számára a legnagyobb mértékben közömbös dolog, amit azonban annak, aki becsületesen áll a megismerési életben, a legkimagaslóbb kultúrténynek kell tekintenie. Haeckel lerajzolja a külvilágot, és eljut azokhoz a szimbólikus ábrákhoz, amelyeket bizonyos ősi korban a legezoterikusabbaknak tartottak, és amelyeket ugyan még ma is itt, vagy ott, de nagy titokban őriznek. Bizonyos hatalomra vágyó csoportokban egyenesen árulásnak tekintik, ha valaki beszél ezekről. Az ilyen ábrákat hajdan belső élményekből merítették; ezek voltak a felrajzolt ösztönös imaginációk. Ez nem kisebb dolgot jelent, mint azt, hogy a természeti kutatásban azzal, hogy ez a kutatás felemelkedett az állati organizáció folyamatainak a megismeréséhez, egy olyan ponthoz érkeztünk, ahol a természeti kutatónak a külső folyamatok ábrázolása érdekében úgy kell rajzolnia, ahogy egykor rajzoltak, a lélekben szabadon felszálló imaginatív életből merítve. És ez az imaginatív élet intenzívebbé tette a lélek benső világát, amely így kozmikus ismereteket szerzett magának. A benső átélést szimbólumokkal fejezték ki, amelyek teljesen hasonlóak azokhoz, amelyeket a külső világ lerajzolásával kapunk. A természeti kutatás további folyamán még az eddigiektől eltérőket is fognak találni. Ez egészen elsőrangú kultúrtörténeti tény!

És így az emberiség fejlődésében a megismerésre vonatkozólag azon a ponton állunk, ahol az állati principium külső, empirikus megfigyelése azt sugározza felénk, amit egykor a lélek legintimebb benső világában találtak meg. Az exotéria ma olyan tartalmat ad, amely egykor a legmélyebb ezotériához tartozott. Haeckel egész naív módon jutott ezekhez a dolgokhoz. Még sokkal érdekesebb ez a folyamat, ha megfigyeljük annál a szellemiségnél, aki kevésbé naivan jutott hozzá, aki úgy, ahogy tegnap jellemeztem, megismerési életének fokain bizonyos megfontoltsággal haladt át, vagy ha Goethénél figyeljük meg. Goethe a kilencvenes években Schillernek lerajzolta az ő szimbólikus ősnövényét. Néhány vonással rajzolta le azt, amiről az volt a véleménye, hogy azt a növényt ábrázolja, amely különböző alakban minden növényben megmutatkozik. Schiller azt mondta: ez nem empiria, ez egy eszme. Erre Goethe így felelt: akkor szememmel látom eszmémet. Goethe tudatában volt annak, hogy olyan objektív valamit rajzolt le, amit a növényvilágból olvasott ki. Miért

tehetete ezt? Hogy milyen volt az a benső folyamat, amely Goethét arra indította, hogy a metamorfózis-szemlélethez vezető úton kutassa a növényi életet, azt Goethéről szóló írásomban többször leírtam. Azóta, sok évvel ezelőtt, nyilván a goethei megismerési útról leírtak nyomán, egy fiatalabb férfi, aki bejáratos volt hozzám, egy disszertációt jelentetett meg *Swedenborg* Goethére gyakorolt hatásáról. Ez a disszertáció az újabb kor kiemelkedőbb irodalmi jelenségeihez tartozik. Csakhogy az ilyen dolgok aztán eltűnnek az egyébként is felbukkanó és nem olvasott disszertációk zűrzavarában. Ez a disszertáció, amely arról szólt, hogy a goethei természetfilozófia milyen kapcsolatban volt Swedenborggal, kimutatja, hogy Goethe éppen azért, hogy mint fiatal ember beleélte magát Swedenborg lelki állapotába, bizonyos olyan fogalmi formákhoz jutott, amelyek azután többé-kevésbé nem tudatosan a növényvilágra vonatkozó morfológiai imaginációikhoz vezették. Rendkívül érdekes ebből a szempontból szemügyre venni Goethe viszonyát Swedenborghoz. Swedenborggal úgy áll a dolog, hogy ő korának színvonalán álló tudományos személyiség volt. Negyvenedik életévéig olyan fogalmi formulákat alakított ki, amelyek alapján, kora tudományos álláspontjának megfelelően és igazi tudományos értelemben úgy járhatott el, hogy most egy tudós társaság kiadja nagyon értékeseknek tartott, de eddig még ki nem adott kézíratait. Swedenborg negyvenedik életévéig korának hangadó, reprezentatív természetkutató tudósa volt, mert olyan szintetizáló eszmék éltek benne, amelyek alapján megállapította a természeti történések nagyobb összefüggéseit. Azután bizonyos betegségbe esett és beteg organizmusába beleáradtak azok a fogalmi formációk, amelyeket ez előtt a természeti megismerés számára kialakított. Amit bizonyos misztikus természetű emberek tisztelnek Swedenborgban, az az ő addig tudományos lelki beállítottságának betegség által előidézett átalakulása.

Egészséges szellemi szemlélettel nem láthatjuk úgy a szellemi világokat, mint Swedenborg, olyan perszifikációkban, olyan erőteljesen a saját konstitúciónkból előhozott képekben, amelyek néhány változtatással tulajdonképpen teljesen azonosak a bizonyos súlyszerűségtől megfosztott földi étellel. Nem akarok tovább foglalkozni Swedenborg megbetegedésének okaival, de hogy félre ne értsenek, fel akarom hívni a figyelmet arra, hogy amit Swedenborg mint látó létrehozott, az már csak azért is a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot, mert olyasvalami áradt bele, ami a nagy, átfogó, tudományosan gondolkodó lélekből származott. Ami Swedenborgnál ilyen fogalmi szintézisben került felszínre, az Goethét már fiatal korában a legmagasabb értelemben ösztönözte, és, hogy a növényi principiumról jellegzetesen tudományos, átható ismereteket szerezzen, morfológiája számára egészségesen fejlesztette ki azt,

amit Swedenborg beteges látásként alakított ki.

Goethének ez a viszonya Swedenborghoz rendkívül érdekes, mert egy úton jártak, de az egyik beteges, a másik pedig egészséges irányban haladt. És azok a fogalmi formulázások, amelyekhez Goethe a növényvilág plasztikus megragadásával eljutott, már útban vannak azok felé a rajzok ill. a festés fogalmát kiterjesztve, mondhatni, festegetések felé, amelyeket Haeckel volt kénytelen alkalmazni az állatok organikus világára. Csakhogy Goethe meggondoltabban jár el. Olyan meggondolt, hogy a swedenborgianizmust csak annyiban követi, amennyiben egészséges. De Goethe is bevitorlázik abba, hogy a külső világot olyan képekben alkossa meg, amelyek akkor, amikor az emberi megismerés bensőbb utakra térült, az ember benső világából szálltak fel, vagy amelyeket onnan hoztak fel. Már Goethe idejében, legalábbis Goethe, és a Goethét megértők számára, a megismerési élet odáig jutott, hogy az ember kénytelen volt a külső világban ugyanazt a képszerűséget keresni, amelyre régebben az ösztönös imaginációs életben találtak rá.

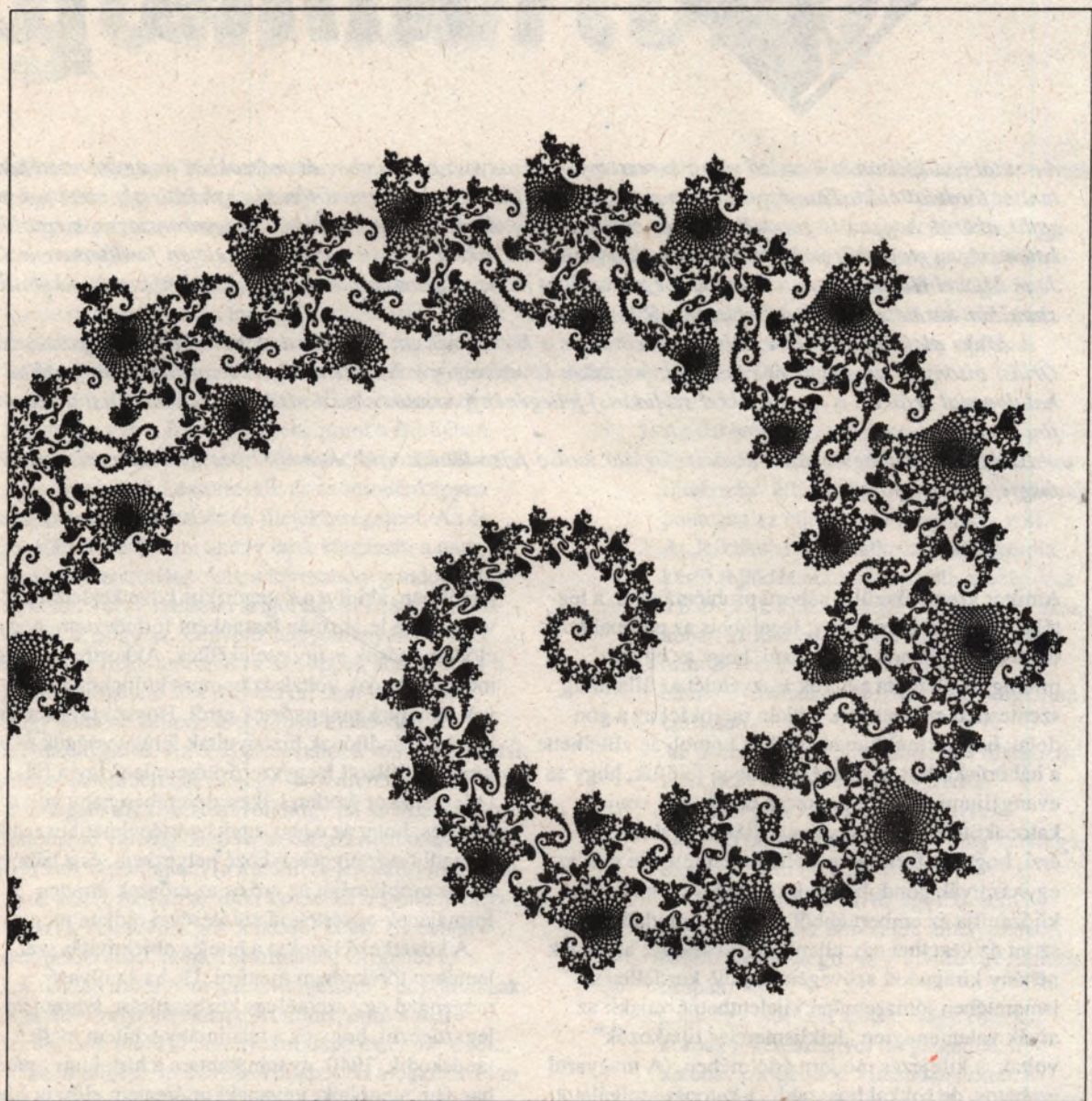
Az emberiség fejlődésének menetében nem lehet az ösztönös imaginációs élet talaján megállni. Az imaginációs életre olyan tudatosan kell törekedni, ahogy azt a mai fejtegetések elején leírtam. Akkor viszont a következő adódik. Értelmi megismerésünkkel odáig jutunk, hogy a szervetlen külvilágot mérték, szám és súly szerint tudjuk felfogni, ábrázolni, erre a mértékben, számban és súlyban élő világra vonatkozólag konstruktív fogalmakhoz jutunk. Ha felemelkedünk a növényi, az állati principiumhoz, éppen mert a természettudományos szemlélet a mi korunkban egy bizonyos haladást ért el, már nem elegendők az értelmi megfontolások. Más ábrázolási módra van szükségünk. Ha a szervetlen természet van előttünk, felfogó értelmi képességünkhöz fordulunk és bensőséggé tesszük ezt az élettelen természetet és tudáshoz, ennek a mértékben, számban és súlyban élő természetnek a megismeréséhez jutunk.

Ha az ember úgy látja a növény- és állatvilágot, mint ma már a szervetlen természetet, és ahogy sosem látta az ember a régebbi korokban, az ösztönös imaginációk korszakában, akkor arra kényszerül, hogy a növényi és állati principiumot ne csak az értelmi fogalmakban élő belső lelki apperceptiálással fogja fel. Világossá válik előtte, hogy Goethe tudatosabban, Haeckel pedig egészen naivan, nem-tudatosan a régebbi, ösztönös imaginációkra emlékeztető ábrázolásokhoz jut. Ez pedig arra mutat, hogy éppen mert a természeti megfigyelésben fokozatosan olyan messzire jutottunk, hogy ha fel akarunk emelkedni az ásványtól a növényhez, az állattól az emberhez, egyáltalán a világ megismeréséhez, magasabb megismerési fokokat kell latba vetnünk: a mindennapi felfogó értelemről fel kell emelkednünk az imaginációhoz, inspirációhoz és intuícióhoz. A továbbiak a

következő fejtegetésekből adódnak. És ezekből majd kiderül, hogy vannak még egészen más egészséges területek is, amelyeken az újabb kor Haeckel által bizonyos színezetben kezelt természettudományához kapcsolódhatunk, nemcsak azok vannak, amelyeket gyakran felsorolnak. Ennek a kapcsolatnak elevennek kell lennie. Éppen ezzel a természetkutatással kell foglalkoznunk, hogy kimutassuk, hogy ennek a természetkutatásnak a saját fejlődéséből adódik az a szükségesség, hogy teljes tudatossággal jussunk az imaginatív élethez. És a következőkben egyszerűen az antropozófia megismerési forrásainak objektív leírásából majd látható lesz, hogy az antropozófiai világnézet kialakításánál a tizenkilencedik és huszadik század fordulópontján számomra valóban annak a kimutatása volt a fontos, hogy attól, amit Haeckel egész naivan csak a külső természetre vonatkozólag állított fel, tovább kell lépni az igazi szellemi megismeréshez.

Akkor úgy állt a dolog, hogy Haeckel egy olyan természeti megismerést fejlesztett ki, amelyben csak az általa festett képeknek van jelentőségük. A képekben mindenféle fogalmakat bontakoztat ki. Ezeket a fogalmakat az akkori korból vette. Ezt többször elmondtam, amikor annak idején Haeckelről előadást tartottam. Vegyük elő a sokat kárhoztatott „Die Welträtsel” című könyvének első oldalait, ahol pozitívan, konstruktíven ábrázolja azt, ami az állati természetben él és gondolatban tépjük ki a könyv legnagyobb részét, az utolsó oldalak polémiáját: akkor még mindig marad egy értékes könyv annak számára, aki bele akarja élni magát az organikus természet igazi, mai szemléletébe. Viszont a mindezekből merített haeckeli fogalmak, amelyek a könyvnek abból a részből valók, amelyről azt mondtam, hogy ki kell lépni, ezek a fogalmak az újabb idők általános fogalmi világából származtak. Ezek a fogalmak azonban az organikus természet területére vonatkozólag lassanként holt fogalmakká lettek.

Haeckel eleven szemlélettel, de holt fogalmakkal dolgozott. Ezt sokszor meg kellett jegyeznem Haeckelről szóló előadásaimban és ilyen értelemben írtam „Haeckel und seine Gegner” (Haeckel és ellenfelei) című írásomat is. Itt abból az érzésből indulok ki, hogy bár Haeckelnek a maga nézeteire vonatkozólag halott, használhatatlan fogalmai vannak, de ellenfelei is a maguk halott fogalmaival küzdenek Haeckel nézetei ellen. Ezért már akkor sem lehetett másról szó, mint amiről szó kell, hogy legyen a természeti kutatásra vonatkozólag a szellemtudományban: az antropozófiailag orientált szellemtudomány ne közelítsen kritizálóan, halott fogalmakkal a természeti kutatáshoz, hanem a természetkutató metódusok haladásával elért nézeteket vigye tovább az eleven fogalmakhoz: ami a természeti kutatásban megjelenik, az ellen ne küzdjünk halott szellemiséggel, hanem vigyük tovább az élő szellemiséghoz.

Jean-Michel Hornus

Nincs jó

*A maitól radikálisan különböző volt a keresztények viszonya a hatalomhoz és erőszakhoz az úgynevezett konstantíni fordulat előtt. Természetesen ez a tény nem kellemes a konstantíni típusú egyházaknak, ezért sok vita zajlik akörül, hogyan is gondolkodtak és cselekedtek e téren az őskeresztények. Magyarországon a katolikus katonaságmegtagadók váltottak ki éles vitát ezügyben. Ekkor a nyolcvanas évek elején fordítottam le Dr. Jean-Michel Hornus: *It is not lawful for me to fight* (Nincs jogom harcolni) című könyvét, amely a katolikus szamizdat keretében, tehát gépelve, kézzől kézre terjedt.*

A könyv alcíme: Az őskeresztények viselkedése a háborúval, az erőszakkal és az állammal kapcsolatban. Óriási bizonyító anyaggal és rendkívül árnyaltan követi végig a kereszténység erőszakmentes és prófétai (a hatalommal kritikus, a szegényekkel szolidáris) jellegének fokozatos eltorzulását, ami lehetővé tett a konstantíni fordulatot.

Alább a könyv bevezetőjét és összefoglaló utolsó fejezetét közöljük. Reméljük, egyszer az egész könyv is megjelenik magyarul.

A fordító (Simonyi Gyula)

Amikor szembekerül a háború problémájával, a legtöbb jelenkori keresztény, legalábbis az európai kontinensen, hajlamos feltételezni, hogy az egyház mindig jóváhagyta a hívők részvételét az államilag szentesített erőszakban. Ritkán merül fel az a gondolat, hogy a múltban az egyház komolyan elítélhette a háborúskodást. Amikor valakiben felötlik, hogy az evangéliumi szeretet parancsa maga után vonja a katonakötelezettség visszautasítását, gyakran úgy érzi, hogy új, forradalmi fölfedezést tett. De már az egyházatyák gondolatainak futólagos megismerése kijózanítja az embert ebből az újtói öntudatból. Viszont ez vezethet egy ellenkező hibára. Az atyáknak néhány kiragadott szövegen alapuló kezdetleges ismeretében jóhiszeműen kijelenthetné valaki: az atyák valamennyien „lelkiismeretes tiltakozók” voltak, a kifejezés modern értelmében. (A magyarul szabatos, de sokkal hosszabb „a katonai szolgálatot lelkiismereti okból megtagadó” kifejezés helyett az angol „conscientious objector” kifejezést a „lelkiismeretes tiltakozó” szó szerinti fordítással adom vissza. – A fordító megjegyzése.)

Így voltam én is ifjú koromban. Majd egy évig zavarban voltam, mert úgy éreztem, hogy a „szerecsétek ellenségeitek” parancsnak bizonyos világos következményei vannak. Mivel nem tartottam magam sem holdkőrosnak, sem magányos prófétának, ezért nem tudtam megérteni, miért nem látszik senki

a múltban, aki ilyen kategórikus következtetéseket vont volna le. Azután lassanként fölfedeztem, hogy előttem mások is így cselekedtek. Akkoriban nagyon megnyugtatóak voltak számomra különböző könyvek, amelyek meggyőztek erről. Hosszú távon azonban kiábrándítóan bizonyultak felületességük és a kérdések túlzott leegyszerűsítése miatt. Így a fölfedezésükkor éretlen lelkesedésemben nagy volt a kísértés, hogy az egész egyháztörténelmet huszadik századi összefüggések közé helyezzem, és a háborúskodás problémáját az erő és az erőszak minden formájának egyértelmű elítélésével oldjam meg.

A következő lapokat a hiteles objektivitás szellemében törekedtem megírni. De ha az olvasó megenged egy személyes közbeszúrást, szeretném legszögezni, hogy ez a tanulmány a hitem mellett tanúskodik. 1940. nyarán kaptam a hírt, hogy apámat harcban megölték; ugyanekkor éreztem először hívást a papságra. Ezután évekig aktív tagja voltam az ellenállási mozgalom tarn-et-garonne-i osztályának. Később a családom sokat szenvedett ugyanennek a mozgalomnak a kezeitől. A háború óta nyilvánosan kiállok az antikommunista kereszties hadjárat históriája ellen és az ötvenes években szenvedélyesen szembehelyezkedtem hazámnak (Franciaországnak – a ford. megj.) Algériában folytatott elnyomó politikájával. E tevékenységeim révén fáradhatatlan küzdelmet folytatok a béke megtestesüléséért a

gom harcolni

háborús világban. Nem engedem meg magamnak a kiegyezést a gyűlölet kitöréseivel, amelyek a léghőrt mérgezik, sem a visszavonulást egy ragyogó elefántcsonttoronyba.

Node itt az ideje, hogy a tárgyra térjek. A problémának nem a tisztán teológiai aspektusával fogok foglalkozni. Evangéliumi szemszögből ez csak annak az egyetlen műnek gondos elemző tanulmányozásán keresztül oldható meg, amelynek számunkra végső tekintélye van – Isten Igéjének, amint a Bibliában kinyilatkoztatott. Ilyen tanulmány épp mostanában jelent meg Jean Lasserre-től; és ez mindenképpen messze meghaladná az én illetékességemet. Az én lehatárolt területem, amely csak kiegészíti a nagy teológiai tanulmányokat, a keresztény gondolkodás területe. Természetesen szigorúan ki kell tartanunk amellett, hogy az ősegyház hagyományának nincs abszolút értéke számunkra. De éppen abból, hogy a protestantizmus, Írás tekintélye, nem következik, hogy soha ne kellene megújítani tudásunkat az egyházatyákról. Az első protestánsok tanulmányozták ezeket az embereket és nagy erőt merítettek belőlük. Én magam azt fedeztem föl, hogy ha az ökumenikus párbeszéd valóban alapos, akkor azt nem csak a térben kell végrehajtani (a különféle jelenkori hagyományok közt), hanem az időn keresztül is (valamennyi korszak keresztény gondolkodói közt). És ebben a perspektívában, noha Tertullianus, Origenes és Lactantius írásai nem „az Evangélium”, tartalmaznak legalább annyi keresztény örömhírt, mint a mai teológusok munkái, amelyeket tisztelettel olvasunk.

Ezen felül az itt következő lapokon megkísérlem magamat az egyház tanításának központi magjára korlátozni. A kis szektákat, amelyek időről-időre felfelsarjadnak és az egyes személyek vagy mozgalmak sajátos megnyilvánulásait annyiban mutatom meg, amennyiben segítenek megvilágítani az egész egyház általános irányulásait. (Különbösen könnyen elmerülhetnénk a történetek végtelen gyűjteményébe. De ami bennünket teológia-történezséket érint, az a vita, nem az apróságokon, hanem átfogó szinten.)

Senki nem vitatja komolyan, hogy néhány keresztény, különösen az első századokban, megtagadta a

fegyverviselést és voltak teológusok, akik helyeselték és bátorították a megtagadásukat. Viszont abból a tudatos vagy öntudatlan kívánságból eredően, hogy megelőzzék az államnak nyújtott szolgálatra vonatkozó hagyományos keresztény moráleteológia legfontosabb alapjainak ilyen esetekkel történő aláaknázását, számos szerző egy négyszeres védelmi rendszer mögé hátrál:

1. Az őskeresztényeknek csak egy parányi kisebbsége tette magáévá a „lelkismeretes tiltakozás” álláspontját, míg a nagy többség pontosan az ellenkező állásponton volt.
2. A „lelkiismeretes tiltakozás” álláspontja késői fejlődés eredménye volt, amely csak a harmadik század elején bukkant föl, azaz abban az időben, amikor inkább platonai, mint keresztény tanok kezdtek elhomályosítani és fertőzni az Evangélium tanításait.
3. Az őskeresztény „lelkiismeretes tiltakozás” soha nem volt több, mint vértelen értelmiségiek klikkje által képviselt elméleti állásfoglalás. Sem a mag tényleges életében, sem hivatalos megnyilatkozásaiban az egyház nem fogadta el ezt az elméletet, amely néhány rögeszmés teológus rendkívülisége maradt csupán.
4. Csak egy oka volt annak, hogy ennek a kornak a keresztényei megtagadták a katonai szolgálatot: visszautasították a bálványimádást, amely bensőleg egyé vált a hadsereg életével. Soha a legcsekélyebb ellenvetésük sem volt a másik ember meggyilkolása ellen, de határozottan visszautasították, hogy olyan helyzetbe kerüljenek, amelyben azt a hódolatot kellett volna megadniuk a római császárnak, amellyel egyedül Istennek tartoztak.

Ebben a könyvben megkísérlem megcáfolni ezt a négy állítást és bizonyítani a következőket:

1. Ha viszonylag kevés fennmaradt bizonyítéka van is annak, hogy az első századok keresztényei megtagadták a katonai szolgálatot, még sokkal kevesebb a bizonyíték arra, hogy elfogadták azt — kivéve egy későbbi időszakot. Ennélfogva logikailag helytelen így következtetni: „Mivel kevés bizonyíték van arra, hogy az őskeresztények a katonai szolgálatot megtagadták, ezért ezek csak egy keresztények közötti kisebbség állásfoglalását reprezentálhatják.” Sőt, a helyes logika az ellenkezőjét állítaná: „Mivel van legalább néhány bizonyítéka a keresztények katonai szolgálatot megtagadásának, és gyakorlatilag nincs bizonyíték arra, hogy elfogadták volna azt, a hívők többsége a megtagadás mellett kellett, hogy álljon.” Ez a következtetés még nagyobb súlyt kap, ha arra gondolunk, hogy a hallgatás ebben az ügyben megmagyarázható nem csak a dokumentumaink gyér számával, de azzal a ténnyel is, hogy társadalmi és politikai okok következtében a keresztények ritkán kerültek szembe a katonai szolgálat problémájával.

2. Az az állítás, hogy a keresztények katonáskodás-ellenessége késő fejlődés eredménye, mert a harmadik század elejéig alig van rá bizonyíték, felér a mulasztásból eredő hazugsággal. Aki így tesz, az semmi beveszi azt a tényt, hogy a keresztény kor első két százada folyamán alig volt némi patrisztikus irodalom. Amikor azonban az ilyen irodalom kezdett megjelenni, nyilvánvaló, hogy kezdettől fogva foglalkozott az erőszakmentesség témájával — és kirekesztette a katonai hazafiság témáját. A nagy értekezések olyan íróktól, mint Tertullianus és Lactantius, csupán rendszerre erősítették az indítványokat, amelyeket elődeik már világosan kimondtak.

3. Igaz, hogy a hívők pillanatnyi viselkedése gyakran ellentmond a keresztény gondolkodók által megérősített magatartásnak. De ez, sajnos, aligha különleges jelenség. Az egyháztörténelem során ismétlődően visszatér ugyanez a feszültség — a keresztény igehirdetés abszolút követelményei és a keresztények gyengesége és hitetlensége által előidézett kompromisszumok között. Ezek a kompromisszumok a bűn jelei az egyházban. De végzetes lenne arra következtetni, hogy mivel a hívők bizonyos része elpártol a kapott tanítástól, ezért a hitetlenség válna a keresztény magatartás normájává. Ha a katonáskodás-ellenesség csak néhány kiváló moralista álláspontja volt, és ha mások túlzásnak tartották ezt az álláspontot, miért nem vitatták ezek a mások ezt az álláspontot s miért nem támadták meg? A tények szerint azonban az egyház mindent megtett, ami erejéből telt, hogy védekezzen a megalkuvás kísértésével szemben ezen a területen. Az elrendelt fegyelmi intézkedések eléggé világosan mutatták, hogy ugyan örömmel fo-

gadta a bűnbánó vétkeket, mindemellett elítélte azt a gyengeséget, amely oda vezetett, hogy valaki a keresztény tanítással dacoljon a katonai egyenruha elfogadásával.

4. Magától értetődő, hogy az őskeresztények konokul visszautasították a bálványimádást. Dániel könyvének megírása óta (ha nem előbb), a hívők felismerték, hogy ez az alapvető valóság, amely az állammal szembeni ellenállásra kényszeríti őket. Így, a Szanhedrinnel szembenező apostoloktól a Hitlerrel szembekerülő német hitvalló egyházig, a küzdelem formái pontosan ugyanazok maradtak, amelyeket a próféta meglátott. De a katonai szolgálatban foglalt bálványimádás vajon csupán nyilvános ceremóniákban áll, amelyek mára túlnyomórészt divatjukat milták? Nem járta inkább át az egész rendszert, mivel az hamis értékrenden alapul? Isten helyén a nemzet és a katonai tekintélyek kapják az imádatot és azon engedelmességet, és Moloch-ként követelik az emberáldozatot, amelyet Isten megtiltott. Azt is hangsúlyoznom kell, hogy az első századok keresztényeit egy másik megfontolás motiválta, amelyik legalább olyan fontos volt számukra, mint a bálványimádás elutasítása — tiszteletük az élet iránt. Az előbbinek a hangsúlyozása, bár igaz gondolat, a történelmi igazság elferdítésévé válik, ha elfelejtkezünk a másodikról és eltitkoljuk létezését.

Továbbá remélem sikerül bizonyítanom, hogy egészen a kezdetektől és az ősegyház három évszázadán végig, az Egyház tanítása — nem pedig néhány egyén ábrándja — állandóan és kérlelhetetlenül szembenállt a keresztények katonai szolgálatban való részvételével. Remélem, azt is sikerül bizonyítanom, hogy ez a szembenállás nem sajátos körülményen — császárkultuszon — alapult, hanem egy alapvető döntésen: az erőszak elutasításán és az élet tiszteletén. Végül megkísérlem megmagyarázni, hogyan és miért adták föl a negyedik század folyamán ezt az álláspontot, amely olyan szilárd és tiszta volt az alapelveiben. Ha következtetésem helyesek, azok elkerülhetetlenül fölvetnek két további kérdést. Az első: nem valószínű-e, hogy az első századok keresztényeinek evangéliumot értése sokkal közelebb volt a hiteles evangéliumhoz, mint az a megértés, amely azóta eluralkodott? És a második: a konstantíni korszak teológusai valóban megkapták-e, amit az állammal kötött alkutól vártak, és amivel igazolták maguk előtt a keresztényeknek a hadsereggel szembeni új magatartását? Ha nem, akkor legfőbb ideje, hogy felülvizsgáljuk döntésüket a történelem fényében, és bizonyítsuk, rászédtek őket egy hátrányos cserével, amelyből semmit sem nyertek, és amelyben a veszteség az evangélium iránti hűség volt.

KERESZTÉNY ERŐSZAKMENTESSÉG ÉS REMÉNY

Volt tehát egy növekvő „félrecsúszás” az egyház magatartásában, történetének korai századaiban. Először megbocsátott a bűnbánó katonának, eltűrte az erőszakmentes katonát és megbocsátott a gyilkoló katonának; végül már arra ösztönözte a hívőt, hogy rejtse el legbensőbb érzéseit – ami valójában az eredeti álláspont tagadása! Ez a növekvő engedékenység azonban nem akadályozta meg az embereket abban, hogy válságos időkben a kereszténységet az állam gyengítésével vádolják. Ez aligha meglepő, hiszen aki egyszer az erőszakhoz folyamodott, az menthetlenül egyre többet enged meg magának. Róma 410-es eleste után például Volusianus – noha Szt. Melánia nagybátyja volt -, ontotta a vádakát, amelyekről Marcellinusnak Szt. Ágostonhoz írt leveléből van tudomásunk. Volusianus meg volt győződve, hogy a bibliai életelvek, amelyek a keresztényeket a pacifizmushoz vezették, halálosak a társadalomra. „Világos, hogy a keresztény uralkodók maximális ragaszkodása vallási törvényeikhez hozott ekkora szerencsétlenségeket az államra” – írta.

Ez a „félrecsúszás”, ami végülis hiábavalónak bizonyult, azért volt különösen szerencsétlen, mert ugyanezekben a századokban Tertullianusz, Origenész és Lactantiusz kidolgoztak egy tant a pozitív erőszakmentességről, s ez elháríthatta volna az elfeladás kísértését. E tanítás szerint a gyilkos erőszak – még a legnagyobb értékek megvédésének szolgálatában is – élesen ütközik a kereszténység legalapvetőbb lényegével. Ez azonban semmiképp sem jelentette azt, hogy a keresztényeknek fel kellene adniuk a történelem befolyásolásának gondolatát; nem jelentett rezignáltságot vagy eleve legyőzöttséget. Ez a tanítás inkább abban a keresztény meggyőződésben gyökerezett, hogy létezik egy másik hatalom is a brutális erőszak mellett: „Minden hittel és szeretettel kimondott szó megtérést és reményt kelt sokakban.” Ez a reménység azon a mindent átfogó vízió alapult, amely Istent látta a másik hatalom forrásának, és ennek kiteljesedését remélte az Ő örök Országában. A hívők hozzájárulása hatni engedte az Isten erejét és növelte az abba vetett bizalmat; segített elviselni a jelen rosszat a rossz feletti végső győzelem bizonyosságával. Mind a klasszikus, mind a keresztény latin szövegek ezt a magatartást *p a t i e n t i a* – nak nevezik, amit mi „türelem”-nek fordítottunk ebben a fejezetben az egyszerűség kedvéért, de ez nem adekvát fordítás. A *p a t i e n t i a* valójában a mai értelemben vett erőszakmentességet jelent.

Ennek a gondolatnak az első körvonalai már a legkorábbi keresztény írásokban fellelhetők. Tertullianusz azután rendszerezetten és teljesen világosan fejtette ki ezt az eszményt. Foglalkozik mind az egyéni, mind a nemzeti ellenséggel szemben tanusí-

tandó magatartással; egyértelműen kifejti a „keresztény a hadseregben” kérdését; és megmutatja, hogyan állhat ellen az igazságtalanságnak a hívő anélkül, hogy maga is méltatlan módszerekhez folyamodnék. Tertullianusz kijelentette, hogy mivel a keresztények a béke fiai, meg sem kísérelhetik az őket ért sérelmek megtorlását, sőt még közreműködniök sem lehet a másokat ért sérelmek megtorlásában. Azt is kimutatta, hogy ha a keresztények hajlandók lennének fegyverrel megvédeni magukat, nagy számuk biztosítaná győzelmüket, de „a mi tanításunk inkább megengedi, hogy hagyjuk magunkat megölni mint azt, hogy mi öljünk meg másokat”.

Ez feltár egy másik lehetőséget, amelyben talán főfedezhetjük az erőszakmentes ellenállás modern módszereinek első megközelítését:

Miért? Fegyverfogás és lázadás nélkül is, egyszerűen félreállással, rideg elkülönüléssel is harcolhatunk volna ellened! Mert ha ilyen széles tömegek, mint mi, elszakadtak volna tőled és valamely „világtól távoli” zugba vonultak volna, a sok polgár elvesztése – bármilyenek is ezek – önmagában is szégyent hozott volna uralmadra és megbüntettet volna a pusztá kivonulással. Kétségkívül összeborzadtál volna a magánytól és megdermedtél volna a holtak bolygójára emlékeztető csendességtől. Kereshetél volna népet magadnak, hogy kormányozhass.

De a keresztények még ezt sem tehetik, mert ezzel engednének az elfeladás kísértésének és tulajdonképpen bizonyos mértékig átadnák a földet a sátnak. Ezzel szemben eltökélt erőszakmentességük súlyával a város tulajdon szívére hatnak. A brutális erőszakot mindig letörheti a másik erőszak, amely hatalmasabb nála. De az erőszakosok lefegyverezve érezhetik magukat egy olyan mozgalommal szemben, amely elég erős minden tisztátalan eszköz radikális elutasítására.

Tertullianusz – abban a figyelmeztetésben, amit Scapula proconsulhoz írt, – egy történelmi esetre utal. Ázsiában, Arrius Antonius idejében a keresztények azzal válaszoltak az üldözésre, hogy t ő m e g e s e n mentek a tribunus ítélőszéke elé. Az üldöző megzavarodása és fejtelensége szinte komikus volt. Mit tett volna Scapula, ha „alattvalóinak ezrei, férfiak és nők, minden korosztályból és minden társadalmi rétegből hozzá vonultak volna, készen a vértanúságra?” Ez a fenyegetés, ami elsősorban ösztönös önvédelmi reakció volt, mégiscsak a hiten alapult. Amint azt a tanulmány konklúziója diadalmasan kifejti:

Nincs más mesterünk, csak a megmentő Isten.
Előtted van, nem rejtőzik el előled, és te mégis

tehetetlen vagy vele szemben. Mindazok, akikre mint mesteredre nézel fel, szintén csak emberek, s egy nap meghalnak. De a mi szektánk sose szűnik meg. Sőt, minél inkább legyőzöttnek látszik, annál jobban erősödik. Valóban, ekkora kitartás láttán mindenki indíttatást érez, hogy megnézzé, mi van e mögött. És ha megismeri az igazságot, követni fogja.

A De Patientia (Az erőnemalkalmazásról) c. művében Tertullianusz ugyanezt az elméletet dolgozta ki kevésbé szigorú formában. Teológiailag érvelve állította, hogy az erőszakmentesség az egyetlen érvényes magatartás a keresztények számára. Az elején jelzi, hogy az isteni kinyilatkoztatásra támaszkodik, mert tudja, hogy sem a filozófusok bölcsessége, sem az emberi meggondoltság nem képes autentikus eligazítást nyújtani. Az isteni kinyilatkoztatás alapján nincs különbség az agresszor és a bosszúálló között. Az előbbi az, aki először teszi a gonoszat. A második viszonzásként ugyanazt a gonoszat teszi, és éppen olyan bűnös. A keresztényeknek tehát sohasem szabad a rosszat rosszal viszonzni; inkább arra kaptak parancsot, hogy az ösztönös önvédelem jogáról való lemondással mutassanak be áldozatot az Istennek. Mivel a hívők nem voltak hajlandók erőszakkal védeni még a hitüket sem, még inkább visszautasítanak az ilyen eszközöket másodlagos fontosságú ügyekben. Ennek a műnek a 6. fejezetében Tertullianusz felállította a türelem (erőszakmentesség) igaz teológiáját. Ez szoros kapcsolatban van a hittel, amely megelőzi és követi ezt az állásfoglalást. Ez a „patientia”, ami már az Ószövetségben is jelen volt, az egész törvény fölé került az Újszövetségben, hiszen ez a kegyelmen alapult. Mert maga Jézus Krisztus volt a „patientia” kezdeményezője és Ura, és Ő figyelmeztette tanítványait, hogy csak annyiban lehetnek mennyei Atyjuk gyermekei, amennyiben engedelmeskednek a „patientia” parancsának. „A patientia egyetemes szabálya benne van ebben az alapvető parancsban: még akkor sem tehetünk rosszat, ha az igazolhatóan látszik.”

Origenész ezt írja a Contra Celsum -ban:

Ha a keresztények egy lázadás eredményeként váltak volna önálló csoporttá, (hiszen valójában a zsidók közül szakadtak ki, akiknek szabad volt fegyvert fogni családjuk védelmére és hadviselésre), törvényhozójuk nem tilthatta volna meg teljesen az emberi élet kioltását. Ő azonban azt tanította, hogy követőinek soha nincs joga ilyen messzire menni egy emberrel szemben, még ha az a legelvetemültebb is; mert nem tartotta összeegyeztethetőnek sugalmazott törvényhozói hatalmával, hogy engedje az emberi élet kioltásának bármilyen formáját. Továbbmenve, ha a keresztények egy lázadásból erednének, nem tudnák alávetni magukat ily-

szelőd törvényeknek, amelyek következtében „bárányként” ölik őket, és amelyek örökre képtelenné teszik őket megvédeni magukat üldözőiktől.

Egy másik részben így érvel:

A keresztényekkel kapcsolatban másfelől azt mondjuk, hogy azt tanították nekik, ne védekezzenek az ellenségeikkel szemben. Mivel megtartották a törvényt, amely szelídséget és szeretetet parancsolt az emberek iránt, ennek fejében megkapták Istentől azt, amit nem sikerült volna megtenniük, ha jogot kaptak volna arra is.

Majd kimutatja, hogy Isten, bár megengedett néhány mártíromságot a hit példáiként, mégis megvédte a keresztényeket a teljes kipusztítástól és elbátortalanította az üldözőket.

Origenész állítja, hogy Jézus Krisztusnak, amikor „az egész világ megújítójaként” eljött, nem volt szüksége az erőszak módszereire, amit az Ószövetség még előnyben részesített, mert tanításának ereje elég volt ahhoz, hogy az Ige mindenhol elterjedjen.

A keresztények számára lehetetlen volt a mózesi törvényt követni abban, hogy ellenségeiket megölik és kivégezzék azokat, akik törvényellenes cselekedeteikkel rászolgálnak a tűz vagy megkövezés általi halál ítéletére ... Ha akkor elvették volna a zsidóságtól – akiknek megvolt a saját politikai életük és országuk – azt a hatalmat, hogy szembeszálljanak ellenségeikkel és hogy harcoljanak hagyományaikért, vagy hogy halállal vagy máshogy büntessék a házasságtörőket, gyilkosokat vagy egyéb bűnözőket, az elkerülhetetlen következmény a teljes pusztulás lett volna, amikor ellenségeik megtámadták volna a nemzetet, mivel a saját törvényeik fosztották volna meg őket erejüktől és gátolták volna meg őket, hogy ellenálljanak ellenségeiknek ... (De) ugyanez a Gondviselés, amely egykor a törvényt adta, adta most Jézus Krisztus evangéliumát.

Ez maga szüntette meg a korábbi zsidó rendszert és az akadályok ellenére lehetővé tette, hogy a keresztény tanítás sikereket érjen el világszerte. Isten kegyelméből „minden eddigi emberi mesterkedés sikertelenné bizonyult a kereszténység ellen. Menél inkább próbálták a császárok és a népek és nemzetek vezetői a világ különböző részein megalázni őket, annál jobban nőtt a számuk, úgyhogy r e n d k i v ü l e r ő s e k lettek.” „Nem vagyunk örültek” – jelentette ki meggyőződéssel Origenész -, „nem tesszük ki magunkat jó ok nélkül egy császár vagy kormányzó haragjának, aki verést, kínzást, sőt halált is mérhet ránk.” De ha az emberek jóindulatát csak

gyilkosság, erkölcstelenség, kegyetlenség vagy bálványimádás által lehetne elnyerni, az túl nagy ár lenne érte.

Hasonlóan tesz tanúságot Minucius Felix a keresztények teljes elzárkózásáról még a bírósági ítélet alapján való gyilkolástól is: „Számunkra megengedhetetlen az ember megölésének még a látása és hallása is; ennyire irtózunk az emberi vértől” Szintén az erőszakmentesség volt a témája Cyprian De Bon o Patientiae c. művének is, amelyben Tertullianusz hűséges tanítványának bizonyult. Ugyanez a téma tér vissza Ad Demetrianum -ában is. „Senki közülünk nem áll ellen, ha letartóztatják, és nem áll bosszút a te jogtalan erőszakodért, és a mi népünk mégis sok főt számlál ... Mi nem gyűlölhethetünk, és inkább tetszünk Istennek, ha nem viszo nozzuk a rosszat. ... Mi kedvességgel válaszolunk a te gyűlöletedre.” Lactantius álláspontja hasonló volt azon szerzőkéhez, akiket már idéztünk:

Így megtörténik, hogy az igaz ember mindenki megvetésének tárgya lesz; és mivel az gondolják, hogy nem tudja magát megvédeni, tunya és tehetetlen embernek fogják tartani; míg azt, aki megbosszulja magát ellenségén, úgy ítélik meg, mint aktív, bátor embert, s mindenki tisztelettel övezi. És bár az igaz embernek megvan az ereje, hogy sokaknak jót tegyen, mégis az emberek olyannak tekintik inkább, mint aki árt, semmint olyannak, mint aki jót tesz. De az emberek romlottsága nem tudja eltántorítani az igaz embert attól, hogy az Istennek igyekezzék engedelmessé válni; és inkább választja a megvetést, feltéve, hogy mindig a jó ember kötelességét teszi és nem a rosszat. Cicero a De Officiis c. művében ezt mondja: 'De ha valaki ki akarná bontakoztatni lelkének ezt a bizonytalan sugallatát, azonnal tanítsuk meg, hogy ő jó ember, aki mindenkin segít, akin csak tud, és senkit sem sért meg, kivéve ha sértéssel provokálják. Ő, hogy elrontotta ezt az egyszerű és igaz gondolatot annak a néhány szónak a hozzátoldásával: '... kivéve, ha sértéssel provokálják'. Mi szükség volt ezt hozzátenni? Úgy függesztette a végére ezt a bűnt, mint valami otromba farkat az igaz emberre, és jellemezte őt 'patientia' nélkül, ami pedig az erények legnagyobbika. Azt állította, hogy a jó ember okozhat sérelmet, ha provokálják: pedig szükségképpen elveszti jó ember voltát éppen annak a körülménynek következtében, hogy sérelmet okozott. Mert semmivel sem kevésbé a rossz ember tulajdonsága a sérelmet viszonozni, mint elsődlegesen okozni azt. Mert mi más forrásból fakad a sok harc, háború, vita az emberek között, mint az erőszakból ('impatientia'), ami a méltánytalanságokkal szemben gyakran nagy

viharokat kavart. De ha az igazságtalanságra szelídséggel válaszolsz, a legigazibb és leginkább emberhez méltó erénnyel, a vihar lecsendesül, mintha vizet öntenél a tűzre. Ha azonban a kihívó igazságtalanságra hasonló mértékű erőszak ('impatientia') a válasz, az annyi, mintha olajat öntenél a tűzre és a felcsapó lángokat egy folyam sem, csak a vérontás tudja eloltani.

Máshol, a Divine Institutions c. művében Lactantius megjegyzi: „Mert aki megkísérli viszonozni a sérelmet, pont azt a személyt akarja utánozni, aki őt sértette meg. S így, aki rossz embert utánoz, semmiképp sem nevezhető jónak.” Egy későbbi részben hozzáteszi:

A bölcs és kiváló ember ne akarja elintézni ellenfelét, ami nem megy gyilkolás és veszedelem nélkül, hanem magát a vitát szünteti meg, ami lehetséges kedvezéssel és igazságossággal. Ezért a szelídséget nagyon nagy erénynek kell tekintenünk; s hogy az igaz ember elnyerje ezt az erényt, az Isten akarta ... hogy tehetetlenként megvessék. Mert ha csak nem bántalmazták, nem nyilatkozik meg, mekkora ereje van megfékezni önmagát. Aki az őt ért sérelmek miatt támadójának erőszakosságát kezdi utánozni, már le is van győzve. De aki ezt az indulatot megfontolással visszafojtotta, az valóban rendelkezik önmagával: az képes uralkodni magán. És ez az önmegfékezés már joggal nevezhető 'patientia'-nak, ami az egyetlen erény, amely minden bűnnel és rosszal szemben áll.

Még Szt. Ambrus is – aki mint láttuk, részben felelős volt a katonai erőszak elvi elfogadásáért -, bátran gyakorolta az ellenkező módszert az ariánus eretnekséggel való népi szembenállás vezetésében. Szt. Ágoston szintén szentelt egy egész tanulmányt a 'patientia'-nak. Az ő definíciója a szelídség ('patient') emberről emlékeztet: „inkább elviseli a rosszat, hogy ne kelljen elkövetnie, minthogy elkövesse a rosszat azért, hogy ne kelljen elviselnie”.

J. Fontaine, aki jelen könyvünket nagyon kritikusán méltatta, azt azért világosan kimutatta, hogy az erőszakmentes, vérontás nélküli győzelem eszméje nagyon ősi keresztény eszme és a negyedik századi francia aszkéták csak felelevenítették. Odáig ment állításában, hogy Szt. Márton vértelen mártíromsága – vagyis hogy teljesen kész volt életét feláldozni, bár végül is ezt nem kívánták meg tőle -, legalább is közvetett módon magasabbrendűnek gondolható, mintha igazi mártírium lett volna. Mert Márton cselekedete nem kényszerített másokat éppen annak a mártírnak a vérént kiontani, aki maga az emberi vér ontásának ellenzője volt.

Mindazonáltal az Atyák nem voltak olyan naivak, hogy azt higgyék, a keresztény patientia gyakorlása csalhatatlanul és a legkisebb áron meghozza a földi győzelmet. A figyelmeztetéssel szemben, amit Tertullianusz ír Scapulához, a másik véglet az akhimi kopt mártírok C s e l e k e d e t e i . Miután Arianus, a vidék kormányzója lemészároltatott néhány keresztényt Akhim templomában, a hittestvérek egy csoportja megjelent előtte. Arianus nem zavartatta magát, egyszerűen őket is kivégeztette. Majd két szerzetes jött a környező hegyekből eléje, s ezek is guanarra a sorsra jutottak. Végül a közeli helyőrséget alkotó negyven katona is megjelent előtte. „A kormányzó csak úgy tudott megszabadulni tőlük, hogy mindet lefejeztette.” Ugyanígy Szt. Márton is, akit megszidták a katonák, mert lovaikat akaratlanul megijesztette, megtanulta, hogy alkalomadtán a szelídség és gyengédség ahelyett, hogy lecsillapítaná a felborzolt kérdélyeket, még inkább felbőszíti azokat. Itt a helye, hogy emlékeztessünk rá: A kereszt etikailag kettős jelentésű a keresztények számára. Mindenek előtt mutatja a kegyetlen és súlyos árat, aminek lefizetésére a keresztényeknek néha készen kell lenniök, ha követni akarják Mesterüket. De azt is hirdeti, hogy ami az emberek szemében a teljes vereség, végül is az egyetlen igazi győzelem lehet. Szemünk előtt tartva az erőszakmentesség keresztény módszerét, történeti vizsgálódásunk végére értünk. A múlt megvizsgálása után most vizsgáljuk meg önmagunkat. Vagy inkább engedjük, hogy a múlt vizsgáljon meg mindannyiunkat egyenként és az egyházat egészében. Az általam itt felvetett kérdés az erkölcs rendjébe tartozik – amit a hit határoz meg, és nem magának a hitnek a leglényegesebb magjához. Maga a történelem bizonyítja ezt. Annak ellenére, hogy szörnyű átokkal sújtotta az eretnekeket, a korai egyház regulái – és éppen a legtüzesebb Atyák –, mindig megbocsátónak bizonyultak azokkal szemben, akik gyengeségből a katonai rendszer kelepccéjébe kerültek. Mert aki komolyan keresztény akar lenni, annál a gyilkos erőszak elfogadása valójában nem egy téves hitből fakad; hanem egyszerűen gyengeség jele, ami megakadályozza, hogy megvalósítsa a gyakorlatban ennek a hitnek valamennyi követelményét. Soha nem szabad elfelejtenünk, hogy a keresztények megváltottsága egyedül Krisztus kegyelme által van, és nem valamilyen emberi magatartás által – bármilyen legyen is az –, vagy cselekvési mód által, ami mindig megbocsátást és helyreigazítást igényel. Mindazonáltal ez a gyengeség, amely meggátolja a hitet, hogy meghozza gyümölcsét az életforma átalakításával, súlyos következményeket von maga után. Már a második században a római Kelemennek tulajdonított második levél ismeretlen írója megemlíti, hogy a pogányok – amikor hallottak a keresztényekről –, nagyon csodálták tanításukat az ellenségszeretetről.

De amikor látták a keresztényeket a gyakorlatban, nagyot csalódtak, mert megfigyelték, hogy a hívő igazán sosem ültetik át a gyakorlatba az elméletet.

Sőt, mivel a módszer kérdésével foglalkozunk, mielőtt morálisan állásfoglalnánk, meg kell vizsgálni a történelmi összefüggést is. Amikor az első keresztény egyház visszautasította a katonai szolgálatot, ez nem rótt nagyobb felelősséget saját híveire, akiket általában nem kényszerítettek ilyen szolgálatra. Az ügynek nem volt nagy jelentősége az állam szempontjából sem, mert a kis keresztény közösségek tartózkodása a szolgálattól aligha kockáztatta az állam fennmaradását. Valójában elég az utóbbi szempontot említeni. Ugyanis, ha egy etikai elv érvényes, úgy az érvényes akkor is, ha nagy ára van. És minden esetben készen álltak a korai keresztények – amint láttuk a 4. fejezetben –, hogy szükség esetén hitükért a teljes árat megfizessék.

Az állam fennmaradásának kérdésénél el kell időznünk mert ez a probléma lényege. Úgy tűnik, a legtöbb őskeresztény író az államot szükségesnek, sőt gondviselészerűnek tartotta. Abban is hittek, hogy az államnak erőszak, akár még embergyilkos erőszak árán is fenn kell maradnia és érvényt kell szereznie törvényeinek. Ellentmondásukat azzal oldották fel, hogy ennek a feladatnak a végrehajtását, amelyet ők visszautasítottak, ráhagyták a nemkeresztényekre. Mivel én inkább a megfontolt kritika, mint a vak dicséret talajáról közelítem meg az egyháztörténelmet, őszintén mondhatom, hogy ebben az állásfoglalásban nagy veszélyek rejtettek: a képmutatásé, amennyiben valaki titkon örül hogy megtörtént, amit maga nem mert volna megtenni; és az árulásé, amennyiben valaki elhagyja a porondot, nem törődve azzal, hogy mi történhet a világgal. Jóllehet a negyedik századi keresztényeknek igazuk volt, hogy tenni akartak ezen veszélyek ellen, de oktalanul jártak el. Feladva az előző álláspontot, annál rosszabbat választottak, semmibeveve a másik útra mutató jeleket, melyen haladniuk kellett volna.

Ami a társadalmi felelősségvállalást illeti, a magatartásváltás hatása kezdetben pozitívnak tűnt. A korai birodalomban a nemzetközi helyzet és a közvélemény olyan volt, hogy a keresztények – akik számbelileg egyre szaporodtak –, a hadsereget adminisztratív szervnek tekinthették, amely biztosította a közrendet és bizosságot. Valóban, a Konstantin előtti időkből ismert keresztény katonák címei és funkciói inkább hivatali, vagy rendőri, mint tiszti vagy katonai benyomást tesznek ránk. Ezen a szinten kétségkívül üdvözlünk kell – legalábbis részben – a keresztény gyakorlat és gondolkodás fejlődését, hogy valóban lehetett hivatás a rendőri szolgálatra. Amint Szt. Ambrus mondta, aki képes rá, mégse hárítja el a testvérét fenyegető jogtalanságot, éppoly bűnös, mint a jogtalanság elkövetője.

Bayet szellemesen jegyzi meg, hogy a megelőző időszak keresztény álláspontja magában foglalta, hogy „a pogányok majd harcolnak, a keresztények meg imádkoznak, hogy a pogányok jól tudjanak harcolni.” Ez nyilvánvalóan tarthatatlan álláspont. De szét kell választanunk a lényegét és a módszert. Ami a lényegét illeti: nagyon egyszerű bármely katonai tevékenységet „rendfenntartásnak” álcázni. De ezt a kifejezést a – csak a közvélemény által egyhangúlag veszélyesnek és antiszociálisnak ítélt személlyel vagy kis csoporttal szemben alkalmazott – korlátozott jogszabályokra kellene fenntartani. A korai keresztények eszméje az egységes birodalomról szintén jelentős számunkra. A világ jelenlegi nemzeti és antagonisztikus szuverén államokra osztottságában lehetetlenségnek tűnik megvalósítani a nemzetközi rend fenntartásának eszméjét. Jelen helyzetünk tragédiája éppen az, hogy egyformán igaz hit alapján álló emberek milliói képesek egymásra vetni magukat, mindkét oldalon azt a meggyőződést dédelgetve, hogy ők az igazság bajnokai, míg ellenfeleik banditák. Ami a módszert illeti: soha nem szabadna elfelejtenünk, hogy az igazi rendfenntartó erő lényegi céljai magukba foglalják a vétkes újraelvelését és a normális társadalmi életbe való visszasegítést. Ezért nem értelmetlen megkövetelni, hogy egy igazi rendfenntartó erő – hogy ilyennek bizonyuljon -, tartsa szem előtt a „patientia” elveit, amelyeket a fejezet elején leszögeztem.

Azonban a keresztények társadalmi felelősségének szintjén a magatartásváltás egy éles, katasztrófális fordulatot vett. A probléma gyökere abban az illúzióban volt, amely szerint „keresztény birodalomnak” lehetett és kellett is léteznie a világban, mindkét szó szigorú értelmében (azaz minden hívőt magába foglaló politikai egységként). Ily módon az államot automatikusan szentesítették és nemkevésbé automatikusan a sátán fiaiként könyvelték el a kívülállókat. Ez volt a tragikus tévedése a középkornak és a kereszties háborúknak. Ennek borzalmait legjobban azok a szerzeteskatonák szimbolizálták, akik istenfélően megvédték és kiterjesztették a „kereszténységet”, lemészárolva annyi hitetlent, amennyit csak lehetett, és az inkvizítorok, akiknek parancsára világi és lelki hatalmak egymással versengtek, hogy – tűzzel és karddal – fenntartsák a tanbeli egységet.

Az egyház rég megszabadulhatott volna ettől a tévedéstől; azt például tudta, hogyan tapsoljon az új rendnek nyugaton – amint ezt gyakran ráncolhvassák manapság -, és hogyan hagyja el a lassan és nem épületesen haldokló -”keresztény birodalmat”. Néhány akkori vezetőjének persze indokolt lelkiismeretfurdalása volt. Az ötödik század kezdetén

Auch-i Orientius püspök leírta a következő helyzetképet: „A falvakban és vidéki birtokokon, az útkezeszedéseken és majorokban és szanaszét az utakon nem látni mást, csak bánatot, halált, fájdalmat, rombolást, égést, katasztrófát. Egész Gallia nem más, mint egy égő máglya.” Hasonlóképp a távoli Bethlehembben Szt. Jeromos sem tudta elfojtani bánatát, amikor értesült Róma bukásáról, amit 410 aug. 24-én Alarik kerített hatalmába. Így írt: „Ki képes leírni a pusztításnak azt az éjszakáját, ki képes elegendő könnyet ontani azokért a halottakért? Az ősi város, amely évszázadokon át kormányozta a világot, most romokban hever ...” Minden katasztrófája a napnak – a hercegek eleste, a birodalombukása – mély és fájdalmas nyomot hagyott rajta. Heliodorushoz írt híres levelében azzal vizsgálta magát, hogy a fiatal Nepotianusnak, akinek a temetési beszédét ő mondta, nem kellett megélnie ezeket a borzalmakat, amelyek egyszerre jelei a világ végének és az emberi lét általános bizonytalanságának. De a legnagyobb vizsgálansága közepette, amely egész lelkét eltöltötte, egyszer csak megtalálja egyensúlyát. A keresztény ember teljes bizonyosságával kijelenti: „Bár a római világ elbukik, mi mégis emelt fővel járunk, ahelyett, hogy lehorgasztanánk a fejünket.”

A legutóbbi évtizedek folyamán néhány keresztény író figyelmeztette az egyházat, hogy ne kösse sorsát ismét valamilyen partikuláris társadalmi rendhez, amely fölött eljárn az idő. Ha így tenne, megismételné, ami az ötödik században történt, amikor az egyház „átpártolt a barbárokhoz”. De joggal kérdezhetnénk: az ötödik században megtapasztalták az igazi szabadságot és birtoklástól való függetlenséget? Nem az történt inkább, hogy az egyház egyszerűen elfogadott egy új mítoszt? Ha tényleg ez volt a helyzet, akkor az egyház teológusai pusztán a régi csapdába estek: behódoltak az evilági ideológiáknak. A keresztény századok során folyton ez ismétlődött. Ellenállhatatlanul vonzotta őket a csapda csábító csalija – a földi „szent város” dédelgetett álma. Ez részben a Második Eljövétel késlekedésének eredménye is volt, amely arra irányította a hívőket, hogy megkíséreljék – merőben emberi elvárások szerint – tovább hordozni a nagy és eddig még meg nem valósult keresztény reményt. Ennek is lettek romboló következményei. A hívők beleestek az erőszak és kegyetlenség kelepccéjébe, ami annál is visszatetszőbb, mert kegyes szavakkal álcázták a valóságot. De végre az egyház kezd ráébredni, legalábbis Európában, hogy a konstantini korszaknak vége – és véglegesen vége. Ez jelentős fordulat, s egyben súlyos ítéletet jelent a múlt illúziói felett. De egyben alkalom, hogy újra fölfedezzük a hit ősi és hiteles reményét.

HARMADIK
PART

POSTACÍMÜNK

H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL — NYÁRON — ŐSZEL — TÉLEN

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

– Publikálásra alkalmasnak tartjuk. Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.

– Nem kívánjuk közzétenni. Ekkor írásod információs tárukba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzéteesszük a Harmadik Partban.

ELŐFIZETÉS:

A szerkesztőség fenti címén a mellékelt megrendelőlappal, vagy hasonlóval.

Négy szám ára előfizetőknek 276 Ft, tehát minden negyedik szám ingyenes.

MEGVÁSÁROLHATÓ:

Nagyobb budapesti könyvesboltokban és még:

- Független Ökológiai Központ (III., Miklós tér 1.)
- Tölgyfa Galéria (Margit hídnál Budán)
- Műcsarnok (ahol épp van)
- Waldorf-pedagógiai Alapítvány (Bp. I., Mária tér 3.)
- Rádió-pagoda
- Klubok, anarchista Decentrum, egyéni-alkalmi terjesztők stb., de a terjesztés állandóan változik.

Régebbi számaink is kaphatók:

- Pont Könyvesbolt-Kávézó (Bp. V., Mérleg u. 6.)
- Katalizátor Iroda (Bp. VIII., Mikszáth K. tér 2.)
- Írók Könyvesboltja (Bp. VI., Andrássy út 45.)

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.

Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:

Harmadik Part Alapítvány, MHB 323-10528

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztató: Maurer György 156-6614

CONTENTS

- 1 STANCZIK Ervin
POEMS
- 4 BARTOS Tibor
A BRUISED REED SHALL HE NOT
BREAK
'Land does not belong to those who poison it.'
- 11 DIÓSI Ágnes
QUESTION MARKS OVER THE
FAMILY WELFARE FOR THE
GIPSIES
- 16 GÖRÖG György
ABOUT THE CHAOS THEORY
*'watching people with a heart disease, their
heartbeat becomes suspiciously steady a few
hours before death...'*
- 24 HANGYA Zsolt
THE END OF THE MODERN AGE
HAS STARTED
*'By the fact that Man can destroy himself, he has
by no means come to the end of his possibilities.'*
- 35 TÓTH Csaba
FOUCAULT PENDELUM
About Umberto Eco's book
- 37 GROZDITS K Hahó
POEM
- N HORVÁTH Péter
POEM
- 38 JANÁKY István
INVENTORY AT THE LAKE
BALATON
- 40 TTT FESTIVAL
*An interview with the representatives of Tilos
Radio (Forbidden Radio), Toldi Cinema and
Titanic Society for 3rd Shore.*
- 42 STATE OF NATURE IN ORMÁNYSÁG
*Survey of conditions and work plan for saving
the region bordering on Croatia, still rich in
natural values by a local foundation.*
- 52 SZATHMÁRY Géza
ON TWO WHEELS, ON TWO FEET
*'All I would like to see is balance. A world
where cars, public transport, walking and
cycling are all complementary; where drivers
and cyclists are on the same side.'*
- 55 DECLARATION of the NGO conference
on transport, Prague
- 56 GAIA NEWS
- 58 HONTI László
THE ISSUE OF WHOLENESS
*'Lying and cheating are so much part of our
everydy life that we cannot even realise it. This
has led to the disruption of human wholeness. In
communities we are able to stop lying and step
by step get to the Whole Picture.'*
- 64 Rudolf STEINER
ANTHROPOSOPHY (1921)
- 72 Jean-Michel HORNUS
I HAVE NO RIGHT TO FIGHT
*'...I was strongly tempted to put the entire
church history into 20th century relations and
solve the problem of war by the clear
condemnation of any form of force and
violence.'*

BARTOS TIBOR • DIÓSI ÁGNES • GÖRÖG GYÖRGY
HONTI LÁSZLÓ • SZATHMÁRY GÉZA
TÓTH CSABA • RUDOLF STEINER • JEAN-MICHEL HORNUS

- *Illa berek*
- *A cigány családsegítés kérdőjelei*
- *Káosz, az van*
- *A modern kor vége megkezdődött*
- *LégyoTTT*
- *Akinek nem inga...*
- *Két keréken, két lábon*
- *A teljesség ügye*
- *Nincs jogom harcolni*

HARMADIK PART: 1124 BUDAPEST, NÉMETVÖLGYI ÚT 120.